

B E S Z Á M O L Ó

a

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ részére,

*„A BM III/III-as Csoportfőnökség tevékenységének hatása
Hódmezővásárhely M. J. Város társadalmi, kulturális és gazdasági
életére, az 1956-1989 közötti időszakban”*

című kutatási téma tárgyában.

Tartalom

Előszó.....	4
Bevezető.....	5
A kutató munka gyakorlati menete és szakmai tapasztalatai.....	6
Történelmi háttér és környezet.....	7
Az állambiztonsági szolgálatokkal történő érintettségre vonatkozó hatályos törvényi szabályozás és annak jogszabályi előzményei.....	8
Az ügynökműlt feltárásának és az iratok megismerhetőségének nemzetközi gyakorlata.....	10
A III/III-as Csoportfőnökség szervezeti felépítése.....	12
Forráscsoportok és azok főbb mennyiségi számadatai.....	13
<i>A virtuális adatbázis – mágnesszalagok az NBH fogságában.....</i>	13
A kutatás során feldolgozásra került főbb irattípusok.....	16
A 6-os kartonok és a feldolgozás során látókörbe került és azonosított hálózati személyek.....	16
„M”-dossziék.....	25
„Joó János”.....	25
FÜSTÖS ZOLTÁN.....	26
BIBÓ LAJOS.....	27
ALBERT ZOLTÁN.....	28
„Marosi”.....	28
„Ébredő Mihály”.....	29
„Fejes”.....	30
„Kalocsai Sándor”.....	30
„O”-(bjektum)-dossziék.....	31
„FESTŐ” fedőnevű bizalmas nyomozás.....	32
„TÚZIMÁDÓK” fedőnevű bizalmas nyomozás.....	33
„IMÁDKOZÓK” fedőnevű bizalmas nyomozás.....	35
„MAGDOLNA” fedőnevű ügynök.....	42
Hivatásos állomány.....	43
<i>A Hódmezővásárhelyen tevékenykedő hálózati személyek iratanyagában található operatív és egyéb állambiztonsági tisztek az 1950 és 1989 közötti időszakban</i>	
50-es évek.....	44
60-as évek.....	47
70-es évek.....	48
80-as évek.....	49
Szt-tisztek.....	50
A Napi Operatív Információs Rendszer (NOIJ) Hódmezővásárhelyre vonatkozó 1989. évi jelentései.....	50
A Napi Operatív Információs Jelentések tájékoztatási rendszere.....	50
A Napi Operatív Információs Rendszer 1989. évi jelentéseinek általános értékelése.....	53
Az első negyedév (1989. január – március).....	54
A második negyedév (1989. április – június).....	54
A harmadik negyedév (1989. július – szeptember).....	56
A negyedik negyedév (1989. október – 1990. január).....	57
Összegzés.....	58
Epilógus.....	59

Melléklet

I. kötet

Munka-dossziék

1. sz. melléklet	1
<i>A „Joó János” fedőnevű társadalmi megbízott jelentései (M-23477)</i>	
<i>A „Joó János” fedőnevű társadalmi foglalkoztatási terve (1981.02.10.)</i>	40
2. sz. melléklet	42
<i>A „Marosi” fedőnevű ügynök jelentései (M-17199)</i>	
3. sz. melléklet	48
<i>Az „Ébredő Mihály” fedőnevű társadalmi megbízott jelentései (M-17137)</i>	
4. sz. melléklet	54
<i>A „Fejes József” fedőnevű ügynök jelentései (M-32007)</i>	
5. sz. melléklet	64
<i>A „Kalocsai Sándor” fedőnevű társadalmi megbízott jelentései (M-25501)</i>	
6. sz. melléklet	101
<i>A „Magdolna” fedőnevű informátor jelentései (M-21789)</i>	

Hivatásos és fedett állomány

7. sz. melléklet	129
<i>A Hódmezővásárhelyen tevékenykedő hálózati személyek iratanyagában található operatív és egyéb állambiztonsági tisztek listája</i>	
8. sz. melléklet	135
<i>A Hódmezővásárhelyen tevékenykedő hálózati személyek iratanyagában található operatív és egyéb állambiztonsági tisztek – személyi adatokkal bővített – listája</i>	
9. sz. melléklet	143
<i>SZT-tisztek Csongrád Megyében (1956-1990)</i>	

II. kötet

10. sz. melléklet	146
<i>A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Állambiztonsági Szervének feljegyzései és összefoglaló jelentései (1976-1982) a hálózati és operatív ügyekben történt változásokról</i>	
11. sz. melléklet	248
<i>A Hódmezővásárhelyen tevékenykedő hálózati személyek (1957-1989) 6-os kartonjának másolatai</i>	

III. kötet

12. sz. melléklet	303
<i>Válogatás a Csongrád Megyében tevékenykedő (1956-1990) SZT-tisztek iratanyagából</i>	
<i>Dr. Bella Károly /AG-21/</i>	303
<i>Pignitzky György /AG-22/</i>	360
<i>Kispál Antal /AG-20/</i>	384
13. sz. melléklet	418
<i>Nem Hódmezővásárhelyen tevékenykedő Csongrád megyében beszervezett ügynökök</i>	

„Számon tarthatják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktákba írják, miről álmodoztam
s azt is, ki érti meg.
És nem sejthetem, mikor lesz elég ok
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg”¹
/József Attila: Levegőt /

Hódmezővásárhely, azon kevés magyarországi településeink egyike, amely dr. Lázár János polgármester úr helyes felismerése révén, jelenleg is igen jelentős erőfeszítéseket tesz a város 1990 előtti múltjának alaposabb megismerhetősége érdekében. E múlt részleteinek alaposabb feltárása érdekében már eddig is meghatározó eredmények születtek. Az Emlékpont Múzeum és Oktatási Központ vizuálisan megjelenített és a látogatók elé tárt kiállítási anyaga, valamint dokumentáció gyűjteménye révén már eddig is jelentős mértékben járult hozzá a helyi múlt eseményeinek és folyamatainak részletes bemutatásához.

A rendszerváltást megelőző fél évszázad történéseinek azonban van egy egészen speciális vetülete. A sokszor és sokak által emlegetett, de részleteiben máig fel nem tárt egykori állambiztonsági szolgálatok működésének, a gazdaság, a kultúra, az egyházi élet, az oktatás, és a társadalom egészére gyakorolt hatásának a vizsgálata. E szegmens kiválasztása, a múlt megismerése szempontjából kardinális kérdés, mivel az állambiztonság a pártállami rendszer működésének, működtetésének egyik alappillére volt, amely – olykor észrevehetetlen, olykor pedig nagyon is észrevehető módon – gyakorolt hatást az emberek gondolkodására és mindennapi életére.

A történetírói szakma a mai napig adós a társadalomnak, egy az állambiztonság működését részleteiben és összefüggésében bemutató monografikus mű megírásával. Bízató kísérletek ugyan születtek már, amelyek a titkosrendőrség tevékenységének egy-egy részterületét, illetve egyes időszakok állambiztonsági működésének bemutatását eredményesen végezték ugyan el, de a tudományos eredményeket szintetizáló, és a következtetéseket, tanúságokat levonni képes mű még nem született meg.

Témánk feldolgozását ugyanakkor számos körülmény hátráltatja, melyek közül csak néhányat emelnék ki. A rendelkezésünkre álló iratállomány meglehetősen hiányos. A rendszerváltás hajnalán lezajlott, selejtezésnek indult iratmegsemmisítés megpróbálta eltakarítani a múlt azon iratanyagait, amely maga és mások számára a későbbiekben kellemetlenséget okozhatott volna. E munka azonban szerencsére nem járt teljes sikerrel. Fogyaték irattárról beszélhetünk azonban, amely egyes esetekben hivatkozási lehetőséget ugyan lehetővé tesz a kutató számára, amely mellett azonban sok esetben csak a hiányokat és a levéltári úrt tapasztalhatjuk, s mindösszesen logikai következtetéseinkre és kutatói tapasztalatainkra támaszkodhatunk. Másrészt elmondhatjuk, hogy a téma feltárását a társadalom állambiztonsági múlttal szembeni rezignáltsága is nehezíti. E probléma gyökere pedig nem másban keresendő, mint a rendszerváltás folyamatának furcsa, sajátos, számos önellentmondásban rejlő jellegében. A közöny e megkeményedett pajzsán kíván rést ütni e helytörténeti kutatás a maga szerény – a továbbiakban folytatásra váró – eredményeivel.

¹ József Attila: *Levegőt! (Részlet)*. In: *József Attila összes versei*. Osiris kiadó, Budapest, 2005.

BEVEZETŐ

Jelen kutatás témája a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnökség tevékenységének Hódmezővásárhely megyei jogú város társadalmi, kulturális és gazdasági életére gyakorolt hatásának vizsgálata. A 2009. év folyamán végzett kutatás, a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnökség Csongrád megyei Kirendeltségének – ezen belül kiemelt figyelemmel a Hódmezővásárhely városának – 1956 és 1990 közötti, majd negyven éves történetének állambiztonsági vonatkozású iratanyagainak kutatására koncentrált. A kutatás helyszíne az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (VI. Budapest, Eötvös u. 7.; továbbiakban: Levéltár, Szaklevéltár, vagy Hivatal) volt, melynek a témára vonatkozó iratanyagát, a jelen kutatás igyekezett anyaggyűjtés formájában a legkörültekintőbben körbejárni.

Kutatásunk célját elsősorban az tette szükségessé, hogy a megyei politikai rendészeti osztályokat 1957-ben, a korábban megyei államvédelmi szervek alapjain szervezték újjá, s az ezen időszak állambiztonságának megyei működését csak érintőlegesen ismerjük. A megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervek állománya és annak létszáma, a forradalom leverése utáni újjászervezési időszakot követően a rendszerváltozásig szinte változatlan maradt. E szervezetek tevékenységének áttekintése, az egyes megyei állományok működésének vizsgálata, még előttünk álló kutató feladat, amelynek helytörténeti jelentősége és fontossága most kezd el előttünk körvonalazódni.

Az egyes megyeszékhelyek és megyei jogú városok, állambiztonsági szempontból is kiemelt jelentőségét, a területükön található ipari, mezőgazdasági üzemi létesítmények, vagy adott esetben – így Hódmezővásárhely esetében is – ott folyó aktív művészeti tevékenység határozta meg. Jelenleg feldolgozatlan, a III/III-as Csoportfőnökség megyei politikai rendészeti osztályainak, a vidék Magyarországnak társadalmi, kulturális és gazdasági életére gyakorolt hatása. A jelen kutatási periódus célja az volt, hogy anyaggyűjtése révén kiindulópontja lehessen, a BM III/III-as Csoportfőnökség Csongrád megyei Kirendeltség működésének, a Csongrád megye és különös tekintettel Hódmezővásárhely város gazdasági, politikai, kulturális, oktatási és egyházi életére gyakorolt hatását vizsgáló komplex kutatási feladatnak. A tanulmány – a mellékletben közölt – anyaggyűjtésén túl, az egyes működési területek témájának összegző megírására is megtette az első lépéseket.

A kutató munka gyakorlati menete és szakmai tapasztalatai

A Csongrád Megyében végzett állambiztonsági munka megismeréshez megyei vonatkozású dossziék vizsgálatával volt érdemes hozzáférni. A fő cél az információáramlás rekonstruálása és a hálózat működési mechanizmusának feltérképezése volt, így annak elsődleges megértése, hogy, miként működött együtt a belső reakció elhárításában az ügynök, titkos megbízott,² társadalmi kapcsolat, a hivatalos tiszti állomány, és a szigorúan titkos fedésben dolgozó tisztek csoportja.³

A hálózati személyek beazonosítására a Levéltár formanyomtatványt biztosít a kutatók számára, amely mellett az illetékes szakreferens nagyjából három hét alatt teljesíti a kérelmekre leadott kutató kéréseket, s teszi hozzáférhetővé a keresett személy 6-os kartonját. A számítógépes keresési háttér, a kutatás kezdeti időszakában jelentős segítséget jelentett a hálózati személyek beazonosításához, azonban az egyes adatvédelmi szempontokra való hivatkozással, a keresési feltételek megváltoztatása révén e beazonosítási lehetőség igen korlátozottá vált. A kutatási téma és a számítógépes keresési feltételek közötti összhang kialakítása informatikai feladat volna, amely azonban nem szerepel a Szaklevéltár közeljövőben tervezett célkitűzései között. Így jelenleg a papíralapon történő hálózati személy beazonosítása áll a kutatók rendelkezésére, amely a Levéltár kiszolgálói kapacitásának jelenlegi leterheltsége mellett rendkívül időigényes, a kutatás ütemezését pedig jelentős mértékben lelassítja.

Az ügynökök, titkos megbízottak, és egyéb hálózati személyek különböző anyagainak kikérése is az előbbieken ismertetett módon történik, azzal a különbséggel, hogy adott esetben a referens egyes személyes információkat „nem kutatható”-vá minősít (anonimizál).

Kutatói szándékaim szerint, első körben a rendszerváltást megelőző utolsó korszak, a „puha” kádári-diktatúra 80-as évtizedét kívántam volna elemzés alá vonni. E törekvés azonban csak részben tudott megvalósulni, mivel a Szaklevéltár azon anyagok előkészítését és kiadását tudja relatíve gyorsabban teljesíteni, amelyek már egy korábbi kutatás eredményeként anonimizálva lettek. Jelen kutatási téma ugyanakkor, helytörténeti kutatási vonala miatt, mélységében – egyes kivételektől eltekintve – még nem volt kutatva, így iratanyaga is első alkalommal lett kutatásra előkészítve. A szakreferens elsődleges feladata a kért kutatói igények maradéktalan teljesítése, ugyanakkor különös tekintettel kell lennie, a 2003. évi III. törvény vonatkozó rendelkezéseinek maradéktalan betartására. A hatályos törvényi szabályozás 4. § (2)-a szerint a tudományos kutató az „*egészségi állapotra, kóros szenvedélyre és szexuális életre vonatkozó adatokat az érintett halálzási évét követő harminc év után ismerheti meg.*” Ha a halálzási év nem ismert, a védelmi idő az érintett születésétől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálzási időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év. A törvény – melynek számos ponton történő változtatása, kiegészítése, illetve pontosítása megítélésem szerint a közeljövő törvényalkotói feladatai közé tartozik –, ugyan tartalmaz megengedő rendelkezéseket is, generális szabályként azonban az anyagok előkészítése a fentiek betartása mellett történik, mely szerint a szakreferens minden kiadásra előkészített dosszié tartalmát tételesen meg kell, hogy ismerje, és a meg nem ismerhető részeket – különböző technikai módszerek révén – ki kell, hogy takarja. Ez egy átlagos terjedelmű, mintegy 300 oldalas „M”(unka)-dosszié

² Továbbiakban: tmb

³ Továbbiakban: szt

esetén – a szakreferens/kutató leterheltségi arány figyelembevételével mellett több hetet is igénybe vehető munka-előkészítési folyamatot is jelenthet. Anyaggyűjtésünk eredményessége és hatékonysága e körülmények figyelembe vételével mellett értékelendő. A kutatás anyaggyűjtése során az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára minden szakmai segítséget megadott, melyért ezúton is köszönetet mondok.

Történelmi háttér és környezet

A rendszerváltást megelőző korszak állambiztonsági szervezetének működésére vonatkozólag megállapíthatjuk, hogy az állampárt minden eszközzel igyekezett információkat szerezni a reakciós egyházi személyek káros politikai akcióiról, az ellenséges, nacionalista, ellenzéki egyénekről, valamint azok összejöveteléről. A rendszerváltást megelőzően, az állampárt e fő célkitűzéseinek egyik legmeghatározóbb eszköze a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnöksége volt.

A Szovjetunió befolyási övezetébe tartozó, szocialista berendezkedésű országokban, az állambiztonsági szolgálatok egyik legfontosabb feladata az egypártrendszer fenntartása volt. A Főcsoportfőnökség hálózati munkájának alapelveit szabályozó 1972-es 10-530/1972. számú belügyminiszteri parancs viszonylag pontos definíciót adott az állambiztonsági szervek párthoz való viszonyáról: „A BM állambiztonsági szervei a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája, határozatai, népköztársaságunk törvényei, törvényerejű rendeletei, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozatai és rendeletei, a belügyminiszter parancsai és utasításai alapján végzik munkájukat.”⁴ A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa rendelkezett a Főcsoportfőnökség ügyrendjéről, és az elvégzendő feladatokról. Az egyes csoportfőnökségek feladatait pedig külön parancsokban határozták meg.⁵

Kijelenthető tehát, hogy az állambiztonság belbiztonsági csoportfőnökségét abból a célból hozták létre, hogy az állampárt támasza legyen. Felépítése, összetétele, működési mechanizmusa és titkos jogi szabályozása egy kialakított ellenségképhez igazodott. Logikája szerint ellenzéknek, illetve ellenségnek számított minden *másként gondolkodó* egyén vagy közösség. Rendkívül fontos tehát, hogy a társadalom életére meghatározó hatást gyakoroló állambiztonság működésének különböző területeit tudományos vizsgálat, és társadalmi igazságszolgáltatás tárgyává tegyük. Az információs kárptólás tehát összetett és sokrétű kutatói feladat.

Magyarországon azon esetekben, mikor az úgynevezett ügynökügy, vagy ügynökkérdés bármely megközelítésben felmerül, már a definíció használatából is következően, azokra a hálózati személyekre gondolunk, akik hazafias, vagy terhelő adatok alapján az együttműködés különböző szintjein jelentéseikkel kiszolgálták az egykori állambiztonság és állampárt érdekeit és célkitűzéseit. E megközelítés azonban, az állambiztonsági rendszer teljes működésének megértése szempontjából meglehetősen egysíkú. A hálózati személyek

⁴A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 10-530/1979. számú parancsa.

In: http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/forrasok/iii_ugyrend.pdf

⁵A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa

In: http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/forrasok/parancs_2.pdf

mellett rendkívül kevés szó esik azokról a hivatásos, valamint (ál)közhatalmat gyakorló párttiszséget betöltő személyekről, akik az úgynevezett megrendelői oldalon vettek részt a rendszer működtetésében. Alig hallunk, a nyílt, titkos, vagy szigorúan titkos hivatású állományú tisztek szerepéről, valamint például az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának jelentőségéről. Az szt-tisztek kategóriája külön érdekességet jelent. Mert kik is voltak ezek az szt-tisztek? Az szt, azaz szigorúan titkos állományú, polgári foglalkozással „fedett” tisztt, az volt aki az állambiztonsági szervek részére munkahelyén operatív munkát végzett. Kapcsolattartója és feladat meghatározója a rezidens vagy más hivatásos állományú operatív tisztt volt. Az szt-tiszt feladatát konkrét ügyben és titkosan végezte. Tevékenységéért – fizetésén felül – szt-pótlékban részesült. Jelentését tartó tiszttje számára szóban vagy írásban tette. Az egyes szt-tisztek tevékenységéről és kompetenciájáról – többek között – elmondható, hogy például, a III/II-es Csoportfőnökség alkalmazásában tevékenykedő szt-tiszt feladata nem csak az elhárítás területére korlátozódott, s bár fő működési területe nem a felderítésre vonatkozott, ám célterületén a rendszerrel szemben álló személyekre vonatkozólag gyűjthetett ismeretbővítő, értékes és operatív értékű információkat is. Az e tevékenysége során gyűjtött információk adott esetben a belső reakció elleni elhárítás (III/III.) területén is hasznosulhattak. Az szt-tiszt – hazafias, terhelő vagy anyagi alapon – ügynökhálózatot építhetett, amely lehetőséget a követelményrendszer számára biztosította.

Az állambiztonsági szolgálatok rendszerváltásban játszott szerepének elemző vizsgálata máig el nem végzett, előttünk álló kutatói feladat. Mindennek rekonstruálását azonban jelentősen megnehezíti az 1989-90-ben lezajlott iratmegsemmisítés, amely a rendszer működésének részleteit hagyja homályban számunkra. Nem teljes a kép tehát előttünk az ügynökök és hivatásos tisztek pontos számát tekintve sem. Elvégezhető ugyanakkor a feladat annak a hozzávetőlegesen 600 szt-tisztnek a vonatkozásában, kiknek az iratanyaga a Szaklevéltárban található. Ezek tanulmányozása és elemző, értékelő vizsgálata után talán fény derülhet arra, hogy milyen konkrét szerepet és feladatot játszottak az IBUSZ irodákban, postahivatalokban, MÁV kirendeltségeken, a Medicornál, az Orionban, a telefongyárban, a Híradástechnikai Vállalatnál, a különböző minisztériumokban, és az élet szinte minden területén százzszámra jelenlévő szt-tisztek. E munkafázis Csongrád Megyére vonatkozatható része – az iratok hiányos jellegéből adódóan – sajnos igen könnyen elvégezhető volt, melynek részletei a későbbiekben kerülnek megtárgyalásra, amely mellett az érdekesebb iratanyagokat a 9. és 12. számú mellékletben közöltük. A különböző minőségi kategóriákban alkalmazott hálózati személyektől ugyanakkor jelentős számú iratanyag maradt fenn, így azok „M”(unka)-dossziéja és jelentéseiknek a különböző „O”(peratív)-dosszékban található tematikus tartalma igen érdekes információkkal rendelkezik.

Az állambiztonsági szolgálatokkal történő érintettségre vonatkozó hatályos törvényi szabályozás és annak jogszabályi előzményei

A magyar Országgyűlés a demokratikus államélet tisztaságának előmozdítása érdekében, az 1994. évi XXIII. törvény módosításával 1996-ban rendelkezett a Történelmi Hivatal létrehozásáról, amelyet a jogalkotó, az elmúlt rendszer állambiztonsági szolgálatai tevékenységének megismeréséhez és az áldozatok információs kárpótlásához való hozzájárása érdekében, az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára létrehozásáról szóló, 2003. évi III. törvény meghozatala révén egészített ki.

Magyarországon a személyesen érintettek vagy azok hozzátartozói, illetve kutatói státusz alapján kérhetők ki az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (korábban Történeti Hivatalban) tárolt akták. Hazánk tehát az úgynevezett információs kárpótlás vonatkozásában, ha nem is nevezhető éllovasnak, de a személyes múlt megismerhetőségének lehetőségei a maguk korlátai között rendelkezésünkre állnak. E tekintetben a kutatók még nagyobb szabadsággal rendelkeznek. Az érdeklődők 2003 óta tudhatják meg, hogy ki(k) jelentett(ek) róluk. Addig csak a fedőneveket ismerhették meg az arra érdeklődők. A magyar gyűjtemény nagy előnye, hogy nemcsak a belső elhárítástól, hanem több főcsoporttól is őriz papírokat.

„Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről” szóló, 1994. évi XXIII. törvény határozta meg azon tevékenységek és kritériumok összességét, amelyek a jelenlegi jogi szabályozás alapjául szolgálva, definiálják az ügynöknek nevezhető személyek körét.

Magyarországon – talán a felemásra sikerült rendszerváltás egyik korcs következményeként – semmi sem tiltotta a volt ügynökök hivatalvállalását. Bizonyos pozíciókban ugyanakkor – az alábbiakban részletezendő úgynevezett átvilágítási törvény hatályon kívül helyezéséig – átvilágították az adott személyeket, így – többek között – a parlamenti képviselőket, vagy a médiumok főszerkesztőit. Ha valaki fennakadt az átvilágításon, akkor lemondásra szólították fel. Ha ennek az illető nem tett eleget, akkor nyilvánosságra hozták, hogy hálózati személy volt. Talán emlékezetes példa Horn Gyula egykori miniszterelnök hivatali lemondásra való felszólítása, amely az érintett részéről semmilyen válaszreakciót nem váltott ki.⁶

Az 1994. évi XXIII. tv. 1. §.-ának b) pontja szerint ellenőrizni kellett, hogy az adott személyek:
„b) végeztek-e az a) pontban felsorolt szervek részére érdemi tevékenységet, azaz
- aláírták-e a hálózati feladatok vállalására vonatkozó nyilatkozatot, és adtak-e jelentést, illetve
- kaptak-e e szervezetektől illetményt, prémiumot, kedvezményt, és aláírtak-e hálózati feladatok vállalására vonatkozó nyilatkozatot, vagy adtak-e jelentést, illetve
- szerepelnek-e az a) pontban felsorolt szervek hálózati nyilvántartásában, és kaptak-e e szervezetektől illetményt, prémiumot, kedvezményt, vagy adtak-e jelentést.”

A törvény alkotmányossági vizsgálatának kezdeményezését követően, az Alkotmánybíróság, 60/1994. (XII.24.) számú *„Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről”* szóló, az 1994. évi XXIII. törvény kapcsán meghozott határozata kimondta, hogy: *„Egyedül a Törvény 1.§ b) pontjában szereplő hálózat nyilvántartása az, amely teljesen nem rekonstruálható. A III/III. csoportfőnökség iratanyagának nagy részét megsemmisítették 1989. decemberében és 1990. január első felében. Ezek az anyagok felölelték - a Törvény számára jelentőséggel bíró - a titoktartási nyilatkozatot, a nyugtákat, valamint az eredeti jelentéseket. Megmaradt 27.133 hálózati személyre vonatkozó 43.983 személyi karton,*

⁶ Az egykori Átvilágítási törvény hatálya kiterjedt az 1956-os forradalom idején karhatalmista személyekre.

⁷ a) hivatásos - nyílt vagy „szigorúan titkos” - állományú tisztként teljesítettek-e szolgálatot a volt BM III/III-as Csoportfőnökségnél, a budapesti vagy a megyei rendőr-főkapitányságok III/III-as osztályainál, illetve elődeiknél (a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának, a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának, az Államvédelmi Hatóságnak a „Belső reakció” elhárításával foglalkozó szervezeti egységei, a Belügyminisztérium IV. Belső reakció elhárítási osztálya, a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály V. Belső reakció elleni harc osztálya).

amely a hálózati személyek adatait és szolgálati kapcsolatait tartalmazza. Mivel ezeket a hálózati személyek nem írták alá, önmagukban - a[z Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságának 3236. számú] Jelentés[e] szerint – bizonyító erejük nincs.”

A jelenleg hatályos, „Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról” szóló 2003. évi III. törvény 1. § (2) bekezdésének 5. pontja szerint „hálózati személy: az a személy, aki az e törvény hatálya alá tartozó iratokat keletkeztető szervezetek számára titokban, fedéssel és fedőnévvel jelentést adott, vagy ilyen jellegű beszervezési nyilatkozatot írt alá, vagy ilyen tevékenységért előnyben részesült.”

A jelenlegi törvényi szabályozás tehát, a történész szakma és a tudományos kutatások következtetésével és megállapításaival ellentmondásban, a korábbi „átvilágítási” törvény szabályozásán ugyan valamennyit ugyan szigorítva, a felsorolt hármas kritérium közül két feltétel egyidejű fennállása helyett, azok vagylagos teljesülése esetében is kimondja az adott személy hálózati érintettségét. E meghatározás azonban – megítélésem szerint – még így is igen megengedő. Ezért lehet szokványos ma Magyarországon az a bírói gyakorlat, hogy bármely ügynökmúlttal megvádolt egykori hálózati személy jó eséllyel fordulhat bírósághoz annak megállapítása érdekében, hogy bírói ítélet mente fel őt az úgynevezett ügynökvád alól.

A jelenlegi rendszer egyik anomáliája, a közszereplő fogalmának tisztázatlansága. Olyan esetben például, amikor egy közszereplő aktáit kívülálló kívánja megtekinteni, abban az esetben a Hivatal felkéri az érintettet, hogy nyilatkozzon, közszereplőnek tartja-e magát? Aki úgy nyilatkozik, hogy magát nem tekinti közszereplőnek, legyen az akár országgyűlési képviselő, az esetben a levéltár nem szolgáltatja ki a rá vonatkozó dokumentációt. Ez esetben a kérelmező pert indíthat az érintettel szemben.

Az ügynökmúlt feltárásának és az iratok megismerhetőségének nemzetközi gyakorlata

Az iratok megismerhetőségére és az információs kárpótlás vonatkozásában tapasztalható nemzetközi példákat áttekintve elmondhatjuk, hogy a legjobb helyzetben a németek vannak. 1990-ben a Stasi (az NDK titkosszolgálat) jogutód nélkül megszűnt, így minden megmaradt irata levéltárba kerülhetett. Ám, így sem derülhet ki minden, mert az NDK utolsó hónapjaiban rengeteg iratot megsemmisítettek. Németországban bárki megnézheti, hogy mit jelentettek róla, de a jelentő nevét kihúzzák, vagyis az áldozatok sem tudhatják meg, hogy melyik ismerősük jelentett róluk. A közszolgálati dolgozókat és a közalkalmazottakat viszont automatikusan átvilágítják, és aki ügynök volt, az nem viselhet semmilyen állami hivatalt. A kémelhárítási iratok Németországban titkosak maradtak: A NATO és NSZK ellen kémkedő ügynökök jelentései továbbra sem nyilvánosak.

Szlovákia csak 2002-ben hozott létre külön intézetet a titkosszolgálati akták kezelésére. Szlovákiában a volt ügynököket nem éri retorzió, bármilyen hivatalt betölthetnek. Viszont könnyebben kideríthető, hogy ki volt ügynök, mint a legtöbb helyen Kelet-Európában. 2003-ban ugyanis elkezdték az internet adta lehetőséget kihasználva a nyilvánosság szélesett

tétegei számára elérhetővé tenni az ügynökaktákat adattartalmát. Napjainkig, több mint körülbelül 100 ezer nevet hoztak nyilvánosságra. A különösen szabad hozzáférés ellenére nehéz a kutatás, a rengeteg pdf-fájl között nehéz logikusan keresni, de Szlovákiában az érintettek ki is kérhetik aktáikat. A kémelhárítás adatai nem nyilvánosak.

Csehországban az ügynökök névjegyzékét már 2003-ban kitették a világhálóra, és könyvben is kiadták, (5600 oldalt tesz ki a lista). Ezzel Csehországban váltak először teljesen nyilvánossá az ügynöklisták a volt kommunista országok közül. 2008-ban jött létre külön intézet az összes titkosszolgálati akta kezelésére. Az új intézmény a katonai elhárítás és a kémelhárítás iratainak egy részét is megkaphatta. 1997 óta az érintettek kérhetik, hogy megnézzék, feljegyzett-e róluk valamit az STB, a Csehszlovák titkosszolgálat. Csehországban a kommunista párt volt vezetői, az STB alkalmazottai és volt ügynökök bizonyos köztisztviselői állásokat nem tölthetnek be.

Lengyelországban a megfigyeltek és a volt ügynökök is kikérhetik aktáikat, ha kitöltenek egy hat oldalas formanyomtatványt. Első körben az érintett nem láthatja, hogy ki jelentett róla, de egy újabb kérvénnyel hozzá lehet tudni a nevekhez. Kivéve, ha a volt besúgó most is a nemzetbiztonság szolgálatában áll. Két éve egy lengyel újságíró 240 ezer ügynök nevét tette ki az internetre, és ezzel alaposan felbolygatta a közvéleményt. Azóta lazítottak a gyakorlaton, és a szlovák rendszerhez hasonlóan az állam az interneten keresztül elkezdte nyilvánosságra hozni az aktákat.

Romániában sokáig csak több engedély megszerzésével és nehézkesen lehetett hozzáférni a Securitate aktáihoz. Mára Romániában is létrejött egy ilyen ügyekkel foglalkozó levéltár, de még mindig sok irat nem jutott el hozzájuk. Romániában az érintettek kérhetik ki saját aktáikat, illetve pártok és állami szervezetek kérhetik egyes személyek átvilágítását is. A Securitate több mint 500 vezetőjéről a közelmúltban közöltek életrajzot.

A III/III-as Csoportfőnökség szervezeti felépítése

A jelen kutatás fókuszában a III/III-as úgynevezett Belső Reakció és Szabotázelhárító Csoportfőnökség iratanyagainak vizsgálata állt. Ezen Csoportfőnökség eredetileg két részleggel (belsőreakció-elhárító, valamint szabotázelhárító osztállyal) alakult meg, az osztályok száma azonban folyamatosan gyarapodott, melynek részletezését az alábbiakban közöljük.

Osztályok, alosztályok:

- III/III-1. osztály: elhárítás az egyházakban, szektákban, volt szerzetesek között, emigráns szervezetekben a III/I. Csoportfőnökséggel együtt.
 - III/III-1-a* elhárítás a római katolikus egyházzal szemben.
 - III/III-1-b* elhárítás a római katolikus egyház vezetésével és intézményeivel szemben.
 - III/III-1-c* elhárítás a protestáns és egyéb vallási mozgalmakkal szemben.
- III/III-2. osztály: elhárítás az ifjúság körében (egyetemek, főiskolák, ifjúsági klubok, galerik, stb.)
 - III/III-2-a* elhárítás felsőfokú intézményekben.
 - III/III-2-b* ifjúságellenes reakciós erők elhárítása.
- III/III-3. osztály: a társadalomra veszélyesnek tekintett személyek tevékenységét ellenőrzése.
 - III/III-3-a „F”* (Figyelő) dossziés személyek, volt politikai foglyok, az 1945 előtt fontos vagy bizalmas posztot betöltő személyek, valamint az egykori jobboldali és fasiszta pártok országos és megyei vezetőinek ellenőrzése, 1956-os események előkészítésében, szervezésében és lebonyolításában aktív szerepet játszó személyek ellenőrzése.
 - III/III-3-b* írásos elkövetők, röpcédulázók, falfirkálók, stb. ellenőrzése.
- III/III-4. osztály: Ellenséges ellenzék fő erőit elhárító osztály.
 - III/III-4-a* radikális ellenzékiekkel szembeni eljárások.
 - III/III-4-b* szektásnak tekintett párttagok, trockisták és álbaldaliak megfigyelése és ellenőrzése.
 - III/III-4-c* elhárítás a „nemzeti” ellenzékkel szemben.
- III/III-5. osztály: kulturális terület védelme.
 - III/III-5-a* Elhárítás a Magyar Rádió és Televízió, az MTI, a MÚOSZ és az Írószövetség területén.
 - III/III-5-b* Elhárítás a képzőművészet, zene, múzeumok, színházak, cirkuszok, Magyar Tudományos Akadémia, film, egyetemek, főiskolák, homoszexuálisok, Bős-Nagymarosi vízlépcső ellen tüntetők ellen.
- III/III-6. osztály: ellenséges propagandaanyagok készítésének és terjesztésének elhárítása.
- III/III-7. osztály: Jelentőszolgálat, belső elhárítás, adattár, nyilvántartás vezetése.
- III/III-A. Önálló alosztály feladata a párt és a kormány vezetőinek operatív biztosítása.
- III/III-B. Önálló alosztály feladata az elemző, értékelő és tájékoztató tevékenység.

Forráscsoportok és azok főbb mennyiségi számadatai

A belső elhárításnál 1956 és 1990 között keletkezett iratok sorsa a múlt feltárását és az információs kárpótlást nagyban nehezíti. A fogyatékos irattár anyagai – változatosan egyenetlen minőségi színvonalon – a megyei kirendeltségek tevékenységének részletekbe menő rekonstrukcióját is nagyban nehezíti. Az állambiztonsági iratanyag hiányosságaira a következő számsorok mutatnak rá részletesen:

- 28 000 darab **O** – *Operatív-dosszié*. A személyi, csoport, figyelő, körözési, objektum, rendkívüli esemény, illetve az ellenőrző dossziék összefoglaló neve. – dossziéból körülbelül 7 000 semmisült meg.
- 110 000 **B** – *Beszervezési-dosszié*. A hálózati személyre vonatkozó anyagok (fényképes kérdőív, adatlap, önéletrajz, környezettanulmány, szervezési nyilatkozat, jelentés a szervezés lefolyásáról, kiképzési terv, jelentés a kapcsolattartási módszerekről stb.) összegyűjtésére szolgáló dosszié. – E dossziéfajtaból közel 101 000 „veszett el”, ezekből később 4739 került a tovább működő titkosszolgálatokhoz.
- Megmaradt viszont 58 800 **V** – *Vizsgálati-dosszié*. Az állambiztonsági szervek a hatáskörükbe tartozó ügyekben lefolytatott büntetőeljárás során keletkezett iratokat "V" jelű, úgynevezett vizsgálati-dossziékban helyezték el.
- 15 182 **M** – *Munka-dosszié*. A hálózat ügynökeinek, titkos megbízottainak vagy titkos munkatársainak operatív értékkel bíró eredeti jelentéseit, az ezekkel kapcsolatos intézkedéseket valamint a hálózati személynek adott feladatokat tartalmazó dosszié. Ezekből 8 803 db került a polgári titkosszolgálatokhoz.⁸
- Az eddigi kutatói tapasztalatok alapján, mintegy 600 SZT tisztre vonatkozó SZT karton, személyi okmánygyűjtő, BM parancs és illetve illetményügyeket tartalmazó dokumentum áll a kutatók rendelkezésére.

1989 nyarán 164 900 fő szerepelt a hálózati nyilvántartásban, egy 1990 májusában készült jelentés szerint közel 110 ezer személyi karton került el az iratmegsemmisítési akciót. Az iratátadások során 3 260 iratfolyóméter anyag került az Országgyűlés által 1997-ben létrehozott Történelmi Hivatal birtokába.⁹ A polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok részéről, a törvényben előírt és szabályozott módon, a megfelelő visszaminősítési eljárásokat követően évenként és folyamatosan kerülnek átadásra iratanyagok a Szaklevéltár részére.

A virtuális adatbázis – mágnesszalagok az NBH fogságában

Az egykori állambiztonsági szolgálatok az 1970-es évektől kezdődően adatbázisaikat már nem csak papíralapon, hanem számítástechnikai eszközök alkalmazása révén is rögzítették. Az adatokat tartalmazó mágnesszalagok egy töredéke feltehetően beépült az 1990 után létrehozott utódszolgálatok nyilvántartásaiba, azok adat- és irattáraiba. Az Egységes Gép Prioráló Rendszer öt alrendszerét jelenleg mágnesszalagon az NBH őrzi. Az NBH-ban a G, H, J, K és U jelű adattárak mágnesszalagjai vannak 3-3 példányban, melyek minősítését – a 2003. évi III. törvény 2.§ (3) bekezdés a) pontja alapján – 2060. december 31-éig kívánják

⁸ In: Magyar Nemzet, 1997. október 29. A statisztikai adatok itt közölt állapota időközben változhatott.

⁹ In: Magyar Nemzet, 1998. április 20. Az átadott iratok mennyisége, a folyamatos iratátadások révén évről-évre folyamatosan bővül.

fenntartani. Az adattárakat a megfelelő számítógépes háttér hiányában csak a közelmúltban archiválták, s papíralapon egyelőre nem állnak még az NBH rendelkezésére sem.
*A Nemzetbiztonsági Hivatalban tárolt mágnesszalagok tartalmának részletezése:*¹⁰

A mágnesszalagon tárolt adattárak betűjele	Tartalma	Sorsa
„G”	Állambiztonsági szervek operatív nyilvántartása (a célszemélyek adatait tartalmazó adatbázis)	A szolgáltatás az ÁBNYO kezdeményezésére beszüntetve (110-13-2/1990.); A III/IV. kezdeményezésére a katonai elhárítás és „határfigyelőztetett személyek” törlése (BRFK KEO illetékes) (61-97-1/1990.); mágnesszalagon átadás III/II-nek, saját rendszerből pedig törlés (40-11-9/7/1990.) Az adattárhoz két tekerecs tartozik: egy „Törzs” és egy „Gyűjtő” feliratú. Ma az NBH-ban van mágnesszalagon három példányban: egy alapanyag és két biztonsági másolat. Minősítése fenntartva: 2060. december 31-ig.
„H”	Állambiztonsági hálózati nyilvántartás	A szolgáltatás az ÁBNYO kezdeményezésére beszüntetve (110-13-2-1990.); A III/IV. kezdeményezésére a katonai elhárítás és „határfigyelőztetett személyek” törlése (BRFK KEO illetékes) (61-97-1/1990.); mágnesszalagon átadás III/II-nek, saját rendszerből pedig törlés (40-11-9/7/1990.). ⁴⁹⁸ Ma az NBH-ban van mágnesszalagon három példányban: egy alapanyag és két biztonsági másolat. Minősítés fenntartva: 2060. december 31-ig.

¹⁰ Forrás: A Szakértői Bizottság jelentése. Elérhető: http://www.meh.hu/misc/letoltheto/jelentes_1.pdf p.236

A mágnesszalagon tárolt adattárak betűjele	Tartalma	Sorsa
„J”	Előzetes nyomozások adattára.	A III/II. kezdeményezésére a saját rendszerből teljes törlése (40/11-9/7/1990.); mágnesszalagon átadva az NBH-nak. Ma az NBH-ban mágnesszalagon 3 példányban: egy alapanyag és két biztonsági másolat. Minősítése fenntartva: 2060. december 31-ig.
„K”	KKA – Központi Kémelhárítási Adattár, de gépen keresztül nem lehetett lehívni	Az ÁBNYO saját rendszerből törlés (40/11-9/7/1990.) Átadva a III/II-nek. Ma az NBH-ban mágnesszalagon van három példányban: egy alapanyag és két biztonsági másolat. Minősítése fenntartva: 2060. december 31-ig.
„U”	Bizalmas nyomozások adattára, nem volt része az EGPR-nek.	Átadva a III/II-nek. Ma az NBH-ban mágnesszalagon van három példányban: egy alapanyag és két biztonsági másolat. Minősítése fenntartva: 2060. december 31-ig

Egyes történelmi és jogászai megítélés szerint az említett mágnesszalagok többségének őrzésére az NBH-nak nincs törvényi felhatalmazása. A mágnesszalagok további sorsáról kizárólag a rajtuk tárolt adatok ismeretében lehet dönten. Megengedhetetlen viszont, hogy a mai helyzetnek megfelelően – tartalmuktól függetlenül – eleve elzárva maradjanak a történettudomány és a nyilvánosság elől. Különösen azért, mert az iratmegsemmisítések okozta hiányok részleges pótlása csak ezekkel az adattárakkal lehetséges. A „használatlan” mágnesszalagok visszatartása önmagában is bizonyítja, hogy az NBH nem kizárólag a számára ügyviteli szempontból nélkülözhetetlen iratokra tartott igényt.

Sajtóértesülések szerint a feladatra kijelölt bizottság adatvesztés nélkül, sikeresen mentette meg a 18 mágnesszalag tartalmát. Az archiválás után az archiválást előkészítő bizottság megállapította, hogy a mentési és hitelesítési folyamat célja teljesült, vagyis valamennyi adathordozó tartalmát megfelelően, teljes hitelességgel, az adat- és titokvédelmi előírások betartásával, biztonságosan, és hosszú távú megőrzésre alkalmas módon sikerült átmásolni és archiválni.

Mindenek ellenére azonban a jelenlegi kabinet egyelőre nem akarja nyilvánosságra hozni a szalagok tartalmát, ráadásul a dokumentumok értékelését is civil kontroll mellőzésével

akarja az NBH-ra bízni, és ez az eljárás számára teljes mértékben elfogadhatatlan. Az NBH szakemberei 2010. február közepére ígérték, hogy beazonosítják a mágnesszalagokon található adatokat és azt követően döntenek arról, hogy megmarad-e azok titkosítása. Jelen esetben a titokgazda az NHB főigazgatója, így a titkosítás esetleges feloldásáról csak a Hivatal dönthet.

A 18 mágnesszalagon rögzítették az elmúlt rendszer titkos szolgálatai az állambiztonsági iratok több fontos, korábban elveszettek hitt dokumentumát, azok megismerhetősége jelen kutatás témájának további elmélyítését is lehetővé tenné.

A kutatás során feldolgozásra került főbb irattípusok

A 6-os kartonok és a feldolgozás során látókörbe került és azonosított hálózati személyek

Az úgynevezett 6-os kartont 1954-től vezették be az állambiztonság nyilvántartási rendszerének részeként. A 6-os karton „A” oldalán szerepeltek az illető személyes adatai; a „B” oldalán pedig a beszerzés ideje, a beszerző neve, a beszerzett fedőneve, valamint a vonatkozó napló-, dosszié- és irattári azonosítók. Hamis, vagy meghamisított 6-os kartont a kutatói gyakorlat eddig nem hozott a felszínre. Ilyen kartont hamisítani, vagy meghamisítani számos ok miatt is igen összetett feladat lett volna. A preparáláshoz ugyanis több más – ráadásul több helyütt kezelt – nyilvántartást, adatlapot is módosítani kellett volna. Ehhez át kellett volna írni az adott személy jelentéseit tartalmazó „M”-(munka) dossziéját és az utólag, kézzel írt bejegyzéseket is. A nyilvántartások különállósága miatt több szervezeten is át kellett volna nyúlni, mivel egy csoportfőnök nem diszponált az összes adat fölött. Így tehát annak ellenére, hogy a jelenlegi törvényi szabályozás és bírói gyakorlat meglehetősen megengedő a hálózati személlyel való megfeleltetés vonatkozásában, a kutatói szakma tapasztalata alapján kijelenthetjük, hogy azon személyek, akiről 6-os karton került kiállításra nagy valószínűség szerint tagjai voltak a kommunista állambiztonság gépezetének, s tevékenységük révén hozzájárulói voltak a rendszer fenntartásának. Szerepük, tevékenységük és felelősségük ugyanakkor minden esetben külön vizsgálat tárgyát kell, hogy képezze. A törvényi háttér bemutatása során már érintettem, de ugyanakkor itt is fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a meglévő a 6-os karton önmagában nem igazolja, hogy az adott személy hálózati tevékenységet végzett volna, valamint, hogy – a hatályos jogszabályok alapján – az így beazonosított személy ügynöknek sem tekinthető.

Nem kétséges, hogy most érkezünk el az eddig folytatott anyaggyűjtés legizgalmasabb fejezetéhez, a kutatás során látókörbe került hálózati személyek összesítéséhez, s lehetőség szerinti beazonosításához. A kutatás eredményeként 96 Hódmezővásárhelyen tevékenykedő, illetve ott született, részben ott élt, illetve dolgozott hálózati személy fedőneve bukkant fel az iratokból, illetve a gépi priorálás eredményeként, melyek közül 65 fő névvel való beazonosítására nyílt lehetőség. A Levéltár 56 fő hálózati személy vonatkozásában adott ki, a beazonosítást egyértelművé tevő úgynevezett 6-os, illetve 6/a kartont, melyek hivatalos fénymásolatai a kutatás 11.sz. mellékletében kerültek szerepeltetésre. Az iratmegsemmisítés következményeképpen, így a fogyatékos irattár fizikai adottságainak okán a Levéltár 26 hálózati személy vonatkozásában a „nem azonosítható”, 5 ügynök esetében pedig „*nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban*” megjegyzés

szerepelt válaszként a kutatói kérőlapon. További egy hálózati személy esetében („Imre Mihály” fn.) a beazonosítás – melynek időtartama a Szaklevéltár leterheltségének függvényében két hét és két hónap között változott – folyamatban van.

A következő táblázatban közölt adatokhoz hozzátartozik, hogy valamennyi találat az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található dokumentumokból származik. Az egyes személyek adatainak szerepeltetése mellett azt is közöltük, hogy mely jelzet alatt található dokumentumban fordul elő az adott név. Amely hálózati személy neve mellett ilyen hivatkozás nem szerepel, úgy annak pontosítása folyamatban van. A kutatás során, a különböző iratfajtákban, különböző összefüggések alapján számos ügynök neve fordult elő. Ezek a legkritikább kivételtől eltekintve – a konspiráció érdekében – csak fedőnéven voltak szerepeltetve. Az ügynökök beazonosítása, a megkért hálózati személy azonosítás alapján történt. Vannak ugyanakkor olyan személyek, melyeknek a beazonosítása, az iratok tanulmányozását következően lehetségessé vált ugyan, de a beszerzésüket igazoló 6-os karton, a beszerzésüket igazoló „B”-dosszié, illetve a jelentéseiket tartalmazó „M”-dosszié nem áll rendelkezésre. E jelenség leginkább a 80-as évek időszakban beszervezettekre áll fenn leginkább.

Hálózati személyek fedőnéven történő megnevezése fordul elő az egyes megyei rendőr-főkapitányságok által évenként készített összefoglaló jelentésekben is. A kutatás eredményeként rendelkezésünkre állnak – az 1981. év kivételével – a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság 1976 és 1982 közötti időszakban készített összefoglaló jelentései.¹¹ A különböző évekből származó egyes összefoglaló jelentések tartalmazzák, az állambiztonság által az adott évben folytatott bizalmas nyomozások, előzetes ellenőrzések, figyelő dosszié alapján ellenőrzés alá vont személyek, a társadalomra különösen veszélyes elemek ellenőrzése, és az operatív nyilvántartásának adatait.

Vannak más forrásaink is, melyekből rekonstruálható, hogy a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság területén az adott évben, a hálózati és operatív ügyekben milyen változások történtek. E dokumentumokból szerezhetünk tudomást – többek között – arról, hogy az adott évben hány hálózati személy beszerzésére, pihentetésből történő újbóli kapcsolatfelvételére, hálózatból kizárt személy újbóli kapcsolat felvételére, pihentetésre, pihentetésből átadásra, pihentetésből kizárásra, átadásra, illetve kizárásra került sor. E dokumentumtípus egyedülálló értéke, hogy a tanulmányozott egyéb megyei feljegyzésektől eltérően, a hálózati személyek fedőnevükön túl, természetes nevükön is meg vannak nevezve. Az 1984 és 1986 között keletkezett ilyen jellegű iratokból több tucat hálózati személy azonosítására volt lehetőség.¹² A korábban említettek alapján ugyanakkor jellemző módon e személyeknek – igen ritka kivételtől eltekintve – a Levéltárban nem található sem a beszerzésüket igazoló „B”-dossziéja, sem a 6-os kartonja, sem pedig a jelentéseiket tartalmazó „M”-dossziéja. Az így kinyert Csongrád megyei adatok alapján leválogatásra és szerepeltetésre kerültek a hódmezővásárhelyi illetékességű, illetve tevékenységük alapján hozzá köthető személyek. Az egyéb személyeket beazonosítható személyi adataikkal történő kiegészítés mellett, a 13.sz. mellékletben található táblázatban tüntettük fel. Nevük

¹¹ A különböző évek összefoglaló jelentései 1.11.10. II.o. 12.dob. 3.dosszié jelezet alatt található az ÁBTL-ben. A dokumentumokat a 10.számú mellékletben szerepeltettük.

¹² A különböző évekből származó feljegyzések 1.11.10. II.o. 12.dob. 3.dosszié jelezet alatt található az ÁBTL-ben.

olvasható továbbá a 10.sz. mellékletben, facsimilében közölt feljegyzésekben és összefoglaló jelentésekben.

Az iratanyagokban hálózati személyként szereplő nevek (1957-1989)¹³

Sorsz.	Az ügynök neve	Az ügynök fedőneve	A meglévő dosszié jelzete
1.	Bakó <u>Ferenc</u> ¹⁴ Lajosv ¹⁵	„Bársony”	M-26950
2.	Barna Ida v Dancsó Istvánné	„Kútvölgyi”	M-35891 és /1, ill. /2, valamint M-36943
3.	Blantz Magdolna v	„Ibolya”	B-94048
4.	Bottyán Imre	---	társadalmi kapcsolat
5.	Csende Károly v	„Ruzicska Sándor”	M-32082
6.	Daniss Győző v	„Kovács Zoltán”	M-21305
7.	Dékány Ferenc(z) v	„Dávid Frigyes”	B-92298
8.	Dömötör János dr. v	„Dallos István”	B-82417
9.	Ertsei Péter dr. v	„Dugonics” „Erdősi Péter”	M-18293 és /1, ill. /2, valamint O-12202/5
10.	Égető György ifj. v	„Érdes Gábor”	M-15396; M-23817 és /1
11.	Fenyvesi Lajos v	„Magyar Endre”	„Szerkesztő” fn. O-dossz. O-19783/1-5.
12.	Filep Imre dr. (Remetei) (unit.lelk.Hmvhely)	„Szekeres” „Szebeni”	O-11803
13.	Galyas József v	„Fehér László”	M-25495
14.	Galyas <u>Lajos</u> László v	„Gábor”	B-88814
15.	Golydár <u>Péter</u> János v	„Galambos”	6-os karton
16.	Gyulay <u>Endre</u> Bélav	„Bogár Zoltán”	O-1220216
17.	Hódi András dr.	„Nemó”	V-6600
18.	Imre Mihály”	?	O-18741
19.	Jánoska Gergely v	„Füzes”	B-85700
20.	Kádár Ferenc v (ref.s.lelk.)	„Hódtói”	M-25151
21.	Kási Gyula dr. v	„Koppány”	M-25821; M-34158
22.	Kenyeres <u>László</u> Bélav	„Fejes József”	M-32007 és /1, ill. M-32007/2

¹³ Az itt felsorolt hálózati személyek vagy Hódmezővásárhelyen születtek, vagy ott laktak, tanultak, illetve dolgoztak, vagy polgári, illetve hálózati tevékenységük révén köthetők a városhoz. A táblázatban „?”-jellel szerepeltetett adatok ellenőrzése folyamatban van. A hivatkozások esetleges hiánya – a kutatás folyamatban lévő jellege okán – fordulhat elő, melyek pontosítása a kutatás folytatásának függvényében kerül majd kiegészítésre.

¹⁴ A több keresztnévvel rendelkező személyek esetén, a használt utónevet aláhúzással jelöltük.

¹⁵ v= a hálózati személy azonosítása meglévő 6-os karton alapján megtörtént. A 6-os karton másolatát a mellékletben szerepeltettük.

Sorsz.	Az ügynök neve	Az ügynök fedőneve	A meglévő dosszié jelzete
23.	Kizúr István	„Kovács Máté”	B-139973 (?)
24.	Kószó Pál dr.v	„Joó János”	M-23477 és /1., ill. M-38863
25.	Kővári Árpád	„Kolozsvári”	M-30386 és /1-2, ill. M-40033 és /1
26.	Kiss András István	„Kerekes”	B-88849
27.	Kiss Bálint Ernő	„Kútvölgyi”	M-35891 és /1. ill. 2
28.	Kiss János	„Fehér”	B-139559 (nincs a levéltárban) 1987.06.23.: Belügynek átadva.
29.	Kovács Ferenc B.v	„Ede”	H-1213737 (B-75466; M- 540)
30.	Köves Mihály	„Ébredő Mihály”	M-17137
31.	Kristó Imre	„Keleti” „Almási”	M-32495; B-120451 (nincs a levéltárban)
32.	Kristó-Nagy István	„Juhász Lajos”	„Sárdi” fn. inf. jelentései M-35897
33.	Maczelka Ilona	„Mátés Ida”	O-18741; B-136830
34.	Magyar István	„Marosi”	M-17199 és /1
35.	Mészáros László	„Alföldi”	Herceg József O-14958/66 dossziájában szerepelnek M-36034; B-127301 (nincs a levéltárban)
36.	Moldvay Győző	„Szabó Gáspár” „Boldog István”	M-2899; M-23868; 113988/1; M/29097
37.	Molnár Ibolya Vas Zoltánné	„Rózsa”	B-86459; M-5065
38.	Monostory Antal dr.v	„Márkus Győző”	M-32012, ill. /1; M-35492
39.	Mónus Péter	„Magyari Pál”	B-82416
40.	Móricz Ferenc	„Miklós Ferenc”	M-23038
41.	Mucsi Mária Nagy Istvánné	„Zsuzsa”	M-36570
42.	Mucsi József Gábor	„Moha János”	H-71461 (nincs sem „M”, sem „B” dossziéja a levéltárban)
43.	Nagy Kardos Ernő	„Csaba”	M-15406 és /1
44.	Nagy Mihály	„Göndör Károly”	B-81776
45.	Nagy Tibor	„Futó László”	„Zana Attila” fn. ügynök jelentéseiben M-36840-ben
46.	Németh Ferenc Béla	„Csongrádi”	M-29276
47.	Oskovics László	„Orsó”	M-17155
48.	Pelle Sándor	„Péterfalvy”	M-42143

Sorsz.	Az ügynök neve	Az ügynök fedőneve	A meglévő dosszié jelzete
49.	Papp Lehel György dr.	„Fodor Attila”	„Kovács Zsolt” fn. ügynök jelentéseiben M- 33103
50.	Polner Zoltán dr.v	„Diós János”	O-12554/2 „Fellazítók” fn.; O-19783 „Szerkesztő” fn.
51.	Raffai Csaba v	„Széplaky Róbert” „Doktor Péter”	O-14975/102; M-36540
52.	Simonfy Ferenc	„Zsolnai Emil”	telepített magyar hírszerzők A-2127/10
53.	Simonfy György Pál dr.v	„Komoly”	M-31816
54.	Szabó Erzsébet v Misius Istvánné	„Magdolna”	M-21789 és /1; V-152610
55.	Szabó Ferenc B. Ifj.v	„Szegvári”	B-142078 (?); M-29042 (?)
56.	Székesi Piroska	„Gál Edit”	B-137808 (nincs a levéltárban)
57.	Szoller Ede	„Fekete”	
58.	Szentgyörgyi Károly dr.v	„Kovács” /HO-2/ „Szigeti”	O-12202/2,3,4,5,9; O-12893/4; O-12554/1 és /2; valamint op. kart. II/5. d. dob.
59.	Szép István Gyula v	„Szegedi”	M-30138; M-30755
60.	Tatai István v	„Herodes”	O-18741
61.	Talpai Irén v Badó Ferencné	„Fehér Klára”	M-12190
62.	Temesvári (Tillschneider) Vilmos v	„Tamás”	M-15384; M-30425; M- 39023
63.	Tószegi László	fedőnév azonosítása folyamatban	O-18741
64.	Török Sándor v	„Tari Salamon”; („Tóth”?)	B-90599; O-14967/397
65.	Vajnai Irén v Dr. Mestyán Rezsőné	„Szőke István”	M-15984
66.	Vizy Béla v	„Kaposvári László”	M-23412 és /1; valamint M-28812; M-34003; M-37256
67.	Zékány András Péter v	„Zombori Antal”	M-32016
68.	nem azonosítható	„Bartók”	
69.	nem azonosítható	„Csendes”	
70.	nem azonosítható	„Diós”	
71.	nem azonosítható	„Holló”	M-32079 (töredék)
72.	nem azonosítható	„Kalocsai Sándor”	M-22501 és /1
73.	nem azonosítható	„Kecsege”	M21789/1
74.	nem azonosítható	„Madaras József”	M-16015
75.	nem azonosítható	„Ózdi”	
76.	nem azonosítható	„Radványi”	
77.	nem azonosítható	„Sándor”	M-24946 és /1
78.	nem azonosítható	„Schwarcz”	O-14958/472
79.	nem azonosítható	„Takács Imre”	
80.	nem azonosítható	„Tamás Imre”	M-36971 (töredék)

Sorsz.	Az ügynök neve	Az ügynök fedőneve	A meglévő dosszié jelzete
81.	nem azonosítható	„Tarnóczy”	O-14958/578
82.	nem azonosítható	„Teleki”	M-21789
83.	nem azonosítható	„Tornyai”	
84.	nem azonosítható	„Búzás”	O-14958/113
85.	nem azonosítható	„Sólyom”	O-14967/290
86.	nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban	„Csap”	O-14958/66
87.	nem azonosítható	„Fazekas”	
88.	nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban	„Mauser” Mannlicher”	
89.	nem azonosítható	„Széll Lajos”	
90.	nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban	„Seres László”	
91.	nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban	„Dékány”	O-14958 Volt Csongrád megyei csendőr vagy hiv. tiszt, vagy nemzetőr
92.	nem azonosítható	„Garai”	O-14958
93.	nem azonosítható	„Sánta”	O-14958
94.	nem azonosítható	„Báró”	O-14958
95.	nem azonosítható	„Horváth”	O-14958
96.	nem azonosítható	„Balatoni”	O-14958
97.	nincs ilyen fedőnév a hálózati nyilvántartásban	„Szinécze”	O-14958
98.	nem azonosítható	„Kiss István”	Kun Sándor O-14967/479 dossziéjában szerepel
99.		„Holt lelkek” fn. ügy	
100.		„Zászlóégetők” fn. ügy (zászlóégetés 1983)	O-18741
101.		„Festők” fn. ügy (falfirkálás 1979)	O-17785

A névvel azonosított hálózati személyek közül azokat, akinek rendelkezésre áll a 6-os, vagy 6/a kartonja statisztikai elemzés alá tudtuk vonni. Az anyaggyűjtés során felvett adatok mennyiségi és minőségi megítélése alapján elmondható, hogy a rendelkezésünkre álló kigyűjtött adatállomány alapján a statisztikai elemzés, több mint mintavétel alapján elvégzett analízis. Az elemzés tehát reprezentatív, így általános és hiteles képet nyújt a Hódmezővásárhelyen élő, dolgozó és hálózati tevékenységét ott kifejtő személyek születési évről, lakóhelyéről, szociális származásáról, iskolai végzettségéről, munkahelyéről, pártállásáról, állampolgárságáról, illetve nemzetiségéről, beszervezésének alapjáról, és foglalkoztatásának vonaláról.

A hálózati személyek – akik Hódmezővásárhely vonatkozásában valamennyien magyar nemzetiségűek és magyar állampolgárok voltak – nem egyformán ügynök kategóriába esnek. A meghatározások pontos definiálását azért tartom szükségesnek, hogy a különböző

kategóriák, és az együttműködés minőségi megvalósulása közötti különbségek egyértelműen kirajzolódjanak. A sort az informátorral kell, hogy kezdjük. Az informátor, az a személy, aki az állambiztonság részére információt, tájékoztatást nyújt. Az állambiztonsági munkát szabályozó, 1973. január 1-ig hatályban lévő szabályzat szerint a „*perifériális felderítési lehetőségekkel rendelkező hálózati személyek*” elnevezésére használták az informátor megnevezést.

A leggyakoribb elnevezés az „*ügynök*.” Az ügynök az a hálózati személy, aki az állambiztonsági szerv birtokában lévő terhelő vagy kompromittáló adatok hatására, vagy anyagi érdekeltség fejében vett részt a titkos együttműködésben. E két szervezési alaptípus váltakozó jelleggel volt módja a hálózatépítésnek. Közkeletű az a felfogás, hogy az ügynökök többségét zsarolás újján szervezte be az állambiztonság. Ez sok esetben valóban így is történt. Érdekes módon ugyanakkor, a Hódmezővásárhelyen szervezett, vagy ott tevékenykedő hálózati személyek döntő többsége, azok közel 60%-a „*hazafias*” alapon vállalta az együttműködést III/III-as Csoportfőnökséggel. Maradék százalékuk terhelő, illetve kompromittáló adatok alapján került szervezésre.

A titkos megbízott (TMB) minőségi ugrást jelent az együttműködők sorában. A TMB az állambiztonsági hálózatnak az a tagja volt, aki elvi meggyőződésből vett részt a titkos együttműködésben. E kategória – definíciójával némi ellentmondásban – olykor közös felsorolásban szerepel, a kompromittáló adatok alapján szervezett ügynök megnevezésével. Ilyenre Hódmezővásárhely vonatkozásában is akad példa. A titkos munkatárs és a társadalmi kapcsolat kategóriáját a felsorolás teljessége érdekében szerepeltetjük, annak ellenére, hogy az általunk feldolgozott anyagban nem találtunk az erre vonatkozó példát. A titkos munkatárs az a személy, aki az állambiztonsági szervek hálózatának legmegbízhatóbb tagja, aki elvi meggyőződésből, magas fokú áldozatkészséggel és kezdeményezőleg vett részt a titkos együttműködésben, s a legbonyolultabb hálózati feladatok elvégzésére is alkalmas volt. A társadalmi kapcsolat pedig az „*a szocializmushoz hű személy*” volt, aki felkérésre vagy önként folyamatosan segítette, illetve tájékoztatta az állambiztonsági szerveket. E kategória általában munkahelyi beosztáshoz volt köthető. Így volt tehát a leggyakrabban esetekben az adott vállalat, üzem, vagy egyéb munkahely személyzeti osztályának vezetője, illetve a felsőoktatási intézmény tanulmányi osztályának vezetője az állambiztonság társadalmi kapcsolata.

A rendelkezésre álló információk alapján, az általunk feldolgozott anyagokban található hálózati személyek mintegy 35%-a ügynök, 18%-a titkos megbízott, 15%-a pedig informátor volt. A vegytiszta kategóriákon kívül a hálózati személyek 7%-ának esetében az „*ügynök (informátor)*” vagy „*informátor (ügynök)*” megnevezés szerepel. A szakmai ranglétrán történő továbblépéseként értékelhetők az „*ügynök/TMB*”, „*informátor/TMB*”, illetve az „*ügynök (informátor)/TMB*” kategóriák feltüntetése, amely az esetek 20%-ában volt megfigyelhető. „T”(titkos) lakás tulajdonosát, egy esetben azonosítottuk be.

Rendkívül informatív adat, az egyes hálózati személyek hálózati együttműködésben eltöltött ideje. Az együttműködési idő tekintetében elmondható, hogy a leggyakrabban esetében a hálózati együttműködés ideje 2 és 5 év közötti időtartam között mozog (24.5%). A piramis csúcsán tehát ez az érték található. Szorosan ezt követi az 5 és 10 év közötti (22%), és a 10 és 15 év közötti (18%) együttműködési idő. Minden további érték, ehhez képest jóval alacsonyabb számot mutat. Így a 15 és 20 közötti 9%, a 20 évet meghaladó 11%, az egy évnél kevesebb pedig 3.6%.

Az iskolai végzettség és a szociális származás adatainak felvételét, az elemzés rövid szociológiai kitérője tette indokolttá. Az iskolai végzettség vonatkozásában rendkívüli sokszínűséget tapasztalhatunk. Ennek részben az az oka, hogy a II. világháborút megelőző időszak oktatási rendszere jelentős eltérést mutat, a „felszabadulást” követő időszak iskolarendszerétől. Másrészt pedig 1945 előtt mások voltak az iskoláztatási szokások, amelyek sok esetben csak néhány osztály elvégzésében merült ki. Általánosságban elmondható, hogy a középiskolai tanulmányokat végzők, illetve végzetek száma a legmeghatározóbb, melynek különböző változatai (gimnáziumi érettségi, kereskedelmi érettségi, mezőgazdasági, illetve közgazdasági technikum, stb...) a kigyűjtött adatbázisban 55%-ban fordulnak elő. A hálózati személyek körében e mellett viszonylag magas a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma (33%), amelyen belül a jogi egyetemet végzetek felülreprezentáltsága figyelhető meg (40%). A felsőfokú tanulmányokat végzők, illetve végzetek között előfordul református, illetve katolikus teológiát, tanítóképző főiskolát, illetve orvosegyetemet végzett személyt is. A maradék százalékban az egyéb szakiskolát, és elemi iskolát végzetek találhatók.

Szociális származás vonatkozásában rendkívül változatos képet kapunk. Két olyan kategória van ugyanakkor, melynek adatai kimagaslóak. A munkás (18%) és a kisiparos (13%) kategória meghatározó többsége mellett, további számos mezőgazdasági, illetve ipari foglalkoztatási ágazat szerinti szociális származási vonal található, úgy mint kis- és középparaszt, szegényparaszt, agrárproletár, kulák, illetve alkalmazott, tisztviselő, tőkés és értelmiségi. Az adatokból egyértelműen megállapítható, hogy szociális származás tekintetében korántsem az egykori, úgynevezett kizsákmányoló osztály, illetve klerikális reakció tagjai voltak többségben, hanem ellenkezőleg, a kétkezi dolgozó, a munkás, a paraszt, és az értelmiségi származás volt a meghatározó, így e rétegek (osztályok) tagjai közül került ki a hódmezővásárhelyi hálózati személyek döntő köre.

A 6-os kartonokon, a „Milyen kategóriához tartozik?” kérdésre – összhangban a szociális származás adataival – válaszként különböző kategóriák szerepelnek. Itt is, mint minden adatelemzés során el kell mondanunk, hogy nem minden 6-os karton tartalmazza az összes olyan adatot, melynek elemzésére itt vállalkoztunk. Nagyságrendekről és tendenciákról ugyanakkor beszélhetünk. A felvett adatok vonatkozásában találkozhatunk értelmiségi, pedagógus-író, ellenforradalmár, népi demokratikus (lojális), osztályidegen kulák, fasiszta párttag és/vagy fegyveres erő, illetve uralkodó osztály tagja, valamint „egyéb ellenséges” megnevezésű bejegyzéssel.

A hálózati személyek „felszabadulás” előtti, illetve azt követő párttagságára vonatkozólag viszonylag kevés adat áll rendelkezésünkre. Annyi azonban elmondható, hogy – Még ha csekély számban is –, de a beszervezettek közül a II. világháborút megelőzően a Szociáldemokrata Pártnak, a Magyar Élet Pártjának, és a Nyilaskeresztes Pártnak voltak tagjai. Az 1945 utáni időszakban – a demokratikus pártok feloszlásáig – a Független Kisgazdapártnak, az egyesülést megelőzően a Szociáldemokrata Pártnak, azt követően pedig a Magyar Dolgozók Pártjának néhány tagját találhatjuk a hálózati személyek között. Az MSZMP megalakulását követően az állampárt tagjai között is találunk hálózati személyeket. Nem igaz tehát az a toposz, hogy az MSZMP tagság kizáró ok lett volna a hálózati együttműködés vonatkozásában.

Az állambiztonsági szolgálatok beszerzési aktivitására, és a politika társadalmi folyamatokhoz történő viszonyulására vonatkoztatható beszédes adat, hogyan alakult a

hálózati személyek beszerzésének és kizárásának ritmusa. Ciklus szerinti bontásban, a feldolgozott anyagok alapján elmondható, hogy a legtöbb beszerzés az 1955 és 1960 közötti periódusban figyelhető meg. Ennek oka természetesen az 1956-os forradalom leverését követő, és az ÁVH feloszlata utáni új állambiztonsági munka megkezdésével van összhangban. Ezen időszakban került sor az összes beszerzés 36%-ára. Az összes többi időszakban ennél jóval alacsonyabb adat figyelhető meg, melynek értékeit a következő táblázat mutatja.

A hálózati személyek beszerzésének és kizárásának ideje ciklusok szerint			
Beszerzés		Kizárás	
1945-1950	3.6%	1945-1950	0%
1950-1955	12.7%	1950-1955	0%
1955-1960	36%	1955-1960	9%
1960-1965	12.7%	1960-1965	23.6%
1965-1970	7.2%	1965-1970	11%
1970-1975	5.4%	1970-1975	9%
1975-1980	11%	1975-1980	7.2%
1980-1985	5.4%	1980-1985	16%
1985-1990	5.4%	1985-1990	18%

A kizárások tekintetében ugyancsak találkozunk egy kiugróan magas értékkel, amelynek csúcspontja az 1962-63 körüli évekre tehető. Az ekkor kizártak többsége, az 1956-os „ellenforradalmi” tevékenysége alapján beszervezettek köréből került ki. Az ekkor kizártak között sokan voltak olyanok, akik megtagadták az együttműködést, illetve a „disszidálás” lehetőségét választották, s ezáltal szűnt meg hálózati alkalmazásuk.

A feldolgozott iratanyagban a foglalkozások és munkahelyek legkülönbözőbb változataival találkozhatunk. Általánosságban elmondható ugyanakkor, hogy a hálózati személyek között elenyésző számban található vezető beosztású személy, így még titkos kapcsolat esetén is csak egy-két ilyen példával találkozhatunk. Előfordul ugyanakkor földműves, mgtsz-tag, agronómus, gépkocsivezető, lakatos, postatiszt, gépkezelő, gyári munkás, gépíró, pék, szabó, és húsfeldolgozó mellett, mezőgazdasági mérnök, angol nyelvtanár, orvos- és szigorló orvos, mérnök, újságíró, könyvtáros-igazgató, községi állatorvos, valamint római katolikus plébános is. A munkahelyek többsége Hódmezővásárhelyen található. Eltérően napjaink gyakorlatától, nem csak a nemzetbiztonsági védelem alá eső, vagy nemzetgazdaságilag kiemelt objektumokban fordultak elő hálózati személyek. Így Hódmezővásárhely vonatkozásában dolgoztak a Bethlen Gimnáziumban, a városi kórházban, a növényvédő állomáson, a közúti üzemeltető vállalatnál, és a vízgazdálkodási vállalat helyi telephelyén. Előfordultak a MOKÉP helyi üzemegységénél, a Béke Szállodában, a kötöttáru gyárban, és a hódmezővásárhelyi városi tanácsban is. Az élet szinte valamennyi területén.

Érdeemes továbbá arra is egy pillantást vetni, hogyan alakult a hálózati személyek foglalkoztatási vonala, amely mentén könnyen megrajzolható az egykori állambiztonság és állampárt ellenségképe is. A belső és egyházi reakció, az ifjúságvédelem fő vonala mellett, Hódmezővásárhelyen, mint jellegadó módon mezővárosi település esetében meghatározó a mezőgazdasági szabotázs elhárítási és az úgynevezett „kulák” vonal, melyek szerepe és jelentősége leginkább, a forradalom leverését követő újbóli téveszesítési hullámban volt

megfigyelhető. Ám találkozunk még a volt politikai elítéltek, a református egyház, az értelmiség és – elsősorban az egykori jugoszláv határ közelségének, és az azon túli területek magyarságával rokoni kapcsolattal rendelkezők révén – a kémelhárítási vonallal is. Önálló vonalat képezett továbbá – a módszerében és fő célkitűzésében is az állambiztonság egyik fő profilját alkotó – ellenséges tevékenység leleplezése és bomlasztása is.

„M”(unka)-dossziék

A III/III-as Csoportfőnökség Csongrád megyei kirendeltségének állambiztonsági kapcsolatok létesítésére irányuló munkavégzésének első nagyobb hulláma 1957-ben indult. Az ebben az időszakban beszervezettek fő feladata, az 1956-os forradalmi cselekményekben szerepet vállalt személyekre vonatkozó információk gyűjtése, illetve hangulatjelentések készítése volt. Tematikusan önálló egységet képeznek a mezőgazdasági területen alkalmazott hálózati személyek, kiknek elsődleges feladata a termelőszövetkezetek újjászervezésének segítése volt.

Dolgozatunk következő részében egyes hálózati személyek jelentéseiből teszünk kísérletet a belső reakció elhárítás munkavégzésének, információáramlásának rekonstruálására. A sort az „ellenforradalmi” tevékenysége okán kompromittálódott ügynökök tevékenységének bemutatásával kezdjük.

„Joó János”

„Joó f. tmb. A beszerzés óta nagy lelkiismeretességgel, szervezetünkhöz való őszinte ragaszkodással végzi munkáját.”¹⁶

Dr. Koszó Pál 1922. május 5-én született, anyja neve Birner Ilona. Polgári foglalkozását tekintve orvos. A belügyi szolgálat megkezdése előtti civil életének rekonstruálásához, első munka dosszióját hívtuk segítségül, amelyet Molnár József főhadnagy nyitott meg 1961. december 8-án.¹⁷ Első jelentését 1962. január 26-án többek között saját magáról adta a hálózati személy.¹⁸ „Dr. Koszó Pált a makói kórházból helyezték Vásárhelyre körzeti orvosnak 1953 őszén. Özvegyember volt, az év tavaszán halt meg felesége. Gyermekével és anyósával Makón lakott. Makóról vonattal átjárva látta el munkahelyét. 1954 tavaszán kapott Vásárhelyen lakást, ekkor átköltöztek Makóról és ez idő tájt házasodott meg újra. Vásárhely társadalmi életébe, amíg Makóról átjárt nem kapcsolódott be, de a későbbiek során kapcsolatba került néhány emberrel... Első helyen Bibó Lajos írot kell megemlítenem.”¹⁹ A jelentésben található kézzel írott feljegyzés előrevetíti az ügynök jövőjét: „Molnár r. fhgy Elvtárs! Értékeléssel egyetértek, véleményem szerint is a hálózati személy őszinte. Jó titkos megbízott lesz belőle.”²⁰

„Joó”-t 1961 novemberében terhelő és kompromittáló adatok alapján szervezte be az állambiztonság. Foglalkoztatási vonala belső elhárítás volt, elsősorban a hódmezővásárhelyi

¹⁶ Részlet a hálózati személy 1981-es foglalkoztatási tervéből, Tóth István főhadnagy bejegyzése

¹⁷ ÁBTL. 3.1.2. M-23477

¹⁸ Az ügynök saját kezével írt jelentése.

¹⁹ ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 23-27. o.

²⁰ A jelentésben található kézzel írott feljegyzés; ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 36-39. o.

ellenséges beállítottságú személyek tevékenységének felderítése és azok tevékenységének elhárítása. A hálózati személy fejlődését több mint két évtizedes tartása alatt elkészített két foglalkoztatási tervből ismerhetjük meg, melyből az utóbbit az 1.sz. mellékletben közöljük. Az 1967. szeptember 19-én készült irat az állambiztonsági szempontokat adja meg, megnevezve azon célszemélyeket, akik az ügynök beszervezését indokolttá tették: *„Már meglévő ismertsége alapján Füstös Zoltán festőművész és Albert Zoltán volt ellenforradalmárok, kv. [különösen veszélyes] nyilvántartásban szereplő személyek ügyében foglalkoztattuk. Nevezettek tevékenységére vonatkozólag több, operatív szempontból is értékes jelentést adott.”*²¹

A Csongrád Megyei Rendőr főkapitányság III/III osztályának munkatársai hamar szembesültek azzal, milyen előnyökkel jár számukra „Joó” fn. titkos megbízott, akinek tevékenységéről a következő értékelést készítették: *„Nagyon jól végrehajtotta a hálózati személyünk a feladatát. Ezen jelentése is igazolja, azt a felvetésünket, hogy jó ügynök lesz belőle. Beszerzésével sokat nyertünk. Szabó”*²²

A következőkben azon személyeket vesszük lajstromba, akiket az állambiztonság a társadalomra és a szocialista államrendre különösen veszélyes elemként vett nyilvántartásba, s akiről a hálózati személy – feladatszabás alapján – hosszú időn keresztül rendszeresen jelentett.

FÜSTÖS ZOLTÁN

A művész az 1940-as években a Nyilaskeresztes Párt részére formaruhákat, plakátokat, zászlókat tervezett, amely tevékenységéért a Népbíróság 1946-ban 8 évi kényszermunkára ítélte.²³ Büntetéséből engedménnyel szabadult, s 1951-ben telepedett le Hódmezővásárhelyen. A Petőfi Művelődési Ház képzőművészeti szakkörét vezette, később megyei szakfelügyelő lett. A festőművészről az ügynök 1962-től annak 1975-ben bekövetkezett haláláig folyamatosan, havi rendszerességgel jelentett. Mivel kezelőorvosa volt, gyakran nyílt lehetősége találkozni a korosodó festővel. A hálózati személy jelentéseinek bevezető szófordulata, hogy *„egy ismerősöm felkereste Füstös Zoltánt lakásán”* volt.

A hálózati személynek jelentéseiben az egykori elítélt művésztől kellett képet adnia, számot adva Füstös szinte minden véleménynyilvánításáról *„A vallás, mint a kommunizmus nem embernek készült, a marxizmus tudományosan jól megalapozott és nagyszerűen kiművelt. De amint mondotta az emberekben van a hiba. Ő ritkán találkozott önzetlen katolikussal, éppúgy, mint önzetlen marxistával.”* Füstös számára *„a rendszerben két dolog nem tetszik. Először az, hogy az embereket nem engedik úgy keresni, ahogy tudnának, a másik a szellemi béklyó.”* Az ügynök Füstöst a következőképpen jellemezte *„humanista felfogású, a szocialista eszmével szimpatizál, de kellő ideológiai felkészülés hiányában nem tudja elfogadni az osztályharc törvényszerűségeit minden vonatkozásban. Intellektuális szellem. Véleményem szerint nevelhető.”*²⁴ Az ügynök Füstösről alkotott véleménye tehát korántsem volt elítélő,

²¹ ÁBTL. 3.1.2. M-38863 32-36. o.

²² ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 36-39. o., Molnár r. fhgy Elvtársnak!

²³ Vizsgálati dossziéjának száma V-103888

²⁴ ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 36-39. o.

jelentéseiben semmilyen összefüggésben nem olvasható ki szándékos károkozás vagy hitelrontás.

Az állambiztonság Füstös ellenőrzését, azonban nem csak „Joó”-ra bízta, hanem – mint a legtöbb megfigyelt esetében itt is – több forráson alapuló ellenőrzést alkalmazott. *„Az ügynök úgy jellemzi Füstöst, mintha az mindenben pozitív álláspontot foglalt volna el. Az ügynök Füstös Zoltánnal kapcsolatosan adott jelentése nem megnyugtató, ezért „Tornyai”²⁵ fn. hálózati személyünk útján le fogjuk ellenőrizni.”²⁶* 1962. október 12-én keletkezett jelentés tanúsága szerint egy másik hálózati személy is foglalkozott a festővel. *„Ügynökünk beszámolt, hogy Füstössel kapcsolatos feladatás végrehajtotta, őt a lakásán felkereste. A jelentés szerint Füstös pozitívan értékeli a szovjet technikát. „Kútvölgyi” fn. ügynökünk jelentései alapján viszont Füstös az ellenkezőjét tükrözi, gyalázza a kormány egyes vezetőit, sőt a társadalmi rendszert is. Véleményem szerint e rövid idő után talán arra lehet következtetni, hogy Füstös nem látja ügynökünket eléggé fasisztának, ilyen tekintetben nem tartja egészen megbízhatónak, olyan bizalom egymás iránt nincs még meg – különösen Füstös az ügynök ránt – mint például „Kútvölgyi” fn. ügynökünkkel²⁷ szemben. Feladat ilyen tekintetben a bizalom elmélyítése.”²⁸*

1969 decemberére Füstös egészségügyi állapota súlyosan megromlott, „Joó” egyre kevesebbet találkozott vele. Ezzel egyidejűleg a festő otthona, mint szellemi központ is megszűnt, ahol annak előtte a vásárhelyi értelmiség rendszeresen gyűlt össze és vitatta meg gondolatait. A festő 1970-ben bekövetkezett halála után „Joó” hírszerzési lehetőségei is jelentős mértékben leredukálódtak.

BIBÓ LAJOS

Az ügynök Bibó Lajos feleségének kezelőorvosa volt, s a hölgy betegségére tekintettel napi szinten tett látogatást nevezett családjánál. Az idők folyamán baráti viszonyba kerültek, amely viszony a feleség halálát követően is fennmaradt. A hálózati személy lett a Bibó végrendelet egyik végrehajtója.

ALBERT ZOLTÁN

Az ügynök jelentéseiben az egykori honvédtisztról, mindössze egyszer tett említést, amiben különösen veszélyesnek tartott személy objektív helyzetértékelése tükröződik. *„A jelenlegi légkört úgy értékeli, hogy az enyhülés csak azért van, hogy bátrabban nyilatkozzanak az emberek, melyet azután feljegyeznek a káderlapra. Magát megbélyegzett embernek látja és úgy véli, hogy mindig az is marad.”²⁹*

„Joó” munkájával igen elégedettek voltak, rövid nógrádi kitérő után - 1965 tavaszától 1966 nyaráig - visszatért Vásárhelyre. Elsősorban a hódmezővásárhelyi művészvilág tagjairól, az ebben a körben rendszerellenes tevékenységet folytató Gallyas Miklós leváltott múzeumigazgató, a már említett Füstös Zoltán festőművész és Bibó Lajos személyéről,

²⁵ Az ügynök nem azonosítható, munkadosziéjának jelzete: ÁBTL. 3.1.2. M-23714

²⁶ ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 50-53 o.

²⁷ Dancsó Istvánné Barna Ida, ÁBTL 3.1.2. M-35891 és /1, ill. /2, valamint M-36943

²⁸ ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 165-167. o.

²⁹ ÁBTL. 3.1.2. M-23477, 147-148.o.

valamint azok kapcsolatairól, terveiről adott folyamatosan, operatív értékkel bíró információkat az állambiztonság számára.

„Marosi”

Magyari István 1923. május 5-én született Hódmezővásárhelyen, anyja neve: Botlik Zsófia, polgári foglalkozása: tisztviselő, kőfaragó. Tartótisztjének jellemzéséből pontos képet kaphatunk a hálózati személyről:

„Jelentem, hogy «Marosi» fn. ügynököt, 1950-ben szervezték be, 1953-ban megszakították vele a kapcsolatot, illetve kizárták, mert munkáját hanyagul végezte, dezinformatív jelentéseket adott. 1957 szeptemberében újra felvettük vele a kapcsolatot, és azóta becsületesen dolgozik. Feladatát lelkiismeretesen elvégzi, jelentései ellenőrizve voltak más ügynökökön keresztül, és azok megfelelnek a valóságnak. Jelenleg pihentetve van, illetve szüneteltetjük a kapcsolatot, mivel vidéken dolgozik és rendszertelen időközönként jár csak haza családjához.” Nagy Ferenc r.hdgy.³⁰

Munkadosszióját 1957. október 30-án nyitották, és 1962. július 17-án zárták. Ötéves működése során két dossziét nyitottak számára, - M-17199, 17199/1 - melyek 302 oldalt tesznek ki. Tartótisztje Kiss Sándor főhadnagy volt.

Az ügynök főként hódmezővásárhelyi, illetve Hódmezővásárhely környékén élő, egyénileg gazdálkodó vagy tsz-ekben dolgozó személyekről jelentett. Tevékenysége nagyban elősegítette a termelőszövetkezetek gyors újrászervezését, az állampárti irányelvekkel egyet nem értők állambiztonsági látókörbe helyezésével. Így többek között jelentett Horváth Mihály, egyénileg dolgozó földművesről: *„az egyéni paraszt mindaddig idegenkedik a szövetkezettől, míg azt nem látja, hogy a szövetkezeti paraszt jobban megél, mint az egyéni egyenlő munka elvégzése után”*³¹ Az ügynök, osztályidegenekről, a háború előtt közszereplést vállalókról, illetve az 1956-os eseményekben szerepet vállalókról is szolgáltatott információt. Az ügynök dr. Hódi András, volt „Turul” vezető és ügyvédéről, harisnya szemfelszedő és földtulajdonosról a következő jelentést adta: *„az ő nézete szerint, akik nem léptek vissza a pártba, azok Rákosit várják és az ő hívei. Sértődöttségéből és önérzetből maradtak kívül és azt várják, hogy a jelenlegi vezetés minél nehezebben működjön [...] hogy ez a politika egyszer már rossz vágányra futott, azonban meg van a veszélye, hogy a volt párttagok nyomást gyakoroljanak a jelenlegi vezetésre, és balratolódás következik be.”*³²

Hangulatjelentései kitűnően illusztrálja a kor kisemberének véleményét a politikai eseményekről. Cseri Sándor, asztalos: *„a Kádár vezette párt hihetetlenül megerősödött általa, hogy maga Hruscsov jött el és ismeri el az eddigi eredményeket. Azonban ezek az eredmények nem mindenben kielégítőek, vannak még hibák és túlkapások.”*³³

³⁰ ÁBTL. 3.1.2. M-17199, 170. o.

³¹ 124-125.o.

³² 135. o.

³³ 153. o.

„Ébredő Mihály”

Köves Mihály, dr. 1908. szeptember 6-én született Hódmezővásárhelyen, anyja neve: Czier Mária. Polgári foglalkozása szerint városi büntetőbíró volt.

1959.július 13-án szervezte be Kiss Sándor főhadnagy, aki 1962. július 7-ig – kizárásáig – volt tartótisztje az ügynöknek. Munkadossziájának száma M-17137, amely 160 oldal terjedelmű. Kiss hadnagy a munkadossziében tett bejegyzése az ügynököt a következőképpen jellemzi: *„Jelentem, hogy «Ébredő» fn. ügynökünk 1959. június 29-én lett kompromittáló adatok alapján a kulákok körében beszerelve. Az eddigi tartás során igazolódott, hogy ügynök munkára alkalmas, feladatát végre tudja hajtani, amit egyébként eredmények is igazolnak. Az utóbbi időben azonban nehézségek adódtak a kapcsolattartás során. Ugyani ügynökünk feleségénél fényténység állott be (sic!), mivel tudomást szerzett arról, hogy férje elmegy hazuról, amit kellően igazolni nem tudott. [...] Az ügynök elmondása szerint családi életük felbomlott, annyira haladtak, hogy felesége kijelentette, hogy „amennyiben nem változtat magtartásán és nem bizonyítsa (sic!) be, hogy nincs nő ügy a dologban el fog tőle válni”³⁴*

Az ügynök, aki volt tisztviselő, a hadifogságot követően különféle munkahelyeken dolgozott. Ennek során volt munkatársairól, és a városban élő „osztályidegen személyekről” adott jelentéseket, kitérve azok életútjának, valamint rokoni és egyéb társadalmi kapcsolatainak jellemzésére. *„Fodor Ferenc, volt táskaüzem tulajdonos, a nyilas párt volt tagja, egykori internált; Köves Mihály, volt városi tanácsnok és a nyilas párt tagja, egykori internált; Kovács László, a vásárhelyi tangazdaság volt könyvelője, 1956-ban a munkástanács elnöke; Széll János, könyvelő (az ügynök sógora, feleségének unokatestvére); Nagy Pál kulák („a jelenlegi társadalmi rendszer által alkotott törvényeket, határozatokat kigúnyolja, kifigurázza” – írja az ügynök); Szőke Sándor, vízügyi igazgatóság dolgozója; Lepény András, volt kulák.”³⁵*

Később a környező termelőszövetkezetek és állami gazdaságok életéről, valamint kulcsfontosságú kérdésekről, így a birkatenyésztés bonyodalmairól adott jelentéseket. *„Láda Imre, Hódmezővásárhely, «Dózsa» MTSz. Tagja elmondta, hogy „neki jó dolga van, jobb, mint mikor egyéni volt. Felényit sem dolgozik, mint akkor, több szabadideje van, csak mint mondja nehéz megszokni a kötöttséget, nem akkor hagyja ott a munkahelyt amikor akarja. Kocsmázni szeret, s nem akkor megy oda, amikor jól esik, mint azelőtt, mert sok az ellenőr /elnök, párttitkár, agronómus/. [...] A kilépéssel kapcsolatban megjegyzi, hogy már csak amiatt sem gondol rá, hogy akkor ismét annyit kellene dolgozni, mint belépése előtt, talán már ki sem bírná, úgy hozzá szokott a kevesebb munkához. [...] Flórián Imre, nagytőkei «Katalin» MTSz juhásza elmondta, hogy „ő maga elégedetlen, mert kicsi a lakása, kevés a normája és a legnagyobb bánata, hogy nem engednek neki csak 5 birka tartását, pedig már, mint mondta, ő tud olyan tsz-t, ahol a juhászok 15 birkát tarthatnak.” Molnár József, a hódmezővásárhelyi Tangazdaság sertés, illetve juhgondozója elmondta, hogy „a gazdaság vezetősége túlzásba viszi a munkabér tekintetében a megtakarítást, mert abból a vezetőség prémiumot kap.”³⁶*

³⁴ ÁBTL. 3.1.2. M-17137, 90. o.

³⁵ ÁBTL. 3.1.2. M-17137, 45-46. o.

³⁶ ÁBTL. 3.1.2. M-17137, 110-111. o.

„Fejes József”

Kenyeres László Béla 1925. március 12-én született Hódmezővásárhelyen, anyja neve: Fejes Mária Terézia, foglalkozását tekintve agrónómus.

1959. december 1-én hajtotta végre beszervezését Kiss Sándor hadnagy és nyitotta meg munkadossziéját M-32007 számmal, 383. oldallal, amit 1965. augusztus 8-án zárták le és adták át irattárazásra.

A „Fejes” fedőnevű ügynök foglalkoztatási vonala a belső elhárítás volt. Az ügynöknek, az egykori fehér gárdistákról, „kulákokról”, egyéni gazdálkodókról és tsz-tagokról kellett jelentenie. Lázár Sándor esetében mindhárom kategória fennáll. Az ügynök róla szóló jellemzése így szól: *„Kulák szülök gyermeke. Lázár Sándor 1921-22-ben született. Csak a tanyasi iskolát végezte el. Utána a szülei gazdaságában dolgozott. Katonai szolgálatot is teljesített. Részt vett a háborúban és fogságban is volt. Mikor hazajött egyénileg gazdálkodott. Apja tagja lett a fehér gárda nevű ellenforradalmi szervezetnek. Ezért apját 6 évre elítélték és mellékbüntetésként teljes vagyonek Kobzásra. Így lett a tanya állami illetve téesz tulajdon. Hogy a tanyát el ne kelljen neki hagyni, tagja lett a téesznek. Ez a tagsága csak kényszerlépés volt, az is maradt máig is. Nincs megelégedve, sőt sűrűn lázong is a tagság előtt. Lazítja a munkafegyelmet, hallgatja a „Szabad-Európa” hangját és ezt a tagság előtt ismerteti.”*

A hálózati személlyel kapcsolatban tartótisztjének egy érdekes megállapítását olvashatjuk a jelentések között: *„Fejes” jelentéseit olvasva megállapítható, hogy nagyon értelmes. Mondatszerkesztése logikus. Felvetődik bennem a gondolat, - lehet, hogy nem jogos – hogy maga kreálja a jelentéseket. Javaslom „Fejes” alapos ellenőrzését. Szabó Gábor³⁷*

„Kalocsai Sándor”

Kalocsai Sándor fedőnevű ügynök, Hódmezővásárhelyen született beazonosítását a Levéltár nem tudta végrehajtani. A hálózati személy 1952-ben egyik barátjának elárulta, hogy kapcsolatban áll az ÁVH-val, amely információ környezetében is tudottá vált. Ezt követően az állambiztonság számára hírszerző munka végzésére alkalmatlanná lett nyilvánítva, ám hangulatjelentések készítésére folyamatosan alkalmazták. A BELSPED hódmezővásárhelyi telephelyének anyagbeszerzési részlegén dolgozott 1953. okt. 5-től.

Az ügynök második beszervezését 1957 első negyedében Kiss Sándor hadnagy hajtotta végre, és nyitott meg munkadossziéját M-22501 számmal. Első munka dossziéjának terjedelme 374 oldal, a jelentéseit tartalmazó második dossziét M-22501/1 sorszámmal és 185 számozott oldallal, 1964. szeptember 25-én irattárazták.

„Kalocsai” feladata a környezetében élő 1956-os eseményekben résztvevő személyek felderítése volt. Mivel munkaköréből kifolyólag a helyi termelőszövetkezeteket látogatta, az ottani visszaélésekről és problémákról, valamint az ott dolgozó személyekről jelentett. Így jelentéseiben – többek között – szerepel Varga Sándor nyugdíjas tanító, akinek jellemzéséről és kijelentéseiről az ügynök a következőképpen számolt be: *„Máj. 1 nem a munkások, hanem*

³⁷ ABTL.3.1.2. M-32007/2 330-334. o.

a dolgozók ünnepe” nem antiszemita, de nem látott még zsidó munkást, csak olyat, aki magas fizetésért dolgozik, mint például a vezetőink, illetve a szovjet vezetők. „Azt nem értem, hogy az amerikai és a szovjet zsidó miért nem egyezik meg?”³⁸

Az ügynök a téeszek újjászervezésében is kivette a részét, melynek részeként felsőbb utasításra propagandatevékenységet folytatott. *„Jelentem, hogy f. évi szept. hó 2. óta munkahelyemről ÁMG Deszk. Hetenként szombat este jöttem haza, kivéve ebből két esetet, amikor vasárnap d.e. 6 órás vonattal visszautaztam, mivel tsz agitációs munkám volt Deszken. Az agitációs csoport vezetője Lele Ferenc téeszelnök /Kossuth téesz Deszk/ országgyűlési képviselő. Egyébként hetenként egyszer a családhoz hazajöttem, de az este 8 órakor és már hajnali 4 órakor indultam vissza. Ezen kívül bejelentem még, hogy édesapám egy hónap óta beteg, aki 79 éves és őt is vasárnap láttam el, beszerezte neki orvosságot és intézte, dolgait.”³⁹*

Az ügynök az évek múlásával kevésbé hatékony és hasznos információkat szolgáltatott, az AGRÓKER vállalatnál lett csoportvezető, jelentései a környezetében található gépek állapotáról és a termelési számok alakulásáról szólt.⁴⁰

„O”-(bjektum)-dossziék

Az állambiztonsági szerveknél az úgynevezett Objektum (vonalt)-dossziét 1950-től vezették be. Ilyen típusú dossziét objektumokról nyitottak, amelyek hálózati operatív ellenőrzést igényeltek (pl.: különlegesen bizalmasan kezelt üzemek, hivatalok, külképviseletek, szerzetesrendek, stb...). Vonalt-dossziét pedig az osztályellenség fő kategóriáira (pl.: csendőrökre, „ellenforradalmárookra”, volt „horthysta” katonatisztekre, stb...) nyitottak, az ellenséges tevékenységükkel kapcsolatos dokumentumok gyűjtésére. Az objektum dosszié szerepe eltér a többi operatív dossziétól, mivel a dossziében operatív feldolgozó munka nem folyt, csupán az objektum elhárításával kapcsolatos dokumentáció gyűjtésére szolgált.

Az „O”-dosszié tartalma két részből áll. Egyrészt a tartalmazza a dosszié-vonal megnyitásáról szóló határozatot, az objektumról/vonaltól szóló összefoglalókat, az objektum/vonal jellemzését, az objektumban történt rendkívüli eseményekről, ellenséges tevékenységről készült jelentéseket, az objektum/vonal ellenőrzésével kapcsolatban keletkezett összefoglalókat, és az elhárító munkához készített operatív terveket. A második rész tartalmazza az objektumban/vonalon bizalmas nyomozás, körözés, vizsgálati eljárás alatt, illetve bűncselekményt elkövetett személyek névsorát.

A 80-as évek állambiztonsági nyomozásmechanizmusának megértéséhez, a tanulmány következő részében két a hódmezővásárhelyi közéletet felkavaró esemény kerül bemutatásra, valamint egy – a városhoz csak lazább szálakkal kapcsolódó – operatív nyomozás iratanyagába kívánunk betekintést nyújtani.

³⁸ ÁBTL. 3.1.2. M-22501, 131. o.

³⁹ ÁBTL. 3.1.2. M-22501, 223-227. o.

⁴⁰ ÁBTL. 3.1.2. M-22501, 123-131. o.

„FESTŐ” fedőnevű bizalmas nyomozás⁴¹

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. osztálya, 1979. július 2-a és 1981. január 10-e között folytatott nyomozást, a BTK 127. §-ba ütköző izgatás büntettének alapos gyanúja miatt. Az állambiztonság Csongrád megyei kirendeltsége, az elkövetők kézre kerítése érdekében „FESTŐ” fedőnéven, 31-R-1065 nyilvántartási számon rendkívüli esemény dossziét nyitott, a tetteseket azonban nem találták meg.

„Hódmezővásárhelyen, 1979. június 17-ről 18-ra virradó éjszaka ismeretlen tettes, vagy tettesek a Szerencs utca 6. szám alatti MSZMP alapszervezet épületének redőnyére, valamint a Tabán tér közelében található utcák több épületére, kerítésekre horogkereszteket rajzolt, továbbá „Le a kommunistákkal” és „Le az áremeléssel” szövegeket festett sötétzöld színű spray felhasználásával.” A feliratok mellett több helyen zöld festékszóróval horogkereszteket is felfestettek. A falfirkáló személyek felderítése érdekében a nyílt eljárást folytató rendőrhatalósági szervek, a nyomozás során állambiztonsági eszközöket is igénybe vettek. Az eset jól példázza azt, hogy a kádári diktatúra fennállásának utolsó másfél évtizedében sem engedett politikai egyeduralmából, s minden „társadalomra veszélyes” tevékenységet a legszigorúbban szankcionálni igyekezett, melynek során az állambiztonság eszközeire is jelentős mértékben támaszkodott.

Az elkövetők felderítése érdekében 1979. június 20-án operatív akcióttervet, augusztus 10-én operatív intézkedési tervet készítettek elő. A feladatokat a Hódmezővásárhelyi RFK és a Csongrád megyei RFK következő munkatársai látták el: Bárkányi Gábor hadnagy, Benda István főhadnagy, Dán István alezredes (Csongrád m RFK osztályvezetője), Farkas András százados, Fazekas Béla zászlós, Fazekas István százados, Héjja Mihály szakaszvezető, Januj János alhadnagy, Kádár János főhadnagy, Kiss Tibor hadnagy, Kokes József szakaszvezető (KMB) , Komlós Sándor hadnagy, Kovács József őrmester, Kovács József százados (a nyomozás vezetője), Lévai Ferenc főhadnagy, Loneán Tivadar főhadnagy, Meleg István hadnagy, Mészáros Imre főtörzsőrmester, Miklós Zoltán törzsőrmester (IX. sz KMB), Molnár Imre főhadnagy, Molnár József törzsőrmester, Nagy János őrmester (járőr), Nagy Béla hadnagy, Imre Lajos törzsőrmester, Januj János alhadnagy, Spildener Ferenc, dr. őrnagy (a Hódmezővásárhelyi adatgyűjtés felelőse), Szabó Gábor főhadnagy ,Szilágyi Dezső főtörzsőrmester ,Tóth István alhadnagy, Vajasdi Károly őrnagy,Varga Ádám zászlós, Vida József törzsőrmester (KMB), Zöld Sándor zászlós, Zsarkó István őrnagy (osztályvezető), Zsemberi Antal főhadnagy. A hosszú felsorolásból többek között az is látszik, hogy az intézkedési terv, jelentős számú operatív erőforrás igénybevételét mutatja.

A nyomozás során a rendőrség részéről az alábbi személyek működtek közre: Borsodi Imre százados, Császár István őrnagy, Drávucz Mihály, dr. alezredes, Imre Lajos törzsőrmester (I. sz. KMB), Kocsis István zászlós, Major István zászló, Márkus László szakaszvezető (Közbiztonsági járőr), Molnár István ezredes (főkapitány Csongrád megyei RFK III/III Osztályának ÁB helyettese), Petrinkó László őrmester (bűnügyi technikus), Sebestyén Béla alezredes (osztályvezető BM III/V-2), Szigetvári Árpád ezredes (osztályvezető BM III/II-3), Szilvási Pál, törzsőrmester, Vajasdi Károly százados, Jancsó István alezredes (Heves megyei RFK III/III osztály vezetője).

⁴¹ O-17785; 17785/1

A rendőrség 1979. július 23-án 21 órától, július 24. hajnali 4 óráig rejtett figyelést hajtottak végre amin, részt vett, 8 fő állambiztonsági operatív tiszt, 7 fő közbiztonságis rendőr, és 4 fő önkéntes rendőr. Az akció végrehajtásához felhasználtak továbbá egy szolgálati gépkocsit, a tartalék részére egy URH-val felszerelt gépkocsit, valamint egy magánrendszámú gépjárművet.

A dossziékban előforduló – a kutatás során részben azonosított – ügynökök fedőnevei a következők: „Szegvári” fn. tmb, tartótisztje Vajasdi Károly százados, „Korom” fn. ügynök, tartótisztje Loneán Tivadar főhadnagy, „Kovács Máté” fn. tmb.

A nyomozást a rendőrség 1981. január 10-én az elkövetők beazonosítása nélkül lezárták. Az elkövetők beazonosítását nagyban akadályozta, hogy „Korom” fn. ügynököt, akire az állambiztonsági munka hírszerzési feladatait alapozták a hódmezővásárhelyi fiatalok körében „Susogó” illetve „Kapitány” beceneven volt ismert, utalva nevezett rendőrségi kapcsolataira. Az állambiztonsági szervek az ellentmondásos információk értékelése után a hálózati kapcsolat dekonspirálódására következtettek, amely végső soron a nyomozás sikertelenségéhez vezetett.

„TÚZIMÁDÓK” fedőnevű bizalmas nyomozás⁴²

„Hódmezővásárhely belvárosában több helyszínen 1983. április 2-ről 3-ra virradó éjszaka ismeretlen tettesek összesen 8 db vörös zászlót meggyújtottak, illetve elégettek [...] a fenti cselekményt [...] 0:00 óra és 0:15 óra közötti időben 4-5 fiatalokból álló ún. „csöves” társaság tagjai követték el.”

A vásárhelyi fiatalok által elkövetett a „szocialista erkölcsökkel” össze nem egyeztethető cselekmény után a hódmezővásárhelyi rendőrkapitányság az állambiztonsági szolgálattal karöltve igyekezett kideríteni az elkövetőket. A több mint egy éven tartó nyomozás során jóformán az egész belbiztonsági apparátus képviseltette magát. Molnár István ezredes főkapitány állambiztonsági helyettese, Kis Lajos rendőr alhadnagy, Várhelyi Ferenc százados osztályvezető foglalkozott az ügy kivizsgálásával.

Az esetről a rendőrség Forrai László (Hódmezővásárhely, Árok u. 2 sz.) bejelentése alapján értesült. Az elkövetők a Deák Ferenc u. 4. szám alatti általános iskola előtt két zászlót a járdán, két vörös zászlót az iskola falára kihelyezett zászlótartóban, a Petőfi S. u. 6. szám alatt lévő Ságvári E. Általános iskola épületén elhelyezett zászlótartóban egy vörös színű zászlót, a Lenin téren pedig további két vörös zászlót égettek el. A helyszínre érkező rendőrök zászlómaradványokat találtak, valamint a Lenin utca és a Petőfi Sándor utca között a Béke mozinál egy, a Kinizsi és a Petőfi utca sarkán, a járdán pedig még egy vörös zászlót.

A nyomozás során a hatóság tizenhárom szemtanú vallomását vette fel. A beszámolók szerint az elkövetők fiatalok voltak, „farmeröltönyt”, hosszú haját, és tornacipőt viseltek, s feltehetően ittas állapotban voltak. Három csoport került a bűncselekmény elkövetésével meggyanúsíthatók közé, akik mindnyájan a helyszín közelében tartózkodtak az esemény ideje alatt. A kihallgatások során a rendőrség 136 főt hallgatott meg, melynek során három személy beismerő vallomást tett. Sipos János (Szentés; 1964.07.03.; Varga Dudás Éva;

⁴² O-18741

Földeák, Ady E. u. 75 sz.), Kopp András (Makó; 1963.02.17.; Magony Anna Erzsébet; Hódmezővásárhely; Tanya 3499. sz.), és Terhes Antal (Hódmezővásárhely; 1968.07.26.; Égető Juszta; Hódmezővásárhely, Béke u. 50.) elismerték a bűncselekmény elkövetését. Valamint további két főt nevesítettek tettestársként, Vámosi Tibort (Szentés, 1966.11.18.; Kádár Éva, Hódmezővásárhely, Bárd u. 4) és Tószegi Lászlót (Orosháza, 1967.01.27.; Herczeg Sára; Hódmezővásárhely, Dimitrov u. 121.).

„Nevezettek előzetes letartóztatásba helyezésével az á[llam]b[iztonsági] szerve vizsgálati alosztálya megkezdte az ügy vizsgálatát, mely során tisztázódott, hogy Tószegi László elkövetőként nem jöhet számításba. A vizsgálat során Sipos János, Kopp András és Terhes Antal vallomásukat visszavonták, bűnösségüket bizonyítani, illetve kizárni őket az elkövetőként számításba vehető személyek köréből nem lehetett.”

A nyomozás lefolytatása és a bűnelkövetői kör teljes felderítése érdekében a Csongrád Megyei RFK III/III. Osztálya operatív Intézkedési tervet dolgozott ki, a Btk. 148. §-ba ütköző izgatás büntettének felderítése érdekében. A látókörbe került három ügynevezett „csöves” csoport tagjait a BM Adatfeldolgozó Csoportfőnökség nyilvántartásaiban priorálták, törzslapjukat és fényképeik másolatát megkérték. A gyanúsított csoportok környezetében operatív kapcsolatokat építettek ki. Így került hálózati beszerzés alá Maczelka Ilona (Hódmezővásárhely; 1964.08.12.; Kiss Molnár Eszter, Hódmezővásárhely; Tanya 3383. sz.), Tószegi László (Orosháza; 1967.01.27.; és Herczeg Sára; Hódmezővásárhely; Dimitrov u. 121.).

„A fenti csoportok tagjai közül „Galambosi” fn. jelölt tanulmányozását megkezdjük, alkalmassága esetén vagy a tanulmányozás eredményétől függően alkalmi operatív kapcsolatot létesítünk... „Fehér” fn. tmb. ismertségi körét a hmvhelyi „csöves”-ek között felmérjük, ill. az érdekelt személyekre vonatkozó információszerző feladatot határozzuk meg részére”

Kopp András gyanúsított a bizonyítási kísérlet lefolytatása közben nem tudta rekonstruálni az eseményeket, majd megtört és bevallotta, hogy csak a helyi fiatalok elmondása alapján adta elő a történeteket, mivel a „Spájz”, „Dinnye” és „Puma” becenevű személyek megfenyegették, hogy megverik, ha „eljár a szája”. A vallomást követően az előzetes letartóztatásból kiengedett a fenti személyeke, akik annak során többször is elmondták, hogy nem ők voltak az elkövetők, arra azonban nem adtak magyarázatot, miért vállalták el a bűncselekmény elkövetését. A rendőrség ezt követően Tószegit azzal bízta meg, hogy béküljön ki Terhes Antallal, és szerezzen további információt az esetleges elkövetőkről, valamint térképezze fel ismeretségi körében azokat szovjet és kommunista ellenes kijelentéseket tesznek. A nyomozás azonban ezen a szálon nem vezetett eredményre, s ezért 1984. július 11-én Kiss Lajos hadnagy határozatot terjesztett fel feletteseinek a nyomozás megszüntetésére. *„A bevezetett intézkedések nem eredményezték az elkövetők felderítését, olyan adat nem került birtokunkba, amely az elkövetők személyét valószínűsítene, a tettesek felderítése további intézkedések bevezetésétől sem várható.”*

A nyomozás megszüntetése után 1984. július 20-án lezárták a „Tűzimádók” fedőnevű bizalmas nyomozás operatív dossziéját is. Az eljárás járulékos haszna azonban az volt, hogy a „Máté Ida” fedőnevű – a kutatás során később azonosított Maczelka Ilona – hálózati személy

a nyomozás lezárását követően is szolgáltatott az állambiztonság számára környezetéről információkat. „Máté Ida” saját elhatározásból a Hódmezővásárhelyi Munkásszálló portásainál kezdett nyomozásba, melynek során a zászlóégetéssel Szabó Mihályt vádolta meg, aki az ügynöknek ittas állapotban vallotta be tettét. A történethez az is hozzátartozik, hogy Szabó és Maczelka ebben az időben párkapcsolatban élt, s a jelentés betudható a közöttük való viszony megromlásának. Az időközben újból megnyitott ügyet az állambiztonság 1985. október 18-án végleg lezárta.

„IMÁDKOZÓK” fedőnevű bizalmas nyomozás⁴³

A Jézus Szíve Népleányai (Societas Jesu Cordis /SJC/) Társaság (továbbiakban: Társaság) szegedi csoportjával szemben, 1968-ban lefolytatott állambiztonsági nyomozásról, s a női szerzetesrend elleni állambiztonsági nyomozásról számos – eddig publikálatlan dosszié – található az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. S, noha a bizalmas nyomozás, csak az abban közreműködő hálózati személy hódmezővásárhelyi kapcsolatán keresztül kötődik a városhoz, mégis fontosnak éreztem e fejezet kötetben történő szerepeltetését, mivel a Népleányok lelkigyakorlatos házáinak egyike Hódmezővásárhelyen volt található, másrészt pedig a nyomozás fő szála a földrajzilag közel eső Szegedhez köthető. A bizalmas nyomozás főbb elemeinek bemutatását követően, e fejezetrész keretén belül ismertetném röviden a „Magdolna2 fedőnevű hálózati személy kalandos élettörténetét.

A Jézus Szíve Népleányai Társaságot jezsuiták – nevezetesen P. Bíró Ferenc – 1918-ban alapította, amelyet az Vatikán 1921-ben fogadott el. A Társaság célját, szervezetét és működésének elveit a jezsuiták szabályzatának alapján létrehozott úgynevezett „Alkotmány”-ban rögzítették, életüket meghatározott napirend, és a P. Bíró által megalkotott „Szabálykönyv” alapján élték. A Társaság célja a széles néprétegek, elsősorban az ifjúság katekizálása, és a jezsuita eszmék széleskörű terjesztése volt. Ennek megvalósítása érdekében – többek között – gyakorlati célkitűzésük volt a katolikus családok erősítése, a lelkigyakorlatos házak fenntartása, altruista érdekszövetségek alapítása, és gazdasági szakiskolák, kertészetek, gyümölcsfeldolgozó telepek létesítése. A Társaságnak az államosítást megelőzően volt szabászata, könyv-, kegytárgy- és papírkereskedése. Rendelkezett továbbá noviciátussal, Pécelen gazdasági szakiskolával, Szegeden pedig hitoktatónő képző intézettel. Működésük anyagi alapját a Korda Rt. könyvkiadó vállalatuk, illetve könyv-, és papírkereskedési üzleteik (Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza, Kecskemét, Monor) jelentették.

A Társaság Generálisa, a betiltást megelőző időszakban Kern Margit volt. A Társaságnak Budapesten – a jelenlegi működésével megegyező helyen /Horánszky u. 14./ volt az országos központja, az „Anyaháza”. Az 1920-45 közötti években lelkigyakorlatos házaik az ország különböző helyein létesültek, így Kőszegen, Balatonfüreden, Kálózon, Monokon, Mezőkövesden, Gyállyigeten, Pécelen, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán, Hódmezővásárhelyen és Szegeden. A házak élén házfőnökök álltak. A Jézus Szíve Népleányai Társaságot – a többi szerzetesrendhez hasonlóan, a szerzetesrendek működési engedélyéről szóló, 1950. évi 34. törvényerejű rendelet⁴⁴ (1950. szeptember 7.) alapján – 1950-ben

⁴³ O-13273/1-2.

⁴⁴ Az 1950. évi 34. törvényerejű rendelet 1. §-a kimondja, hogy „A Magyar Népköztársaság területén a szerzetesrendek működési engedélye ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésével megszűnik,”

oszlatták fel. Ezzel egyidejűleg vállalataikat, üzlethálózatukat, földjeiket, házaikat, és iskoláikat államosították. A tagok részben egyházi, részben világi munkahelyeken helyezkedtek el. A Társaság országos vezetői államellenes tevékenység miatt 1955-ben előzetes letartóztatásba kerültek, majd több évi börtönbüntetést szenvedtek.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található dokumentumok tanulsága szerint, a III/III-as Csoportfőnökség, megyei rendőr-főkapitányságok keretei között működő vidéki kirendeltségei, a következő területi bontás és fedőnevek alatt indított bizalmas nyomozást a Jézus Szíve Népleányai Társaság különböző csoportjainak tárgyában:

S.sz.	Az akció fedőneve	A dosszié tartalma	A dosszié jelzete
1.	„Imádkozók”	A Jézus Szíve Népleányai Társaság Csongrád megyei csoportjának 1968-as felszámolására indított nyomozás.	O-13273/1-2.
2.	„Konspirálók”	A BRFK Politikai Osztálya által, a Jézus Szíve Népleányai Társaság felosztatott női szerzetesrend Budapesten élő tagjainak tevékenységének felderítésére nyitott dosszié.	O-13273/3.
3.	„Látogatók”	A Vas Megyei Rendőr-főkapitányság III/III-as Osztályának, a Jézus Szíve Népleányai Társaság Vas megyei tevékenységére nyitott operatív dosszié.	
4.	„Zárkóztak”	A Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság III/III-as Osztályának, a Jézus Szíve Népleányai Társaság Balatonfüreden folytatott tevékenységére nyitott operatív dosszié.	O-13273/1. és /3.
5.	„Misszió”	A BM III/III-as Csoportfőnökség Csongrád Megyei Pol. Osztálya 1963.02.22. és 1963.02.08. közötti időszakban a 3/e. rendszabály alkalmazásával lehallgatásokat végzett egyházi személyek beszélgetésének megismerése céljából.	O-12202/6.

A Jézus Szíve Népleányai Társaság szegedi csoportjával szemben 1968-ban, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztálya által lefolytatott állambiztonsági nyomozásról szóló levéltári dokumentumok tanulsága szerint, Babits Emese – volt kálózi házfőnök – a Társaság országos vezetőjének Kern Margitnak az útmutatása alapján 1955-ben Szegeden telepedett le. Babits Emese odaköltözését követően újjászervezte és irányítása alá vonta a

valamint 2. §-a, hogy „Mindazok a szerzetesrendek, amelyek működési engedélyeinek hatálya az 1. § értelmében megszűnik, kötelesek működésüket a Magyar Népköztársaság területén ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésekor megszüntetni.”

Társaság Csongrád megyében élő tagjait. Az állambiztonság dokumentumaiból tudjuk, hogy a Társaság Szegeden élő tagjai a következők voltak:

- Márton Piroska 48 éves, kántor, szegedi
- György Jolán 52 éves, egyházközségi pénzeszedő, szegedi
- Szvitovszki Erzsébet 69 éves, nyugdíjas, tanár, szegedi
- Muhályffy Lenke 62 éves nyugdíjas tanár, szegedi,
- Egedy Margit 65 éves, nyugdíjas tisztviselő, szegedi
- Todorán Gizella 68 éves, kántor, battonyai
- Badalik Ilona 60 éves, nyugdíjas tisztviselő Hmvhely-i
- Szebeczauer Gizella 59 éves, eltartott, Hmvhely-i lakosok.

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság 1968. augusztus 15-ei „Az *illegálisan működő „Jézus Szíve Népleányai Társaság” Csongrád megyei csoportjának realizálásáról*” címmel készített összefoglaló jelentése szerint, a Jézus Szíve Népleányai Társaság volt szerzetesrend ügyében az állambiztonság, 1967. február 28-án „*Imádkozók*” fedőnéven előzetes ellenőrző csoport dossziét nyitott meg, a Társaság ellenséges tevékenységének megállapítása és bizonyítása céljából, amelyet, 1968. június 30-án csoport dossziévé minősítettek át.

A dokumentum tanulsága szerint az állambiztonság, az akkor rendelkezésre álló operatív adatok alapján, 1968. július 1-én a Btk. 207. §-ba ütköző egyesületi joggal való visszaélés alapos gyanúja miatt rendelt el nyomozást Babits Emese (57 éves), a Jézus Szíve Népleányai Társaság szegedi vezetője, akkor már nyugdíjas kántor, Szeged, Földvári u. 6 sz. alatti lakos ellen. A nyomozás során – szabadlábbon hagyás mellett – nyilvánította az állambiztonság terheltté és hallgatta ki Márton Piroska, Egedy Margit, Ragó Mária, Dancs Teréz, Dömök Piroska György Jolán, dr. Horváth Erzsébet, Lengyel Julianna, és Paluska Olga nevű népleányokat.

Az állambiztonság a nyomozás során megállapította, hogy Babits Emese volt kálózi házfőnök a társaság országos vezetőjének Kern Margitnak útmutatása alapján 1955-ben Szegeden telepedett le, miután újjászervezte és irányítása alá vonta a Csongrád megyében élő társaság volt tagjait:

- Márton Piroska 48 éves, kántor, szegedi,
- György Jolán 52 éves, egyházközségi pénzeszedő, szegedi,
- Szvitovszki Erzsébet 69 éves, nyugdíjas, tanár, szegedi,
- Egedy Margit 65 éves, nyugdíjas tisztviselő, szegedi,
- Badalik Ilona 60 éves, nyugdíjas tisztviselő hódmezővásárhelyi,
- Czebeczauer Gizella 59 éves, eltartott, hódmezővásárhelyi,
- Todorán Gizella 68 éves, kántor battonyai lakosokat.

Az ügy irataiból tudjuk, hogy a Jézus Szíve Népleányai Társaság Csongrád megyében élő tagjai a rend feloszlását követően fenntartották tagságukat, s a lehetőségekhez képest törekedtek betartani az „*Alkotmányra*” tett esküjüket. Tevékenységük során igyekeztek különféle jezsuita szellemű könyveket gyűjteni, illetve azokat sokszorosítani, és tagjaik között terjeszteni. Könyveik és egyéb anyagaik nagy része tartalmilag a szerzetesi élettel foglalkozott és a Társaság tagjainak továbbképzését, illetve új tagok megnyerését kívánta szolgálni. Egyes tagok – György Jolán, Egedy Margit, Márton Piroska – vallásos fiatalokat

fogadtak be lakásukba, lehetővé téve azok részére a rendi élet követelményeit tartalmazó könyveik áttanulmányozását. A rend tagjainak részéről, a fiatalok nevelése és a velük való foglalkozás módszeres és rendszeres volt.

Az állambiztonsági nyomozás megállapítása szerint, a Társaság a rendi utánpótlásba a következőket személyeket kapcsolta be:

- Dömök Piroska 30 éves ápolónő, szegedi lakos;
- Dancs Teréz 24 éves postai alkalmazott, szegedi lakos;
- Ragó Mária 23 éves, postai alkalmazott, szegedi lakos;
- Lengyel Julianna 29 éves, ápolónő szegedi lakos.

Az ügy irataiból tudható továbbá, hogy a rend tagjai esküjüknek megfelelően keresetükből havonként bizonyos összeget adományoztak a rend számára. Ennek eredményeként évente mintegy 2.400–5.000 Ft. közötti összeg gyűlt össze. Ebből fedezték a működésükkel összefüggő anyagi kiadásait – papír, indigó vásárlását, sokszorosított anyagok bekötését, vidéki utazásaik költségeit –, melyen kívül kisebb-nagyobb összegben anyagi segítséget nyújtottak különböző vallásos személyeknek és néhány teológiai hallgatónak.

A Társaság állambiztonsági feldolgozása kapcsán arra vonatkozólag is keletkezett információ, hogy tevékenységük előmozdítása céljából Babits Emese kezdeményezésére 1966-ban ún. hármas tanácsot hoztak létre, melynek tagjai: Babits Emese, György Jolán, és Márton Piroska voltak. A hármas tanács rendszeres kapcsolatot tartott fenn, a Budapesten és az ország különböző területén élő társasági tagokkal, akiket évente számos alkalommal meglátogattak, vagy fogadták őket Szegeden. A Társaság tevékenységére vonatkozólag elmondható továbbá, hogy évente 3-4 rendtag számára Mátrászentkeresztúron, a Nagy Cecília és Himmer Margit volt népleányok tulajdonában lévő üdülőben üdülnék feltüntetett továbbképzéseket szerveztek.

Az állambiztonság a nyomozás részeként, annak egyes résztvevőire és azok szerepére, tevékenységére vonatkozólag a következőket állapította meg:

Babits Emese 1955-től kezdődően volt a szegedi csoport vezetője. A szegedi népleányok tőle kapták az eligazítást, és a különböző problémákkal kapcsolatos tanácsokat. Babits intézte a csoport pénzgazdálkodását, s ő volt az, akinek a jelenlétében letették a tagok esküjüket a Társaságra.

György Jolán 52 éves sekrestyés, büntetlen előéletű magyar állampolgár, szegedi lakos. 1950 előtt lett tagja a Társaságnak, örökeskűjét 1963-ban Szegeden tette le. Tagja volt a szegedi csoport vezetőségét alkotó ún. hármas tanácsnak. Rendtársával és két, az utánpótlás céljából kiválasztott fiattal házközösségben élt. Havonként meghatározott pénzüsszeggel járult hozzá a Társaság anyagi alapjához.

Márton Piroska 48 éves kántor, büntetlen előéletű magyar állampolgár, szegedi lakos. 1950 előtt lett tagja a Társaságnak, 1962-ben tett örök esküt. Tagja volt az ún. hármas tanácsnak. Lakásán fiatalok hitoktatásával foglalkozott, részt vett a rendi anyagok gépelésében, s amikor arra módja volt anyagiilag is hozzájárult a csoport kiadásaihoz. Az állambiztonság összefoglaló

jelentése megállapítja, hogy a kihallgatottak között Márton Piroska volt az egyetlen, aki felderítő jellegű vallomást tett.

Egedy Margit 65 éves, nyugdíjas büntetlen előéletű magyar állampolgár, szegedi lakos, 1950 előtt lett örökös tagja a társaságnak. Rendtársával és két általuk befogadott fiatallal házközösségben élt. Lakásán tartotta a Társaság könyvtárának nagyobbik részét, amelyek közül az állambiztonság, az ott tartott házkutatás során egy könyvet izgató, tartalma miatt lefoglalt. Egedy havonta járult hozzá a rend anyagi alapjának biztosításához.

Dömök Piroska 30 éves, ápolónő előéletű magyar állampolgár, szegedi lakos, 1956-66-ig a Társaság különböző tagjaival élt együtt házközösségben. Az állambiztonság terhére róta, hogy olvasta a Társaság működésével és utánpótlásképzésével kapcsolatos különböző anyagait, amelyen túl foglalkozott azzal a gondolattal, hogy szerzetesrend tagjává válik, s ennek érdekében esküt tesz. Dömötör Piroska Ragó Máriát összeismertette a Társaság tagjaival.

Dancs Teréz 24 éves postai alkalmazott, büntetlen előéletű magyar állampolgár, szegedi lakos. 1966-óta együtt él Egedy Margittal és György Jolánnal. Havonként meghatározott pénzüsszeggel járult hozzá a társaság kiadásaihoz. Tanulmányozta a társaság „Alkotmányát”, foglalkozott azzal a gondolattal, hogy tagsági esküt tesz.

Ragó Mária 23 éves postai alkalmazott, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, szegedi lakos. 1967-óta együtt él György Jolánnal és Egedy Margittal. Ragó Mária olvasta a lakótársai birtokában lévő, a rendel összefüggő anyagait, melynek hatására foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Népleány lesz. A Társaság tagjainak anyagi támogatását élvezte.

Dr. Horváth Erzsébet 45 éves, egyetemi adjunktus, pártonkívüli, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, szegedi lakos. Az 1960-as években rendszeres kapcsolatot tartott Babits Emesével, melyen keresztül megismerte a Társaság „Alkotmányát”, és havi 200 forinttal járult hozzá az általa „szegénykasszának” tartott társasági alaphoz.

Steklovits Sarolta 40 éves, kántor, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, kálózi lakos. 1950 előtt lett tagja a Társaságnak, utóbb 1962-ben tett esküt. Tagtársaival, a rend betiltását követően is tartotta a kapcsolatot, s általában évente keresték fel egymást Babitssal Szegeden, illetve Kálózon.

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztályának összefoglaló jelentése szerint, a házkutatások során több olyan anyagot foglaltak le, amely a Társaság „*ellenséges tevékenységét bizonyította*”. Az állambiztonság birtokába jutottak különböző, a szerzetesi képzésre alkalmas anyagok, amelyeket írógéppel sokszorosítottak, majd a tagok egymás között terjesztettek. Mindezen túl lefoglaltak különböző magyar nyelvű, nyugaton kiadott hitbuzgalmi könyveket és stencilezett anyagokat. Az állambiztonság értékelése szerint a nyomozati anyagok bizonyították, hogy az 1950. évi 34. törvényerejű rendelet által betiltott Jézus Szíve Népleányai Társaság szegedi csoportja Babits Emese irányításával és összefogása mellett a betiltás ellenére, 1955-től aktívan működött.

A Csongrád megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztálya, 1968. július 17-én, a nyomozás eredményéről jelentést tett, a III. Főcsoportfőnök-helyettesének, Baranyai György r. ezredesnek. A jelentésben javaslatot tettek a nyomozás befejezésének módjára, határidejére és a szükséges intézkedések végrehajtására vonatkozólag. A javaslat jóváhagyását követően az alábbi nyomozati cselekményeket és intézkedéseket tették az eljárásban résztvevő személyekkel szemben:

1. Babits Emese Szeged, Földvári utca 6. szám alatti lakossal szemben a nyomozást a Be. 160. § /1./ bekezdés f/ pontja alapján figyelmeztetés foganatosítása mellett, 1968. július 20-án megszüntették. Javasolták továbbá, hogy – figyelemmel addigi tevékenységére – megelőző intézkedésként Babits Emesét, 1968. augusztus 7-étől helyezték rendőrhatalósági felügyelet alá.
2. György Jolán Szeged, Pacsirta utca 12. szám alatti lakost 1969. július 19-én rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették. Mivel György Jolán az illegális csoportosulás egyik legaktívabb tagja volt és tevékenysége továbbfolytatásával is számolni lehetett az állambiztonság javaslatára – megelőző intézkedésként –, 1968. augusztus 7-étől rendőrhatalósági felügyelet alá került.
3. Egedi Margit Szeged, Pacsirta utca 12. szám alatti lakost, 1968. július 19-én rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.
4. Márton Piroska Szeged, Deák Ferenc utca 24-26 szám alatti lakost, 1968. július 25-én rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.
5. Steklovits Sarolta Kálóz, béke tér 6 szám alatti lakost, 1968. július 19-én rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.
6. Dömök Piroska Szeged, Hétvezér utca 42. szám alatti lakost 1968. augusztus 15-én rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették, és munkahelyén – a Szegedi Orvostudományi Egyetemen – a személyzeti osztály vezetőjét az állambiztonság írásban tájékoztatták.⁴⁵

Az állambiztonság a házkutatások során lefoglalt írásos anyagok egy részére, melyek a bűntett elkövetés eszközei voltak, illetve amelyeknek az impresszuma hiányos volt, azok lefoglalását fenntartotta, és elkobzás indítványozása mellett megküldte a Csongrád Megyei Főügyészségnek.

Babits Emesének a „Jézus Szíve Népleányai Társaság” vezetőjének a Btk. 60. §-a alapján történt nyomozás megszüntetésével egy időben alkalmazott figyelmeztetés, majd ref. alá helyezése a kívánt eredményt meghozta, amelyet az állambiztonság a 3/e rendszabályon⁴⁶ keresztül ellenőrzött. Az értékelés szerint Babits Emese lakásán megszűntek a rend tagjainak összejövetelei. *„Azonban figyelemmel az eljárásban résztvevők többségének bigott vallásosságára, a rendi élethez való ragaszkodásukra a meg tett intézkedések ellenére szükséges a további operatív jellegű ellenőrzésük megszervezése.”* – fejezi be a jelentés.

⁴⁵ ABTL O-13273/2. „Imádkozók” fn. O-dosszié, p.303.

⁴⁶ A 3/e rendszabály a konspirált fototechnikai, tv és optikai figyelőeszközök beépítését, üzemeltetését jelentette.

Az állambiztonság a nyomozás tényállásaként megállapította, hogy az 1950. évi 34. tvr. által betiltott „Jézus Szíve Népleányai Társaság” szegedi csoportja „a betiltás ellenére jelenleg is létezik, működik. Vezetői tevékenysége alapján Babits Emese alaposa gyanúsítható a Btk. 207 §-ba ütköző egyesülési joggal való visszaélés elkövetésével. Az ügyben a nyomozást folytatjuk. Tisztázni kívánjuk a fiatalokkal összefüggő nevelő tevékenységüket, a társaság budapesti és más csoportjaival, tagjaival, egyes egyházi személyekkel való kapcsolatuk tartalmát, azok szerepét, továbbá a lefoglalt izgatótartalmú anyagok forrását, esetleges terjesztését. Komoly nehézséget jelent a kihallgatottak makacs tagadása – csak azt ismerik be, amit bizonyítva látnak – és az a körülmény, hogy hónapokkal ezelőtt felkészültek az eljárásra, amit egyese, a BM által 1967-ben Budapesten és Kőszegen tett intézkedések idéztek elő.”

A nyomozás, a továbbiakban alkalmazandó állambiztonsági eszközök és módszerek tekintetében is tartalmaz konkrétumokat, így azt, hogy „az eljárással célul tűztük ki a szegedi csoport és általában az illegális társaság bomlasztását, tevékenységük dezorganizálását. Eddigi intézkedéseink is tevékenységük bénulása irányába hatottak, ennek eredményeit azonban ma még nem tudjuk pontosan lemérni. A nyomozás befejezésével egyidejűleg teszünk javaslatot intézkedésekre, további bomlasztás céljából.”

Az állambiztonság ennek keretében a következő személyek tanulmányozását határozta meg, azok beszerzésnek előkészítése céljából:

1. Ragó Mária postai alkalmazott, Szeged Pacsirta utca 12.
2. Márton Piroska rk. kántor Szeged, Deák Ferenc utca 24-26.
3. Dr. Horváth Erzsébet egyetemi adjunktus, Szeged, Jósika utca 26-28.
4. Dancs Teréz postai alkalmazott, Szeged, Pacsirta utca 12. szám alatti lakosokat.

Ezen intézkedés mellett, az állambiztonság továbbá alkalmazta, Babits Emese 3/e rendszabály által történő ellenőrzését.

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztályának, a nyomozásban számos helyen meghatározó szerepet játszó munkatársai közül kiemelhető Dán István rendőr őrnagy alosztályvezető, és dr. Czene Mihály rendőr alezredes osztályvezető személye.

A levéltári iratokba történő mintaszerű betekintést követően megállapíthatjuk, hogy az állambiztonság a Jézus Szíve Népleányai Társaság szegedi csoportjának bomlasztására, nem csak az 1968-as bizalmas nyomozás megindítását megelőzően, hanem azt követően is tett különböző lépéseket. Az 1968 előtti időszak tevékenységére a „Magdolna” fn. ügynök jelentéseiből, míg az 1968-at követő periódus eseményeire a „Klári” fn. hálózati személy jelentéseiből (M-33101) vonhatunk le következtetéseket.

Kutatói munkám során, a „Magdolna” fn. ügynök M-21789, illetve M-21789/1 munka dossziéinak és V-152610 számú vizsgálati dossziéjának áttanulmányozását követően az ügynökre vonatkozólag a következő megállapítások tehetők:

„MAGDOLNA” fedőnevű ügynök

A „Magdolna” fedőnevű hálózati személy (Szabó Erzsébet) 1927. szeptember 5-én született a Csongrád megyei Domaszéken. Édesapja Szabó István kovácmester, édesanyja Németh Erzsébet voltak. Testvére, az 1950-es években Budapesten élt. Sógora Szúri György volt, aki unokatestvérét Jolit vette feleségül. „Magdolna” 1946-ban Zsomón került kapcsolatba a Jézus Szíve Népleányai Társasággal, ahonnan később – a rend feloszlatását megelőzően – önként, saját elhatározása alapján lépett ki. Ennek feltételezhető oka, vallásos buzgóságának alábbhagyása, és a Misius Istvánnal⁴⁷ való 1958. szeptember 6-án megkötött (első) házasságkötése lehetett. A házasságot a Szegedi Városi Bíróság 1960. január 30-án meghozott ítéletével bontotta fel. Kirakatrendező férjével azonban nem sokkal ezt követően újból házasságra lépett. Misius Istvánné a népleányokkal való kapcsolatait igyekezett továbbra is megtartani, ám vele szemben sokan bizalmatlanok voltak. Munkahelye ekkor a Szegedi Nívó Játék és Tömegcikk KTSZ volt.

Szabó Erzsébetet, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. Alosztálya, 1957. február 14-én terhelő adatok alapon, „Magdolna” fedőnéven szervezte be hálózati személyként. Az ügynök, mivel 1956-ban a játékgyár Munkástanácsának főszervezője és a szegedi Írószövetséggel való kapcsolattartó személye volt, foglalkoztatási területét a belső reakció elhárítás irodalmi vonalában határozták meg. Fő feladata Nagy László és irodalmi körének megfigyelése, valamint a népleányokra vonatkozó jelentések készítése volt.

Az állambiztonság 1961 júniusában kezdte meg ellenőrzését, mivel munkájával nem voltak megelégedve, mivel őszinteségében kételkedni kezdtek. Az ügynök munkavégzése során lelkiismereti okokra hivatkozott, mely szerint, *„akiről jelentés adott előbb-utóbb börtönbe kerültek”*. Az ügynök jelentéseit olvasva megállapíthatjuk, hogy intellektuális alkat és jó emberismerő volt, amely tulajdonságait ügynöki munkájában és a tartó tisztjeivel szembeni viszonyulásában is igyekezett kiaknázni. Tevékenységében az anyagi motiváció is nagy szerepet játszott.

1965. szeptember 11-én azzal hagyta el férjével, Misius Istvánnal közös otthonát, hogy Budapestre utazik testvérbátyja meglátogatása céljából, s ott két napig fog tartózkodni. Ezzel szemben azonban, 1965. szeptember 12-én egy IBUSZ társasutazás keretében Csehszlovákiába, majd Ausztriába utazott. Az út során Bécsben, szállodai szobáját elhagyva ismeretlen helyre távozott. Szállodában hagyott csomagját a délutáni órák során egy ismeretlen személy vitte magával. Az utazáson barátnője Teodos Istvánné is részt vett, s később ő számolt be először Misius Istvánnak arról, hogy felesége nem fog hazatérni. Misius Erzsébet férjével később levélben közölte, hogy Ausztriában kíván maradni. Másodsorra megkötött házasságukat a – a feleség távollétében – a bíróság, 1966. május 6-án bontotta fel.

„Magdolna” 1966 nyarán Bécsben hozzáment egy 1956-ban emigrált miskolci származású férfihez, Mikulics Imréhez. 1966-ban hazatérés megtagadása miatt büntetőeljárást indult ellene. Az eljárás részeként vizsgálati dossziét nyitottak rá, amelyet 1967. márc. 10-én zártak

⁴⁷ Misius Istvánt, az egykori piarista diákot, a Népbíróság népellenes bűncselekmények elkövetésének vádjával, 1945-ben 1 évi börtönbüntetésre ítélte.

le. Távollétében egy év szabadságvesztésre ítélték. Az ítélet első fokon 1966. dec. 31-én emelkedett jogerőre és 1971 dec. 23-án évült el. A szegeden élő barátnőinek írott, a vizsgálati dossziéjában megtalálható számos levélből tudjuk, hogy Bécsben a konfekcióiparban vállalt állást, de önálló vállalkozás megindítását tervezte.

Magdolna tartótisztjei:

- Pálincás Ferenc r. őrnagy (1958.febr. 28- 1957. ápr. 2.)
- Dán István r. hadnagy(1957. jún. 10-nov. 20.)
- Molnár István százados (1957. nov.20- 1959. nov. 27)
- Magyar József hadnagy (1959. nov.20-19-1962. jan. 22.)
- Bóka István százados (1962. jan. 22.-1964. ápr. 17.)

A nyomozás során beszerezett hálózati személyek száma, és tevékenységük teljes körű szakmai kifejtése nem tartozik a jelen dolgozat témájához, így annak alaposabb vizsgálatától eltekinttem.

HIVATÁSOS ÁLLOMÁNY

Az adott hálózati személyek beszerzését minden esetben a hivatásos rendőri állomány tagjai végezték, melyek közül Hódmezővásárhely vonatkozásában 47 főt sikerült beazonosítanunk. A feldolgozott adatok alapján elmondhatjuk, hogy egy tartótiszt átlagosan 2-3 ügynök tartásában vett részt. E munkája során ellátta az ügynök feladatszabásának, beszámoltatásának és értékelésének tevékenységét. Az adatbázis adatainak forrásaként az operatív dossziékban és a 6-os kartonokon szereplő nevek kerültek feltüntetésre, amely listát az alábbiakban közöljük. Ugyanennek a tartománynak, a BM Csongrád megyei és Központi fogyatékát irattárának adatainak kiegészített személyi adatokkal bővített változatát szintén mellékletben szerepeltettük (8.sz. melléklet). Az e bontásban és adat kiegészítéssel szereplő lista feltöltésének munkafolyamata nem fejeződött be maradéktalanul.

A kutatás ideje alatt az ügynöki jelentésekből, a szervezési dokumentumokból és az egyéb a levéltárban fellelhető anyagokból sikerült számos, a megye állambiztonsági életét irányító személy rövid biográfiáját rekonstruálni.

A Hivatásos állomány felvételi eljárása

Az állambiztonsági szerveknél szolgálatot teljesítő tisztek felvételének és leszerelésének rendjét közel 40 éven át Biszku Béla által kiadott 10-821/1959 belügyminiszteri parancs határozta meg.⁴⁸ A következőkben a felvételi eljárás szabályozásának menetét adjuk közre.

A felvételre jelentkezővel az illetékes parancsnok és a személyzeti előadó tartott elbeszélgetést. Abban az esetben, ha nem merült fel kizáró ok a jelöltre vonatkozólag, akkor önéletrajzot kértek tőle. Ezt követően a személyzeti előadó „*Szolgálati adatlap*”-ot töltött ki

⁴⁸ http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/forrasok/bm_szem_all_szab.pdf

a jelentkező személyére vonatkozólag. A jelöltet ezután teljes ellenőrzés alá vetették, amely a következő főbb elemeket foglalta magába:

- Az ellenőrzés kiterjedt: „*a jelölt életére, apjára, anyjára, nagykorú testvéreire és feleségére. Az ellenőrzésre kerülőket le kell priorálni politikai és bűnügyi vonalon.*”
- előző munkahelyek leellenőrzése
- az illetékes pártszervezet véleményének kikérése. „*A pártszervezet véleménye és hozzájárulása nélkül senkit sem lehet felvenni a BM állományába*”⁴⁹
- környezettanulmány készítése
- „*ellenforradalom*” alatti tevékenység ellenőrzése

A következőkben – évtizedek szerinti bontásban – közöljük a Hódmezővásárhelyen tevékenykedő hálózati személyek iratanyagában található operatív és egyéb állambiztonsági tisztek névsorát.

50-es évek

Balázs Pál 1922-ben született, anyja neve Tamás Mária. 1953. szeptember 29-től államvédelmi (ÁV.) alhadnagy, az ÁVH VII. Főosztály állományából a BM Anyagi és Technikai Főosztály, Élelmezési Osztály Nyilvántartási és Beszerzési Alosztálya állományában beosztva. 1957-ben a Makói Járási Kapitányság állományában teljesít szolgálatot főhadnagyi rendfokozatban. 1957. február 22-én ő szervezi be az „Orsó” fedőnevű, 1954. május 25-én pedig a „Miklós Ferenc” fedőnevű hálózati személyt, majd lesz az ügynökök tartótisztje.

Benkő József 1926. nov. 3-án Tiszaújfaluban (Tiszaalpár), anyja neve: Hürkecz Magdolna, lakcíme: Szentés, Lenin utca 36/a. 1953. nov. 7-től ÁV alhadnagy, akit soron kívül ÁV hadnaggyá léptették elő a BM Szolnok megyei Főosztály állományában. 1958-ban a Szentési Politikai Kirendeltség állományában teljesített szolgálatot főhadnagyi rendfokozatban, melynek során, 1958. május 8-án ő szervezte be hálózati személynek a „Szegedi” fedőnevű hálózati személyt, s lett az ügynök tartótisztje. Személyi kártyája: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 0456.

Bóka István 1959-ben a Csongrád Megyei RFK. Politikai Osztály V. Alosztályának beosztottja, főhadnagyi rendfokozatban. 1959. augusztus 6-án, hazafias alapon, értelmiség, egyetemi ifjúsági vonalra ő szervezte a „Kovács Zoltán” fedőnéven nyilvántartott hálózati személyt, s lett az – 1963-as MSZMP taggá válása miatti kizárásáig – az ügynök tartótisztje.

Buruzs János az ÁV. Hódmezővásárhelyen szolgálatot teljesítő alhadnagyaként, 1953. május 26-án ő hajtotta végre a „Tari Salamon” fedőnéven jelentő hálózati személy beszerzését, majd 1954. október 16-ig az ügynök tartótisztje.

Czene Mihály, dr. 1924-ben Nagykamráson született, anyja neve: Katkó Rozália. Lakóhelye: Csanádpalota. Rendőri szolgálatának kezdete: 1946. január 1-je. 1949-ben rendőr hadnagy, 1953. szeptember 16-tól ÁV. őrnagy a Somogy megyei Államvédelmi Osztály vezetője, majd kinevezve a BM Somogy megyei Főosztályvezető operatív helyettesének. 1956 és 1964 között a Hódmezővásárhelyi RK munkatársa, legalább 11 ügynök beszerzésében és tartásában vett részt. Alezredesi rendfokozatban vonult nyugállományba. Az ügynökök fedőnevei: „*Boldog István*”, „*Csongrádi*”, „*Ede*”, „*Fehér László*”, „*Fehér Klára*”, „*Gábor*”, „*Göndör Károly*”, „*Koppány*”, „*Rózsa*”, „*Ruzicska Sándor*”, „*Szabó Gáspár*”. Személyi kártyája: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 0774

⁴⁹ 10-821/1959, 2. o.

Dán István 1927-ben Gádoroson született, anyja neve: Kabai Rozália. 1953. aug.26-tól ÁV. alhadnaggyá kinevezve egyben beosztva a Csongrád megyei Osztály állományába. 1961-től a Csongrád megyei RFK III/III-1. osztályának vezetője századosi rendfokozatban. Tevékenysége során legalább 8 hálózati személy beszerzésében és tartásában vett részt. Az ügynökök fedőnevei: „Csaba”, „Csongrádi”, „Ede”, „Gábor”, „Göndör Károly”, „Koppány”, „Magdolna”, „Orsó”.

Dobosi Imre 1924. március 8-án született Rákóczipalván, anyja neve: Buzás Julianna. Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztály V. Osztályának tagja 1957-től. Aláírása, 1958. január 9-ei dátummal szerepel a „Kovács” majd „Szigeti” fedőnéven jelentő, valamint 1959. június 25-ei dátummal a „Fehér Klára” fedőnevű hálózati személy 6-os kartonján beszervezést végző, és tartótisztként tevékenykedő.

Elekes Imre 1931. Április 14-én született, anyja neve: Horváth Etel. A Békés Megyei RFK beosztott állományú tisztjeként, 1957. március 12-én terhelő adatok alapján, volt katonai tiszti és ellenforradalmi vonalra ő szervezte be a „Galambos” fedőnevű hálózati személyt, s 1957. július 27-ig volt az ügynök tartótisztje. 2.8.1. Személyi kartonja: BM Központi Fogvaték 12148

Gyömbér György 1957-ban a Makói RK állambiztonsági állományában teljesített szolgálatot hadnagy, főhadnagy, majd századosi rendfokozatban. 1957. november 8-án a „Tamás” fedőnevű hálózati személy beszerzését hajtotta végre, Marosi Mihály őrnaggyal közösen, majd lett az ügynök tartótisztje.

Harai János 1927-ben, anyja neve: Tóth Mária. 1953. november 20-tól ÁV. főhadnagy, a Néphadsereg Pf. 1095 Elhárító Osztály osztályvezető helyettese. 1954. május 1-jén ÁV. főhadnagy, majd sorosan ÁV. századosá nevezik ki, s a BM III. Főo. Állományába kerül. A 62. lövész ezredhez beosztottként, 1959. április 29-től ő a tartótisztje a „Szőke István” fedőnevű hálózati személynek.

Hegedűs 1953 és 1957 között a Csongrád megyei RFK állambiztonsági állományában teljesített szolgálatot. Osztályvezetőként aláírása szerepel, az 1957. május 10-én „Márkus Győző” fedőnéven jelentő ügynök 6-os kartonján, illetve 1953. június 13-i dátummal, a „Kovács” majd „Szigeti” fedőnéven jelentő ügynök 6-os kartonján.

Kastyják János 1953. június 13-án a „Márkus Győző” fedőnevű hálózati személy beszerzését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje.

Kelemen Miklós 1925-ben született, anyja neve: Braun Regina. 1953. szeptember 16-tól ÁV. százados a Csongrád megyei Államvédelmi Osztály helyettes vezetője. Később a BM Csongrád megyei Főosztályvezető operatív helyettesének bízták meg ideiglenesen. 1954-től ÁV százados, a BM Csongrád megyei Főosztály főosztályvezetője operatív helyettesének nevezték ki. 1952. április 18-án ő szervezte be az „Érdes Gábor” fedőnevű ügynököt, valamint aláírása szerepel az „Ibolya” fedőnevű ügynök 6-os kartonján.

Király József ÁV. hadnagy IV. Osztály. 1954. május 25-től, 1965. március 17-ig ő volt a „Miklós Ferenc” fedőnevű ügynök tartótisztje.

Kiss Lajos a Hódmezővásárhelyi RK Politikai Osztályának hadnagya, aki 1957. május 1-én a „Csaba” fedőnevű hálózati személy beszerzését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje.

Kiss Sándor A Csongrád megyei RFK állambiztonsági állományában, a Hódmezővásárhelyi RFK. alkalmazottként – ÁV. törzsőrmesteri, majd hadnagyi rendfokozatban – teljesített szolgálata során, 1954. október 16-a és 1967. május 2-a között az következő ügynökök tartásában vett részt: „Marosi”, „Ébredő Mihály”, „Kalocsai Sándor”, „Fejes Géza”, „Tari Salamon”, „Füzes”, és Zombori Antal”.

Komlós János 1924-ben Tiszaörvényen (Tiszafüred) született, anyja neve: Csesznok Margit. 1953: ÁV. alhadnagy, a BM XI. Osztály állományába beosztva. 1948. január 9-én, a „Kovács”, majd „Szigeti” fedőnéven jelentő hálózati személy beszervezését hajtotta végre.

Kovács József a Hódmezővásárhelyi RK Politikai Osztályának tagja volt hadnagyi rendfokozatban. 1956. június 6-án a „Dallos István” fn. hálózati személy beszervezését hajtotta végre, és végezte az ügynök tartását. Neve szerepel a „Rózsa” fn. ügynök 6-os kartonján, valamint tartótisztként, a Czene Mihály őrnagy által, 1959. november 15-ei dátummal, a kompromittáló adatok alapján, ifjúsági vonalra beszervezett „Gábor” fedőnevű hálózati személy „6”-os kartonján. Aláírásával – mint beszervező és tartótiszt – találkozhatunk, a lojális alapon, belső reakció (csendőrség) vonalra beszervezett „Dávid Frigyes” fedőnevű ügynök „6”-os kartonján, illetve, mint tartótiszt, neve szerepel az 1957. március 12-én, kompromittáló adatok alapján ifjúsági vonalra beszervezett „Ede” fedőnevű hálózati személy „6”-os kartonján.

Magyar József a Csongrád megyei RFK állambiztonsági állományában – hadnagyi, majd főhadnagyi rendfokozatban – teljesített szolgálata során, 1959. november 24-e és 1964. március 27-e között a következő fedőnevű ügynökök tartásában vett részt: „Magdolna”, „Joó János” és „Tornyai.”

Markos Tibor 1932. November 17-én született, anyja neve: Nagy Rozália. 1957-től a Csongrád megyei RFK II. Alosztályának munkatársa. 1959. június 13-án az „Ibolya” fedőnevű hálózati személy beszervezését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 17412.

Marosi Mihály a Makói RK Politikai Nyomozó Osztályának munkatársaként, 1957. november 8-án a „Tamás” fn. hálózati személy beszervezését hajtotta végre, Gyömbér György hadnaggyal közösen, majd lett az ügynök tartótisztje.

Molnár István 1930-ban Salgótarjánban született, anyja neve: Kamenyik Erzsébet. 1953-ban ÁV hadnagy, a BM VI. Főosztály állományába beosztva. 1953. november 1-én ÁV. hadnagyként, a BM Vizsgálati Főosztály állományából a Dzsersinszkij Tiszti Továbbképző Iskolára vezényelve. 1954. májusában már főhadnagyi rendfokozatban teljesít szolgálatot. A Csongrád megyei RFK V. Alosztály állományában teljesített szolgálata során, 1952 és 1966 között legkevesebb hét hálózati személy beszervezésében és tartásában vett részt. „Magdolna”, „Szabó Gáspár” („Boldog István”), „Csongrádi”, „Érdes Gábor”, „Hódtói”, „Miklós Ferenc”. Neve a következő dossziében is szerepel: 2.8.1. - BM állományparancsok - 1-53/1953 (49. kötet)

Nagy Ferenc a Csongrád Megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának munkatársaként, az 1957. szeptember 11-e és 1958. szeptember 19-e közötti időszakban, főhadnagyi rendfokozatban a „Marosi” fn. hálózati személy, 1957. április 30-a és 1960. szeptember 6-a közötti időszakban pedig a „Dávid Ferenc” fedőnevű hálózati személy tartótisztje. Aláírása szerepel az „Érdes Gábor” fn. ügynök 6-os kartonján.

Nagy Sándor a Csongrád megyei RFK VII. Osztályának munkatársaként, századosi rendfokozatban ő volt a beszervezője és tartótisztje a „Bársony” fn. hálózati személynek.

Pálinkás József 1927-ben Gyulaváriban (Gyula) született, anyja neve: Szabó Zsuzsanna. Lakcíme: Eger, Egészség ház utca 27/A. I. em 2. szám. E lakcímen lakott nyugállományú vezérőrnagyként. 1953. október 26-án ÁV főhadnaggyá léptették elő, aki azt megelőzően a Szovjetunióban 1 éves operatív iskolai képzésben vett részt. Az iskola befejezésével a BM Békés megyei Főosztály állományából áthelyezték a Dzsersinszkij Tiszti Továbbképző Iskola oktató törzsének állományába. 1954 januárjában ÁV főhadnaggyá léptették elő és a BM Zala megyei Főosztályán, a főosztályvezető operatív

helyettesének nevezték ki. 1954. augusztus 1-én felmentik Főosztályvezetői beosztásából és megbízzák, a BM Zala megyei Főosztályának vezetésével. 1955-ben soron kívül őrnaggyá léptették elő. A Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának őrnagyaként, 1957-ben a „Magdolna”, és „Dugonics” majd „Erdősi Péter” fedőnéven jelentő hálózati személyek beszervezését hajtotta végre, majd lett az ügynökök tartótisztje.

Szabó István M. ÁV. századosként, 1953. június 13-án a „Márkus Győző” fedőnevű hálózati személy beszervezését hajtotta végre.

Szabó Lajos a Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának őrnagyaként, 1954. október 22-én a „Dugonics” majd „Erdősi Péter” fedőnéven jelentő ügynök beszervezését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartó tisztje.

Szabó Sándor a 8. gk. löv. ho. alezredesi rendfokozatú osztályvezetőjeként, 1959. április 29-én ő szervezte be a „Szőke István” fedőnevű hálózati személyt.

Török József a Csongrád megyei RFK. Társadalmi Tulajdonvédelmi Osztály törzsőrmestere. 1954. szeptember 22-én ő szervezte be hazafias alapon, kémelhárítási vonalra a „Kerekes” fedőnevű ügynököt, aki 1963. október 16-g adott jelentéseket.

Tímár László 1930. május 6-án született, anyja neve: Kurilla Etelka. A Szentesi RK Politikai Kirendeltségének főhadnagyaként, 1958. május 8-án a „Szege di” fedőnéven jelentő ügynök beszervezését hajtotta végre, Benkő József főhadnaggal közösen, majd lett az ügynök tartó tisztje. Személyi dossziéja: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 7784.

Varga János a Csongrád megyei RFK állambiztonsági állományában – alezredesi rendfokozatban és osztályvezetői beosztásban – teljesített szolgálata során, aláírása szerepel, az 1957. november 8-a és 1961. november 22-e közötti időszakban beszervezett hét hálózati személy 6-os kartonján. „Bársony”, „Füzes”, „Hódtói”, „Joó János”, „Komoly”, „Kovács Zoltán”, „Tamás”.

Vass ÁV főhadnagy. Aláírása, mint osztályvezetőé szerepel a Török József törzsőrmester által, 1954. szeptember 22-én hazafias alapon, kémelhárítási vonalra beszervezett „Kerekes” fedőnevű ügynök „6”-os kartonján.

Vincze József 1927-ben született, anyja neve: Sándor Teréz. 1953. július 10-ei bejegyzés szerint ÁV hadnagy, a 12. beosztási illetményfokozatba besorolva, a BM Csongrád megyei Osztály Állományában. 1955: BM Csongrád megyei Főosztály I. Osztály csoportvezető. 1955. szeptember 10-től beiskolázták a Dzserszinszkij Tiszti Iskola 1 éves továbbképző tanfolyamára. A Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának hadnagyaként a „Márkus Győző” fedőnéven jelentő ügynök tartótisztje.

Zana László a Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának alhadnagyaként, 1955. április 11-én a „Marosi” fedőnevű ügynök beszervezését hajtotta végre.

60-as évek

Baranyi István 1929-ben született, anyja neve: Baranyai Piroska. 1953: ÁV. őrmester, a BM XIII. Osztály állományába beosztva. 1953. nov. 7-től ÁV. törzsőrmesterből ÁV. alhadnaggyá léptetik elő a XIII Osztály állományába. 1960-ban a Csongrád megyei RFK VII. Alosztályának állományában teljesített szolgálatot hadnagyi rendfokozatban, melynek során 1960. július 26-án ő szervezte be a „Komoly”, 1964. március 13-án pedig a „Ruzcska Sándor” fn. hálózati személyeket, s lett az ügynökök tartó tisztje. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 0288.

Herczeg János 1929-ben született, anyja neve: Eipl Róza 1960. október 21-én a „Magdolna” fedőnevű hálózati személy beszervezését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 2030

Molnár József 1933-ban született, anyja neve: Kiss Julianna, 1955: a BM Határőrség és Belső Karhatalom 6 hónapos tiszti felderítő tanfolyam elvégzése után II. fokozatú ÁV. alhadnaggyá léptették elő. A Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának munkatársaként, 1961. november 22-e és 1965. augusztus 28-a közötti időszakban a „*Joó János*” fedőnevű hálózati személy tartótisztje, valamint 1962. augusztus 16-án ő szervezi be a „*Fehér László*” fedőnevű ügynököt. Neve szerepel a következő dossziében: 2.8.1. - BM állományparancsok, 1-113/1955 (61. kötet).

Nagy Béla 1963. szeptember 5-től 1964. december 10-ig a „*Joó János*” fedőnevű ügynök tartótisztje.

Szabó Gábor: 1953: ÁV alhadnagy, a BM IX. Osztály állományába beosztva. 1954: ÁV. alhadnaggyból sorosan ÁV. hadnaggyá léptették elő. A Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának őrnagyaként, 1964. május 29-én a „*Széplaky Gábor*” majd „*Doktor Péter*” fedőnéven jelentő ügynök beszervezését hajtotta végre, Vajasdi Károly századossal (III/III-1 alo.) közösen.

Vajasdi Károly 1964. május 29-én a „*Széplaky Gábor*” majd „*Doktor Péter*” fedőnéven jelentő ügynök beszervezését hajtotta végre, Szabó Gábor őrnaggyal közösen, majd lett az ügynök tartó tisztje.

70-es évek

Füredi Frigyes 1939. január 22-én Szegeden született, anyja neve: Hevesi Juszta. 1958-ban a Csongrád megyei RFK III/II. Alosztályának állományában teljesített szolgálatot hadnagyi, majd főhadnagyi rendfokozatban. 1970. november 19-én a „*Kútvölgyi*” fedőnevű hálózati személy beszervezését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje. Személyi kártyája: 2.8.1. BM Csongrád megyei fogaték 1047.

Januj János, 1926-ban Budapesten született, anyja neve: Januj Jolán. A Csongrád megyei RFK III/III. osztályának alhadnagya. 1979. március 7-én ő szervezte be a „*Gál Edit*” fedőnevű ügynököt, és lett, 1986. január 6-ai kizárásáig a hálózati személy tartótisztje.

Kispál Antal 1937-ben született anyja neve: Jenei Ilona Eszter. Az „AG-22”-es számú „SZT”-tiszte 1979-ben nevezték ki a Csongrád megyei RFK-on rendőr főhadnaggyá. A szegedi TV munkatársaként, havi 500 Ft. „SZT”-pótdíjban részesült. 1986-ban a Csongrád megyei lapkiadó vállalat igazgatója, ebben a funkcióban kerül érintkezésbe a „*Tiszatáj*” üggyel. 1998-tól 2002-ig, a Veszprém megyei Nagyesztergár község önkormányzati képviselője. Illetmény dossziéjának száma: 2.8.2.3. -illetmény ügyek - "AG-22".

Papdi József a Csongrád megyei RFK Politikai Nyomozó Osztályának zászlósaként, az állambiztonsági nyilvántartó alkalmazottjaként aláírása szerepel, az 1978. november 3-án beszervezett „*Magyar Endre*” fedőnevű hálózati személy 6-os kártyáján.

Romhányi András 1917-ben Karancskeszin született, anyja neve: Korin Teréz. A Csongrád megyei RFK. III/II. Alosztályának őrnagya, aki 1970. február 21-én hazafias alapon, kémelhárítási vonalra beszervezte a „*Zsuzsa*” fedőnéven, jelentő ügynököt, s lett az ügynök tartótisztje.

Szabó Istvánné született: 1946. szeptembert 30-án, leánykori neve: Tóth Éva, anyja neve: Liksai Erzsébet. A Csongrád megyei RFK állambiztonsági nyilvántartójának őrmestere. Aláírása szerepel a Januj János által tartott „*Gál Edit*” fedőnevű ügynök „6”-os kártyáján. Személyi kártyája: 2.8.1. BM Központi Fogaték 10676

Tóth István főhadnagy 1976. szeptember 27-től 1981. augusztus 27-ig a „*Joó János*” fedőnevű hálózati személy tartótisztje.

80-as évek

Balog Viktor 1955. Július 22-én született, anyja neve: Bánhidi Piroska Olga. A Csongrád megyei RFK III/III. Osztályának osztályvezetője 1989-ben, századosi rendfokozatban. Nevéhez fűződik az Osztály 1989-ben elkészített munkaterve, amely – többek között tartalmazza –, hogy folytatják a hódmezővásárhelyi kábeltelevízió biztosítására szervezett „SZT” státuszok betöltésére tanulmányozott személyek állományba vételére az intézkedéseket. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Csongrád megyei fogyatéék 0091

Bella Károly Imre dr. 1939. február 4-én született, anyja neve: Horváth Valéria. Az „AG-21”-es számú „SZT”-tiszt, a Csongrád megyei RFK III/III. Osztályának főoperatív beosztottja, főhadnagyi, majd őrnagyi rendfokozatban. Nyugállományba helyezve 1989-ben. Személyi kartonja: 2.8.2.3. - III/III. szt. tisztok személyi gyűjtő - 1065.

Bikádi János dr. 1933-ban Orosházán született, anyja neve: Farkas Mária, Utolsó ismert lakcíme: XIX. kerület, Budapest, Dobó Katica u. 28. Államvédelmi főhadnagyi, majd, a Csongrád megyei RFK III/III. Osztályának tagja 1989-ben, századosi rendfokozatban. Az Osztály 1989-es munkatervében szereplő, az MR Szegedi Körzeti Stúdiójában és a hódmezővásárhelyi kábeltelevízió biztosítására szervezett „SZT” státuszok betöltésére tanulmányozott személyek állományba vételére tett intézkedések megvalósításáért felelős egyik személy.

Bóka István 1959-ben a Csongrád Megyei RFK. Politikai Osztály V. Alosztályának beosztottja, főhadnagyi rendfokozatban. 1959. augusztus 6-án, hazafias alapon, értelmiség, egyetemi ifjúsági vonalra ő szervezte a „Kovács Zoltán” fedőnéven nyilvántartott hálózati személyt, s lett az – 1963-as MSZMP taggá válása miatti kizárásáig – az ügynök tartótisztje.

Földvári László dr. 1944. okt. 27-én Kunszentmiklóson született, anyja neve: Balogh Zsuzsanna. Budapest, III. kerület, Kazal utca 13. szám alatt lakott 2002-ben bekövetkezett haláláig. 1963-67 között a JATE BTK magyar-történelem szakos hallgatója, a kar KISZ titkára. 1967-től a Csongrád megyei RFK munkatársa. 1987. márc. 1-től a BM III/III. Csoportfőnökségének helyettes vezetője. Ezredesként ment nyugdíjba. 1969. december 5-től 1976. szeptember 27-ig, a *Joó János* fn. hálózati személy tartótisztje. 1978. november 3-án ő szervezi be a „Magyar Endre” fedőnevű hálózati személyt, majd lesz az ügynök tartótisztje. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 14701

Kiss Lajos 1950. július 18-án Hódmezővásárhelyen született, anyja neve: Barna Erzsébet. Az „AG-7”-es fedőnevű „SZT”-tiszt a Csongrád megyei RFK beosztottja volt.

Kun Sándor 1963. április 27-én született, anyja neve: Kosztor Julianna. A Csongrád megyei RFK III/III. Osztályának tagja 1989-ben, századosi rendfokozatban. Az Osztály 1989-es munkatervében szereplő, az MR Szegedi Körzeti Stúdiójában és a hódmezővásárhelyi kábeltelevízió biztosítására szervezett „SZT” státuszok betöltésére tanulmányozott személyek állományba vételére tett intézkedések megvalósításáért felelős egyik személy. Személyi kartonja: 2.8.1. BM Csongrád megyei fogyatéék 2251

Takács Gábor 1979: hadnagyi, a Vas megyei ÁB III. Osztályán. A III/III – 1/b. Osztály századosaként, 1987. május 26-án a „Bogár Zoltán” fedőnevű hálózati személy beszerzését hajtotta végre, majd lett az ügynök tartótisztje.

Várhelyi Ferenc 1914. április 22-én Nagykanizsán született, anyja neve: Milei Erzsébet. Alezredes, a Csongrád Megyei RFK-ság állambiztonsági szervének, főkapitány-helyettesi beosztású vezetője. Aláírása szerepel a „Moha János” fedőnevű hálózati személy, Hódmezővásárhelyi Rendőrkapitányság részére történő átadásáról, 1989. december 28-án keletkezett határozaton.

A fenti felsorolás korántsem teljes. Annak további kiterjesztése, így leginkább a személyi adatokkal történő további bővítése, a BM parancsok részletes feldolgozását követően válhat lehetségessé.

SZT-TISZTEK

A kutatás során érintőlegesen látókörünkbe kerültek Csongrád megyében tevékenykedő szttisztek, így az AG-20, AG-21 (AG-28), AG-22, AG-31, AG-32, AG-34, AG-37, AG-39, AG-40, AG-44, AG-49, valamint a Hódmezővásárhelyen született D-47 fedőszámú személy. Mivel e tanulmány témája Hódmezővásárhely ügynökvilágának bemutatása, így ezen személyek tevékenységének részletes bemutatásától jelen keretek között eltekintettünk. Mivel azonban – a bevezetőben is említett módon – az szttisztek állambiztonsági gépezetben betöltött szerepét rendkívül fontosnak ítéljük, ezért tekintettel a téma feltáratlanságára a Csongrád megyében tevékenykedő szttisztek adatait rögzítettük (9.sz. melléklet), s közülük azokat, akiknek a tevékenysége érdekesebb mutatkozott, azoknak dokumentációjából rövidebb részeket közöltünk (11.sz. melléklet). A szerepeltetett személyek adatainak forrása, a BM Csongrád megyei fogyatékat iratanyaga, az szttisztek személyi okmánygyűjtője, az szttisztek személyi kartonjai, és az illetményügyeket tartalmazó iratok köre. E hivatásos állományú személyek különböző egyéb adatbázisokban meglévő kiterjesztéseit (pl.: hálózati személyekkel történő kapcsolatait), a rendelkezésre álló idő rövidsége és a források nehézkes elérhetősége miatt nem volt módunk elvégezni, amely előttünk álló kutatói feladat maradt.

A Napi Operatív Információs Rendszer (NOIJ) Hódmezővásárhelyre vonatkozó 1989. évi jelentései

A Napi Operatív Információs Jelentések tájékoztatási rendszere⁵⁰

A Belügyminisztériumon belül, a különböző időszakokban számos időszaki tájékoztató, összefoglaló és egyéb belső kiadvány létezett, melyek közül az állambiztonsági szervek által begyűjtött információk különös jelentőséggel bírnak. Ezen jelentések számos alapanyagból táplálkoztak: hálózati források, hivatalos és társadalmi kapcsolatok információi, levéllenőrzés, lakás- és telefonlehallgatás titkos módszerei álltak e jelentések elkészítésének szolgálatában. Az állambiztonság által ezen forrásokból megszerzett és jelentések formájában feldolgozott információk jelentősége a rendszerváltás fordulópontjához közeledve egyre nagyobb jelentőséggel bírt, minthogy a társadalom másként gondolkodó tagjainak tábora egyre gyarapodott, mellyel összhangban az ellenük történő fellépés egyre célirányosabbá vált. Az egyre szaporodó adatok sokasága sürgetővé tette, egy a Belügyminisztériumon belül létrehozandó feldolgozó és a politikai vezetés számára tájékoztatást nyújtó mechanizmus kiépítését. Ezen gondolat jegyében született meg a 22/1978. számú belügyminiszteri parancs, és annak kiegészítéseként az ugyanezen belügyminiszter-helyettesi intézkedés.

⁵⁰ A Napi Operatív Információs Jelentésekkel kapcsolatos szövegrész forrása: Müller Rolf: A Napi Operatív Információs Jelentések, 1979-1989. In: Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999. Alföldi Nyomda Rt., Debrecen, 1999.

A Napi Operatív Információs Jelentések létrehozója tehát a 22/1978. számú a belügyminiszteri parancs volt,⁵¹ amely 1979. január 2-től 1990. január 12-ig volt érvényben.⁵² Mi motiválta a parancs megszületését? Erre a hivatalos választ a belügyminisztériumi parancs bevezetője adja meg.

„A hazánk ellen irányuló ellenséges tevékenység aktivitása, módszereinek fondorlatossága, a külső és belső ellenség együttes fellépési törekvései az eddiginél is fokozottabb követelményeket állítanak a Belügyminisztérium, ezen belül az Állambiztonsági szervek személyi állománya, elsősorban a vezetők felé. Az ellenséges tevékenység és törekvések elleni sikeres harc még hatékonyabb felderítő, értékelő-elemző munkát naprakész pontosabb informáltságot, dinamikusabb vezetői irányító, szervező tevékenységet és döntéseket igényel. A fentiek megkövetelik és indokolják, hogy a jövőben központi értékelésre, elemzésre és koordinálásra kerüljenek mindazok a fontos, az ország biztonságát érintő, az ellenség szándékaira, terveire vonatkozó legjelentősebb állambiztonsági információk, amelyeket a BM állambiztonsági, illetve más szervei megszereztek.”

E rendeletek úgy szabályozták az alapanyagokból keletkezett jelentések rendszerét, hogy a III. Főcsoportfőnökség közvetlen alárendeltségében működő csoportfőnökségek, önálló osztályok, illetve területi szervek által megszerzett és összeállított operatív információk napi anyagát megküldték a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztályára (OKETO) – amely 1983 második felétől Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság (ÁBMHT) néven működött –, ahol a beérkezett alapjelentésekből összeállították a III. Főcsoportfőnökség Napi Operatív Információs Jelentését (NOIJ). A NOIJ rendszeren kívül éves, negyedéves tájékoztatók, 1989 februárjától decemberig heti jelentések és időnként téma-jelentések is keletkeztek. A külső és belső ellenség elleni elhárítás során felhalmozódott információkból ugyanakkor a III. Főcsoportfőnökség egyes szervei is elkészítették a saját jelentéseiket. A főcsoportfőnökségen belül a III/III-as Csoportfőnökség negyedévenként készítette el „*Hazánk ellen folytatott imperialista propaganda*” címmel készítette el kiadványát az MSZMP Agitációs és Propaganda osztályának.

A Napi Operatív Információs Jelentés, a *Szakelosztó Jelentéseknek* nevezett információs anyagokhoz és a több belügyminisztériumi munkaterületet összefoglaló *BM Tájékoztatókhoz* hasonlóan az 1962/63-as átszervezés következtében jött létre. Elkészítésének és felhasználásának köre idővel változott. 1979. január 2. és 1990. január 12. között valamennyi megyei rendőr-főkapitányság és a budapesti rendőr-főkapitányság állambiztonsági szerve, a III/I.-II.-III.-IV. Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. osztály, a kommunista államrendszert érő, egyre fokozódó, ellenzéknek, majd ellenségnek definiált személyekkel, jelenségekkel, szervezetekkel szemben készítette el jelentéseiket, hogy azok minden egyes mozzanata követhető, ellenőrizhető legyen. E jelentések jellemzője volt, hogy tartalmazták a bennük szereplő információk forrását, annak megbízhatósági fokát, ellenőrzöttségét, és a megtett, vagy tervezett koordinációs feladatokat. Számos esetben szerepeltek az egyes híryananyagok előtt különböző kódjelek, amelyek az információ

⁵¹A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 22/1978. számú parancsa az állambiztonsági tájékoztató rendszer továbbfejlesztéséről. Budapest, 1978. szeptember 21-én, Belügyminisztérium Központi Irattár. Parancsgyűjtemény. (BM KI Pgy. 192. sz. doboz.)

⁵²Belső tájékoztató jelentések heti, havi rendszerességgel korábban is keletkeztek.

megszerzésének módját jelölték.⁵³ A jelentés végén olvasható volt a tájékoztatásért felelős osztályvezető aláírása, az összefoglalókon pedig a titkárságvezető nevéen kívül a miniszter-helyettes jóváhagyó aláírása is szerepelt. Egy 1990-ben készült kimutatás szerint a rendszer fennállása alatt a felterjesztett információk túlnyomó része (27.650) a központi szervektől származott, és csak jóval kisebb a BRFK (2.324), illetve a megyei kapitányságok állambiztonsági szerveinek részéről (4.931).

A Napi Operatív Információs Jelentések összeállításának kritériumát illetően a belügyminiszter-helyettesi utasítás – többek között – a következő területek fontosságát hangsúlyozza ki:

- *„a belső reakciós elemeknek a köznyugalmat és közrendet zavaró ellenséges politikai megmozdulásokra, tömegtüntetésekre, munkamegtagadásokra, munkabeszüntetésekre vonatkozó akciói, valamint az ilyen elemeknek államelleni szervezkedésére, összeesküvésére irányuló szándékával, elképzeléseivel, terveivel kapcsolatos adatok” rögzítése;*
- *„jelentősebb területre kiterjedő, ellenséges szöveget tartalmazó röpcédulaszórásra, falfelirat, falragasz készítésére és terjesztésére, ellenséges tartalmú írásművek külföldre juttatása, belső terjesztésére irányuló szándékokkal, akciókkal, tervekkel, illetve ezek előkészületeivel kapcsolatos adatok” gyűjtése;*
- *„ellenséges, nacionalista, „ellenzéki”, illetve reakciós egyházi személyek káros politikai akcióira, összejöveteleire vonatkozó információk, ezek előkészületeivel kapcsolatos adatok” gyűjtése.*

Az információk tematikus megoszlását tekintve a legtöbb a belső ellenséges ellenég tevékenységére vonatkozott. Figyelemreméltó adat továbbá, hogy az operatív állomány felderítési és egyéb források mellett jelentős számú információ származott a hálózati személyek (ügynökök, titkos munkatársak, titkos megbízottak) tevékenységéből.

Összefoglalva megállapítható, hogy a III-as Főcsoportfőnökség titkársága – a III/III-as Csoportfőnökség jelentéseit is felhasználva – Napi Operatív Információs Jelentéseket (is) készített. E jelentéseket megkapta a belügyminiszter, az államtitkár, az állambiztonsági és közbiztonsági miniszterhelyettes. E jelentésekben feltüntették az információt szolgáltató csoportfőnökséget, de már nem történt utalás az információ beszerzésének módjára. Ezek a jelentések 1989. október 23-a után is tartalmaztak a biztonsági szolgálattól származó, jogsértő módon megszerzett információkat. E jelentéstípus elvileg nem került ki a Belügyminisztériumból, gyakorlatilag azonban a párt különböző testületeinek vezetői, akik részben állami tisztségeiknél fogva, rendelkeztek a jelentések nyújtotta tájékozottsággal.

A belső jelentéseken kívül a Belügyminisztérium Napi Tájékoztató Jelentéseket készített az állami vezetés, az MSZMP, majd 1989. október után, az MSZP egyes vezetői számára. E tájékoztató jelentések tartalmát belső, akkor titkos jogszabály írta elő. Adatokat közöltek a

⁵³ Ezek között szerepelhetett, hogy az információ titkos megbízottól (HMB), titkos munkatárstól (HMT), hivatalok kapcsolattól (HK), állambiztonsági tiszt megállapításaiból (ASZA), telefonlehallgatásból (TA), vagy postai küldemények operatív ellenőrzéséből (K/3) származik.

személyi szabadságot korlátozó rendőri intézkedések számszerű alakulásáról, kiemelt közlekedési balesetekről, az országhatár rendjét jelentősen befolyásoló eseményekről.

A napi jelentésekhez alkalmanként külön tájékoztató jellegű jelentéseket is csatoltak. E jelentések többsége politikai kérdésekkel, így az ellenzéki politikusok, szervezetek, később pártok tevékenységével foglalkoztak. Megállapítható, hogy az így keletkezett anyagokat a kormány egyes tagjain kívül a MSZMP, később MSZP egyes vezetői is kézhez kapták.⁵⁴

A Napi Operatív Információs Rendszer 1989. évi jelentéseinek általános értékelése⁵⁵

A következő összeállításban a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei által 1989-ben készített napi operatív információs jelentéseket (NOIJ) közöljük negyedévi bontásban. Ahogy említettük már, ezt a típusú jelentési rendszert 1979. január 2. és 1990. január 12. között üzemeltették a III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökségen. Rajta keresztül a már említett megyei állambiztonsági szervek, a BRFK, a III/I. (Hírszerző), III/II. (Kémelhárító), III/III. (Belső reakció elhárító), III/IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. Osztály és esetenként a szocialista tömb más elhárító szervezetei tették meg jelentéseiket. A híryananyagok a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztályára futottak be, amely 1983 második felétől Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság néven működött. A beérkezett alapjelentésekből itt állították össze a főcsoportfőnökség összefoglalóját, amely a belügyi vezetés tájékoztatását látta el.

Az itt közölt híryananyagok előtt szereplő különböző kódjelzések az információ megszerzésének módját jelölik, melyek a következők:

- ASZA – állambiztonsági tisztek
- ATA – az „SZT” és a „T” állományú beosztottak
- HMB – titkos megbízott
- K/3 – postai küldemények operatív ellenőrzése
- LBE – lakossági bejelentés
- TA – telefonlehallgatás

A felsorolásból is kitűnik, hogy az állambiztonság számos csatornán keresztül gyűjtötte az információkat, s hogy milyen sok eszköz állt rendelkezésére a társadalom kontrolálásához. A Hódmezővásárhelyre vonatkozó jelentések, a Csongrád megyei jelentések leválogatott részei, amelyek ezen túl semmilyen szempont alapján nincsenek szelektálva. Fontos szempont továbbá, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezek a jelentések az állambiztonság nézőpontját tükrözik, következésképpen legalább annyira szólnak az állambiztonságról, mint az 1989-es év hódmezővásárhelyi eseményeiről. Miután ezek a jelentések – elvileg – egységes szempontrendszer szerint készültek, válogatás nélküli

⁵⁴ Kapta többek között, így például 1989. november 2-án, Szűrös Mátyás, Németh Miklós, Pozsgay Imre, Medgyessy Péter, Horn Gyula, Kárpáti Ferenc és Nyers Rezső.

⁵⁵ A Napi Operatív Információs Rendszer Hódmezővásárhelyre vonatkozó e fejezet keretén belül közölt jelentései, az ÁBTL iratanyaga alapján Müller Rolf és Takács Tibor által készített „1989 – vidék – állambiztonság” című anyag felhasználása révén készült.

közlésük így azt is bemutatja, mit tartott egy-egy megyei állambiztonsági szerv jelentésre érdemesnek 1989-ből.

Az alábbi szöveges értékelés a megyei jelentések általános ismertetését, és a hódmezővásárhelyi eseményekkel foglalkozó részek szöveges leírását tartalmazza, s kizárólag az 1989-es évre vonatkozik. A feldolgozó munka folytatásaként, az állambiztonság helyi működésének megismerése szempontjából a korábbi időszakok jelentéseinek áttekintése is nagy jelentőséggel bírhat.

Az első negyedév (1989. január – március)

1989 első hónapjaiban a megyei állambiztonsági szervek figyelme elsősorban az ellenzéki pártok, mozgalmak helyi szerveződéseire irányult. Azt, hogy egy-egy megyében melyik szervezetről készült a legtöbb jelentés leginkább az szabta meg, hogy a helyi szervezők, vezetők közül ki került már korábban is a politikai rendőrség célkeresztjébe. A vidéken tevékenykedő hálózati személyek révén sok helyütt olvashatunk az egyes szerveződések országos vezetéséről, a fővárosban tervezett, vagy már megtörtént akciókról, és különböző összejövetelekről. Különösen feltűnő a jelentésekben az MDF túlsúlya, amellyel szemben például a FIDESZ, vagy SZDSZ működéséről viszonylag kevesebb információ keletkezett. A vidéki ellenzékiet hasonlóan budapesti kapcsolataikhoz ebben az időszakban – a szervezési kérdések mellett – leginkább Pozsgay Imre 1956-ra vonatkozó bejelentése foglalkoztatta.

A megyei állambiztonsági szervekre nagy feladatot rótt az ellenzéki szerveződések, és azok különböző akcióinak megszorodása, ám figyelmük nem kizárólag ezekre irányult. Így a jelentésekben olyan „*hagyományos*” témák is helyet kaptak, mint a politikai vezetést gyalázó falfirkálások, névtelen levelek, a robbantással való fenyegetések, vagy a rongálások. A nyugati határszélen, Zala, Vas és Győr-Sopron megyékben feltűnően sok nyugati diplomáciai gépkocsit észleltek szovjet és magyar katonai objektumok környékén, Békésben és Csongrádban egyaránt felröppent a hír egy román katonai támadás lehetőségéről.

A jelentések a megyei állambiztonsági szervek tevékenységéről is sokat elárulnak, legalábbis ami a napi operatív információs jelentések készítéséhez való hozzáállásukat mutatja. Így sokat mondó, hogy Szolnok megyében az első negyedév alatt mindössze egy, de Tolnában is csak három jelentés született. Ilyen szempontból Csongrád megye, és azon belül Hódmezővásárhely – az utolsó negyedévet leszámítva – folyamatosan szállította az operatív tájékoztató jelentések alapanyagát. Így válhatott az operatív jelentések témájává – többek között – Lezsák Sándor előadása, egy erdélyi menekült segélyezési ügye, Rajk László és Kőszeg Ferenc felszólalása az SZDSZ pártrendezvényén, és egy beszámoló az MDF helyi gyűléséről.

Az egyes operatív eszközök felhasználásának lehetőségére pedig abból következtethetünk, hogy az információk milyen forrásból származtak.

A második negyedév (1989. április – június)

1989 második negyedévében a megyei állambiztonsági szervek által adott napi operatív jelentések száma érezhetően csökkent. A másik jellegzetes változás, hogy a vidéki politikai

rendőrségek figyelme még inkább az ellenzéki pártok és mozgalmak helyi szerveződéseire, akcióira, megmozdulásaira irányult. A mostani időszakban is megfigyelhető, bár a korábbi hónapokkal szemben kisebb mértékben, hogy az állambiztonság célkeresztjében lévő személyek nagyban meghatározták, hogy egy-egy megyében melyik szervezetről készült a legtöbb jelentés. Az év első hónapjaihoz képest változást jelent, hogy jelentősen csökkent a jelentésekben az MDF túlsúlya. Bár a legtöbb információt még mindig a Demokrata Fórumról küldték, a jelentésekből kirajzolódó kép alapján jelentősen növelte aktivitását a Független Kisgazdapárt, a FIDESZ, és még inkább az SZDSZ, mely vezető személyiségei részvételével egyre több bemutató rendezvényt szervezett vidéki városokban. Emellett bizonyos megyékben a szocdemek fokozták tevékenységüket, illetve több helyről is érkeztek hírek a Kereszténydemokrata Néppárt szervezéséről. A fővárosi példát követve az ellenzéki pártok és szervezetek szinte minden megyében és nagyobb városban megalakították a helyi ellenzéki kerekasztalokat.

Telefonlehallgatások, kiemelt postai küldemények, valamint a vidéken tevékenykedő hálózati személyek révén sok helyütt olvashatunk a különböző pártok országos vezetéséről, illetve a fővárosban rendezett összejövetelekről, megmozdulásokról. Mindezek mellett második negyedév legkiemelkedőbb eseménye kétségkívül Nagy Imre és mártírtársainak június 16-i újratemetése volt. Ennek előkészületeiről majd visszhangjáról, az ezzel kapcsolatos megnyilvánulásokról, továbbá az ehhez kapcsolódó vidéki rendezvényekről, megemlékezésekről majd mindegyik megyei állambiztonsági szerv szolgáltatott jelentéseket. Sőt az információ dömping közepette Csongrád megyében június 8-án már azt is fontos közlendőnek tartották, hogy *„Nagy Imre és társai temetésére történő felutazással összefüggésben újabb érdemi információ nem keletkezett.”*

Az ellenzéki szervezések és akciók megszorodása következtében, úgy tűnik, a megyei politikai rendőrségek egyre kevesebb figyelmet szenteltek más témáknak, bár természetesen a jelentésekben továbbra is előfordultak falfirkálások, névtelen levelek, telefonos fenyegetések. Sokkal több híradás szól azonban a római katolikus egyházi vezetésről a püspöki hivatalok megfigyelése révén.

Hódmezővásárhelyen az év ezen időszakában – az országos tendenciáktól részben eltérő módon – leginkább az MDF hódmezővásárhelyi csoportjának rendezvényeiről keletkeztek információk. Így tudomást szerezhettünk az MDF helyi csoportjának tisztújító, programalkotó taggyűléséről, valamint annak június 9-re tervezett irodalmi jellegű Nagy Imre emlékestjének szervezéséről. A jelentésekben olvashatunk még az MDF Csongrád megyei csoportjainak első koordinációs értekezletéről, s arról, hogy e rendezvényeket az állambiztonság kivétel nélkül operatív úton kívánta biztosítani. Információkat láthatunk még arról, hogy Hódmezővásárhelyen, 1989. május 4-én a helyi Ellenzéki Kerekasztal megbeszélésén nyilatkozatot adtak ki az alternatív szervezetek képviselői (MDF, SZDSZ, MSZDP, Veres Péter Társaság), melyben kezdeményezték Szabó Sándor, az MSZMP volt Csongrád megyei bizottsága első titkárának, hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselőnek visszahívását. 1989. június 16-án Nagy Imre és társai temetésével kapcsolatban szintén keletkeztek operatív értékű helyi jellegű információk. Egyházi jellegű tartalmat is olvashatunk több jelentésben is, így például azt, hogy Kocsis Elemér református püspök körlevélben kezdeményezte, hogy 1989. június 16-án 18.00 órakor felekezeti jelleggel tartsanak országosan gyászmisét, valamint hogy – az egyébként hálózati személyként nyilvántartott

– Gyulay Endre szeged-csanádi megyéspüspök beszélgetést folytatott Szőke János NSZK-ban élő egyházi személlyel.

A harmadik negyedév (1989. július – szeptember)

1989 harmadik negyedévet tekintve a megyei állambiztonsági szervek napi operatív jelentésadó tevékenységében tovább folytatódott a küldött információk számának csökkenése. Ez Nógrád, Szolnok és Zala esetében olyan mértéket öltött, hogy ezekből a megyékből egyetlen jelentés sem érkezett (de Tolnából is csak kettő), ami természetesen nem azt jelenti, hogy nyár végén és koraősszel ezeken a területeken semmi érdemleges nem történt. A jelentések elmaradása sokkal inkább a vidéki állambiztonsági szerveknek a napi jelentés-készítéshez való hozzáállását mutatja.

Habár egy-egy megfigyelt személyen keresztül továbbra is viszonylag sok jelentés született néhány szervezetről, ám a pártok megjelenési gyakoriság egyre inkább a helyi működésük intenzitásától függött. A helyi akciók azonban a jelek szerint egyre inkább az országos történések követték, annak részei voltak. Első helyen érdemel említést a nemzeti kerekasztal-tárgyalások befejezése valamint az ehhez kapcsolódó népszavazás-kezdeménnyezés. 1989. szeptember 29-én a FIDESZ, az SZDSZ, az MSZDP és a Független Kisgazdapárt (és alkalmanként más szervezetek) országsszerte demonstrációkat szerveztek, melyek fő célpontja a munkásőrség volt. Itt-ott már megkezdődtek az október 23-i készülődések is.

A pártok egyébként is aktivizálták magukat, bár kétségtelen, hogy a legtöbb jelentés továbbra is az MDF-ről szólt. Az állambiztonság információiból kiolvasható, hogy a különböző ellenzéki mozgalmak közötti ellentétek elmélyülése, kiéleződése ugyancsak követte az országos folyamatokat. Ügynökök és telefonlehallgatások révén egyes pártok belső konfliktusairól is tájékozódhatunk.

Egyes megyei jelentésekben újdonságot jelent – és ez már az uralkodó párt polarizálódását mutatja –, hogy az állambiztonsági jelentésekben különböző keményvonalas személyek és csoportosulások fellépéséről is lehet olvasni, akik *„fegyverrel is hajlandók [lettek volna] megvédeni a 40 év eredményeit”* – a hírek szerint néhányan így képzelték ezt Szeghalmon, Orosházán, Szarvason és Békéscsabán.

A megyei politikai rendőrségek figyelme szinte kizárólag az ellenzéki pártok és mozgalmak helyi szervezeteire, azok – országos mintákat követő – akcióira, megmozdulásaira irányult. Alig olvashatunk névtelen telefonhívásokról, robbantással való fenyegetésekről, falfirkálásokról, vagy a helyi állampárti vezetőket szidalmazó levelekről. A vidéki állambiztonsági szervek továbbra is viszonylag sok információt szállítottak a római katolikus egyházi vezetésről, ám ezek a híradások is legtöbbször az egyház és a különböző pártok, szervezetek viszonyáról tájékoztattak.

Csongrád megyéből több szigorúan titkos híryanag tanúskodik, az Erdélyi Kör tevékenységének megfigyeléséről. A Jugoszláviában élő magyar kisebbségről is keletkezett napi jelentés, amely a bácskai magyarokra veszélyt jelentő Slobodan Milošević-féle szerb nacionalizmussal foglalkozik.

Hódmezővásárhelyen 1989 negyedik negyedévében mindösszesen három darab operatív jelentés készült, amelyek az MSZDP hódmezővásárhelyi szervezetének gyűléséről, az MDF helyi csoportjának a magas élelmiszerárak elleni tiltakozásul a Kossuth téren szervezett nyilvános disznóvágásáról és húsosztási akciójáról, valamint egy Szolidaritás Szakszervezeti Munkásszövetség aláírással rendelkező városszerte terjesztett röplapról számol be.

A negyedik negyedév (1989. október – 1990. január)

1989 negyedik negyedévében (ide számítva 1990 januárjának néhány napját is) folytatódott az a tendencia, hogy a megyei állambiztonsági szervek egyre kevesebb napi operatív információs jelentést küldtek a központba. Ebben a bő három hónapban Szolnok és Tolna megyéből egyetlen jelentés sem érkezett, de Nógrádból, Somogyból, Vasból és Veszprémből is csak egy-kettő. Ez mind azt jelzi, hogy a vidéki állambiztonsági szervek egyre inkább elbizonytalanodtak, milyen jellegű jelentéseket kellene is adniuk akkor, amikor az ellenzéki szervezetek létét már nemcsak elismerte a pártállami hatalom, hanem tárgyalófélnek is elfogadta, sőt a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon megállapodást is kötött velük.

A megyei állambiztonsági szervek figyelme 1989 végén – már amennyire a napi jelentésekből meg lehet állapítani – alapvetően továbbra is az ellenzéki pártok és mozgalmak helyi szervezeteire, megalakulásukra, az országos akcióikat követő, azok részét képező helyi megmozdulásaik irányult. Ismét hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ebből a szempontból nagy eltérések lehettek a különböző megyék között, hiszen több helyről már semmilyen információ nem érkezett a központba.

A régi ellenségkép halványulását, egyben átalakulását jelzi, hogy például Csongrád megyében nagyobb számban jelentek meg a baloldali radikálisokról szóló információk. A soraik rendezető MSZMP, a Münnich Ferenc Társaság és a volt munkásörök tervei mellett olvashatunk olyan frissen alakult kommunista „*sejtről*”, aminek tagjai megegyeztek, hogy vadászfegyvereiket semmiképpen nem adják ki a kezükből. De nemcsak kommunizmus rendíthetetlen híveinek és a szürke egyenruhás „*elbocsátott légió*nak” elképzelési érdemelték ki az állambiztonság figyelmét. Bács-Kiskun megye egyik tájékoztatója a hadsereg felső vezetésének soraiban lévő félelmekről is tudósított. Eszerint a Honvédelmi Minisztériumban elterjedt hír, hogy amennyiben a munkásörséget nem szüntetik meg, az ellenzéki szervezetek fegyveres alakulatokat hoznak létre, sőt ha nyernek a választásokon, akkor a honvédség tisztikarát „*USA segítséggel*” két éven belül lecserélik. Az informátor tájékoztatója alapján a katonai vezetés azt tartotta volna célszerűnek, hogy a „*tisztikar mind nagyobb számban lépjen be az MSZP-be és szavazzon annak jelöltjeire, ellenkező esetben a jövőjük bizonytalaná válik.*”

A másik fő terület, amellyel a vidéki politikai rendőrség kiemelten foglalkozott, a román helyzet volt: a Romániából érkező menekültekkel valamint a szomszédunkban történt eseményekkel kapcsolatos jelentések száma nemcsak relatív, hanem abszolút mértékben is megnőtt. A keleti határ menti megyékből küldött napi jelentések többsége már ezzel a problémával foglalkozott, de még a dunántúli állambiztonsági szerveknek is akadt ezzel kapcsolatos jelentenivalója. Az információk leginkább a menekültek között megbúvó (vagy

azzal gyanúsítható) román titkos ügynökökről, továbbá a Securitatéről, a román csapatösszevonásokról, sőt egy, a határon áthajtott ezres számú birkanyájról is szóltak.

Hódmezővásárhelyen ezen időszakban mindösszesen egyetlen jelentés hozható összefüggésbe, amely arról ad tudósítást, hogy az MDF hódmezővásárhelyi csoportja a Kossuth téren az 1956-os eseményekre emlékezve nagygyűlést tart.

ÖSSZEGRZÉS

E tanulmány jelen keretek között nem vállalkozhatott többre, minthogy felvillantsa a hódmezővásárhelyi ügynökvilág egy apró részletét, utat törve és követelve az állambiztonsággal összefüggő információk megismerhetőségének. Legnagyobb eredményét ugyanakkor talán abban érte el, hogy több, mint hatvan személy esetében végezte el sikeresen a hálózati beazonosítást, mely eredménnyel, a múlt feltárása, és az információs kárptólás vonatkozásában Hódmezővásárhely, saját ügynökmúltjának feltárásában igen jelentős eredményt ért el. Napjainkra egyre kevesebb titok lengi körül annak kérdését, hogy ki volt annak idején ügynök, s ki volt mellette megfigyelt. Amit sokan, sokáig csak sejtettek, most bizonyossággá, tudott dologgá válhat. A munka azonban itt még nem fejeződött be. További kutatásokra, anyaggyűjtésre, de leginkább a már meglévő iratanyag szakszerű feldolgozására van szükség.

A jelen keretek és tartalom mellett elvégzett kutatás tehát, sem a témára vonatkozó anyaggyűjtés, sem pedig feldolgozó munka befejezését nem jelenti. A kutatás folytatásának számos továbbhaladási iránya lehetséges, mind célcsoportját, mind pedig kiválasztott anyagbázisát tekintve. Eldönthető, hogy a vizsgálat az állambiztonság, mely társadalmi felülettel történő érintkezése és egymásra gyakorolt hatására vonatkozólag gyűjtsön további adatokat. A forráscsoportok kiválasztása fontos és meghatározó tényezője a kutatás sikeres és eredményes befejezhetőségének, lezárásának. Az eddigi kutatói gyakorlat és a rendelkezésünkre álló tapasztalatok alapján célravezetőnek tűnik, hogy az adott kiemelt területen (pl.: mezőgazdaság, oktatás, kultúra, egyház, stb...), meghatározó jelentőséggel rendelkező személyek munka-dossziójának adattartalmát tegyük az egyes vizsgálatok tárgyává. Amely mellett a kiemelt ügyek, és az operatív szempontból az állambiztonság érdeklődésére kiemelten számot tartó események, illetve nyomozások operatív-dosszióit érdemes részletes vizsgálat alá vonni.

EPILÓGUS

Klasszikusan nem egy epilógus adta keretek közé kívánkoznának a következő gondolatok, de a kutatás végleges lezárását megelőzően teret és lehetőséget kívántunk biztosítani a következők nyilvános elhangzásának. Minden tudományos szakmunka előbb-utóbb eléri azt az állapotot, mikor szükségessé válik adattartalmának és ténymegállapításainak frissítése. Egy folyamatban lévő kutatás esetében ez még inkább így van. E pillanat jelen kutatás vonatkozásában még távolinak tűnik, mivel anyaggyűjtésünk és adatfeldolgozásunk jelenleg is folyamatban van. Mégis úgy éreztük ugyanakkor, hogy néhány fontosnak ítélt esetben a szükséges adatpontosítást, illetve adat magyarázatot időszerű és szükségszerű elvégeznünk.

Jelen beszámoló 2010 januári közzétételét követően – közvetett és közvetlen módon – nagy számban kaptunk olyan észrevételeket, melyek – többek között – egy sajátos körülmény meglétére hívják fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy a dolgozat egyes résziben olyan adatok vannak szerepeltetve, melyek esetleges félreértésekre, illetve félremagyarázásokra adhatnak lehetőséget. Előrebocsátandó, hogy közzétett összeállításunkban igyekeztünk törekedni arra, hogy a tények bemutatására és alátámasztására minél nagyobb számban szerepeltessünk eredeti dokumentumokat. Ezek közül – a 6-os kartonokon túl – az eddigi legnagyobb érdeklődést – gazdag adattartalma okán – a melléklet II. kötetében facsimilében közreadott, a *Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Állambiztonsági Szervének feljegyzései és összefoglaló jelentései (1976-1982) a hálózati és operatív ügyekben történt változásokról* címet viselő rész váltotta ki. Ezen eredeti másolatban közölt rész jegyzetelését eddig azért nem tartottuk szükségesnek – és a minden ponton történő további részletes adatpontosítást a jövőben sem tekintjük feladatunknak –, mivel annak adattartalma csak érintőlegesen kapcsolódik Hódmezővásárhely városához. Pontosításunk ugyanakkor azért vált szükségessé, mert a közölt dokumentum adattartalma olyan félremagyarázásokra adhat okot, melyek adott személyek számára kényelmetlen és nem kívánatos helyzetet eredményezhetnek.

A beszámoló II. sz. mellékletének 150. oldalán „*Pihentetésből kizárva*” címszó alatt szerepel egy Dr. Kemény Lajos néven azonosított „*Briza*” fedőnevű III/III-as ügynök. A titkos megbízott ugyanezen melléklet 168-169. oldalán a „*Pihentetve*” címszó alatt ugyancsak szerepel. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a „*Briza*” fedőnevű hálózati személy az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején a Szegedi Hittudományi Főiskola tanára volt, s ezen időszak alatt hálózati tevékenységet végzett az állambiztonság részére.⁵⁶ Ezen adatpontosítást egy névazonosság tisztázása tett szükségessé, mivel jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Orvostudományi Kar Bőrgyógyászati és Allergológiai Klinika igazgatója, Prof. Dr. Kemény Lajos személye összetéveszthető a hálózati tevékenységet ténylegesen végző egyházi személlyel. Kemény professzor 1959-ben született, tehát a „*Briza*” fedőnevű titkos megbízott állambiztonsági működésének idején – 1970-ben – 11 éves volt, így személye minden kétséget kizárólag mindössze a névazonosság okán téveszthető össze a hálózati személlyel.

Pontosításunk másik elemeként szükségesé vált tisztázni a beszámoló 22. oldalán szerepeltetett Imre Mihály névre vonatkozó adatokat. Vizsgálatunk eredményeként

⁵⁶ Mindezt – többek között – alátámasztja, Majsai Tamás: Befejezetlen múlt című, a Beszélő 2008. április 13-án megjelent, 4. számában közölt írása (pp.4-8.)

megállapítottuk, hogy a szerepeltetett név helyesen nem fedőnév, hanem személynév. Az említett nevet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) található O-18741 jelzetű – 1983. április 2-áról 3-ára virradó éjjelen Hódmezővásárhelyen történt zászlóégetési ügyben az állambiztonság által folytatott bizalmas nyomozásról szóló – dokumentumok tartalmazzák. Az ügyben folytatott nyílt és titkos nyomozás dokumentumai szerint az ügy egyik gyanúsítottja – másokkal együtt – egy Imre Mihály nevű személy volt. Ezt támasztja alá a dosszié egyik, 1983. május 24-én keletkezett Jelentése, mely szerint „a Bere István 602. sz. lp. Szakm. Intézet mb. igazgatója és Rostás Gyula a Hmvhelyi Rákóczi MG. Tsz. személyzeti vezetője szolgáltatott adatokat Lénárt Lajos, Arany Tóth Sándor, Hajdú Ervin, Vígh János, Imre Mihály gyanúsítottokról.” A titkos nyomozás egyik elemeként, a fenti dokumentumban operatív feladat-meghatározásként a következő további megjegyzés olvasható: „Javasolom Imre Mihály operatív felhasználásának lehetőségét megvizsgálni, alkalmi operatív kapcsolat létesítése érdekében, nevezettről információk beszerzését.” Imre Mihály személyi adataira vonatkozólag az ÁBTL a következő adatokat tartja nyilván: Anyja neve: Vágó Rozália; Születési helye: Hódmezővásárhely; Születési idő: 1963. november 11.

E névazonosság ugyancsak félreértésekre adott okot, mivel dr. Imre Mihály, a Debreceni Egyetem Régi Magyar Irodalom Tanszékének oktatója, aki 1946. június 10-én született Hódmezővásárhelyen, ugyancsak összetéveszthető a beszámolóban szerepeltetett személlyel. Minthogy azonban dr. Imre Mihály személyi adatai a hálózati személyétől jelentős mértékben különböznek, nyilvánvaló, hogy a két személy között a névazonosságon kívül semmilyen kapcsolat nem áll fenn.

Harmadsorban egy olyan adat-kiegészítést végeztünk el, amely az iratanyagokban található hálózati személyként szereplő nevek listáját érinti. E felsorolás kiegészítéseként a „Kútvölgyi” fedőnévű ügynökkel összefüggésben nyilvánvalóvá vált, hogy e fedőnév alatt nem egy, hanem két személy azonosítható be. Ennek oka abban keresendő, hogy az állambiztonság a fedőnevek megadása során arra gondosan ügyelt, hogy egy adott időszakban egy fedőnév, csak egyszer fordulhasson elő az állambiztonság nyilvántartásában. Bizonyos nevek azonban újra, vagy többszörösen visszaköszönek a hálózati nyilvántartásban. Így fordulhat elő az az eset, hogy a „Kútvölgyi” fedőnevet – időben egymást nem fedő módon – Hódmezővásárhelyen két hálózati személy is viselhette. A „Kútvölgyi” fedőnéven nyilvántartott informátor – később titkos megbízott – jelentései, M-36943 jelzet alatt található a levéltárban. A hálózati személy az 1969 és 1975 közötti időszakban szállodai portásként dolgozott Hódmezővásárhelyen, s elsősorban külföldi állampolgárokról tett jelentéseket. E személy a feldolgozásban eddig is szerepeltetett, 1947. október 5-én született Dancsó Istvánné, született Barna Ida (An.: Kiss Ida).

A „Kútvölgyi” fedőnéven jelentéseket tevő másik személy, Kiss Bálint Ernő volt horthysta főhadnagy (An.: Bereczky Mária), aki 1918. augusztus 8-án született, s kinek jelentései – mintegy 800 oldal terjedelemben – M-35891, valamint /1 és /2 jelzet alatt olvashatók a levéltárban. A munka-dosszié első kötetének évköre az 1956 és 1961 közötti évekre vonatkozik, a második kötet az 1961 és 1963 közötti évek, a harmadik pedig zárásként az 1967-ig terjedő időszak jelentéseit foglalja magába. A '60-as és '70-es években jelentő „Kútvölgyi” fedőnévű ügynök elsősorban ismerőseiről, főleg értelmiségiekről, volt katonatisztekről, és olyan személyek adott jelentéseket, akik az 1956 októberi forradalmi eseményekben vettek részt. Az ügynök jelentéseiben előforduló személyek között található –

többek között – Babos Döme őrnagy, építész, Füstös Zoltán festőművész, dr. Gyürki György tanár, dr. Körtvélyesi Dezső egykori rendőrfogalmazó, majd kőműves és mőköves, dr. Köves Mihály egykori városi büntetőbíró és ügynök, Molnár Sámuel tanító, és Simonffy Ferenc volt csendőr hadnagy, későbbi villanyszerelő és hálózati személy. De találkozhatunk a jelentések olvasása közben Avemária Brunó vezérkari százados, Balassi József plébános, Bártfai Győző főmérnök, Belényi József tanár, dr. Benczédi Ferenc orvos, Berei Lajos volt főhadnagy, Bibó Lajos író, Farkas László tanító, volt főhadnagy, Herczeg Győző volt főhadnagy, dr. Jakab Jenő unitárius lelkész, Janáki Dezső gyógyszerész, dr. Körtvélyessy Károly ügyvéd, Mátrai Béla főkönyvelő, dr. Mestyán Rezső Rudolf orvos, dr. Monostori Antal jogász, Szabó Márton volt százados, Szijártó Ferenc hadnagy, és Turi Julianna malomtulajdonos nevével is.

Végül zárásként egy – az Interneten⁵⁷ és a memoár irodalomban már publikált⁵⁸ – új adatfelvitel mellé szeretnénk némi magyarázattal szolgálni. A jelenleg is folyamatban lévő kutatásunk rendszeresen hoz olyan új eredményeket, melyek majd a beszámoló frissített változatában kerülnek átvezetésre. E mostani kiegészítését ugyanakkor azért tartottuk szükségesnek, mivel annak előzményeként és alátámasztásául már jelentek meg a nyilvánosság számára hozzáférhető adatok, melyeknek mi a magunk részéről immár csak másodközlésre vállalkozhatunk. Mivel azonban az érintett hálózati személy polgári tevékenysége Hódmezővásárhelyhez (is) köthető, ezért azt most az iratanyagokban található hálózati személyként szereplő nevek listájának kiegészítéseként közöljük.

Vizy Bélát (An.: Ruchti Vilma, sz.idő: 1931. január 13., sz.hely Budapest,) a „*Kaposvári László*” fedőnevű ügynököt – a meglévő 6-os kartonjának adatai szerint – Kuti György főhadnagy szervezte be, 1960. október 20-án, a katolikus ifjúság elhárításának vonalára. Vizy Béla – aki az '50-es években gyakorló orvosként Hódmezővásárhelyen dolgozott – egyik tevékeny vezetője volt a forradalom Hódmezővásárhelyen lezajlott eseményeinek, melynek következményeként a bíróság első fokon 6 év börtönbüntetésre ítélte, melyet azonban a másodfok 3 évre mérsékelte. Vizy 1959 tavaszán szabadult, melyet követően 1960. október 20-án elkötelezte magát a Kádár-rezsim titkosszolgálatának, melynek keretén belül 17 éven keresztül adott titkos jelentéseket. E tényt tovább súlyosbítja az a körülmény, hogy Vizy Béla – másik 24 társával együtt – 1990-ben (MDF-es képviselőként) tagja lett az első szabadon választott magyar országgyűlésnek.

⁵⁷ Dr. Ilkei Csaba: A behálózott első szabadon választott magyar országgyűlés.

Forrás: <http://www.utolag.com/BehalozottMagyarOrszaggyules.htm>

⁵⁸ Dr. Csoma Lajos: Az elfelejtett forradalom. Hódmezővásárhely, 2006. 117.o.